

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Б. П. Ратушна

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Навчальний посібник

ЛЬВІВ
Галицька Видавнича Спілка
2024

*Рекомендувала до друку Вчена рада
Львівського національного університету природокористування
(протокол № 2 від 26 вересня 2024 року)*

Укладач

к.ю.н., доц., професор кафедри права ЛНУП **Ратушна Б. П.**

Рецензенти:

к.ю.н., доц., завідувач кафедри цивільного права та процесу Львівського
торговельно-економічного університету **Горецька Х. В.**;

к.ю.н., доц., доцент кафедри цивільного права та процесу Львівського
торговельно-економічного університету **Чабан О. М.**

Відповідальний за випуск

завідувач кафедри права ЛНУП, професор **Грещук Г. І.**

Ратушна Б. П.

Р 25 Міжнародний захист прав людини : навч. посібник / [уклад.: Б. П.
Ратушна]. Львів : Галицька видавнича спілка, 2024. 256 с.

ISBN 978-617-555-238-4

Навчальний посібник укладено відповідно до програми навчальної дисципліни «Міжнародний захист прав людини». Проаналізовано процес становлення та розвитку міжнародної системи захисту прав людини. Основна увага присвячена європейській системі захисту прав людини та Європейському суду з прав людини, діяльність якого базується на постулатах Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Окрема увага приділяється аналізу законодавства України, що регулює порядок виконання рішень Європейського суду.

Навчальне видання розраховане на студентів, аспірантів та викладачів спеціальності «Право» та практичних працівників у сфері правозастосування.

Також може бути корисним широкому загалу читачів, які цікавляться питаннями, висвітленими у посібнику

УДК 347.97(075.8)

ISBN 978-617-555-238-4
2024

Ратушна Б. П., 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
ТЕМА 1. Загальна характеристика системи міжнародного захисту прав людини.....	7
ТЕМА 2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як правова основа Європейської системи захисту прав людини.....	22
ТЕМА 3. Європейський суду з прав людини як міжнародний орган правового захисту.....	54
ТЕМА 4. Процесуальний порядок звернення до Європейського суду з прав людини.....	87
ТЕМА 5. Процедура розгляду справ у Європейському суді з прав людини.....	105
ТЕМА 6. Рішення Європейського суду з прав людини.....	128
ТЕМА 7. Виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ в Україні.....	152
Перелік питань для підсумкового контролю	174
Список рекомендованих джерел	177
Додатки	180

ПЕРЕДМОВА

В умовах посилення процесів глобалізації права людини як неоціненне соціально-етичне явище все частіше потребують захисту на глобальному, міжнародному рівні. З цією метою сформувалась міжнародна система захисту прав людини, вдосконалення якої триває і дотепер.

Україна долучилась до цієї системи у 1997 році, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція, ЄКПЛ). Як наслідок, Конвенція стала частиною національного законодавства України.

Ця подія стала поштовхом для якісно нового етапу правового розвитку й реформування України, зміст якого полягає у наближенні національної правової системи до європейських стандартів шляхом перенесення європейських правових цінностей, що здебільшого втілюються у прецедентному праві Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд, ЄСПЛ), на український ґрунт. Адже відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини в Україні» рішення Європейського суду є джерелом права.

Таким чином, Конвенція, положення якої отримали ґрунтовне тлумачення в рішеннях Європейського суду, є частиною національного законодавства України. Розглядаючи скаргу щодо України (чи будь-якої іншої держави), Європейський суд використовує існуючі прецеденти або створює нові. Отже, рішення Європейського суду мають слугувати для органів, які здійснюють правозастосування в Україні, орієнтирами в сфері забезпечення прав людини.

У навчальному посібнику «Міжнародний захист прав людини» подано загальну характеристику системи міжнародного захисту прав людини, її становлення та розвиток. Проаналізовано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод як правову основу Європейської системи захисту прав людини, історію її ухвалення, структуру та особливості імплементації. Також зосереджено увагу на вивченні правових засад організації та діяльності Європейського суду з прав людини, його юрисдикції та компетенції його органів. Проаналізовано порядок звернення до Європейського суду, особливості стадій

розгляду справ цим судом. Розкриття теоретичних положень навчального курсу здійснюється з використанням прецедентної практики Європейського суду .

Окрема увага приділяється аналізу законодавства України, що регулює порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Навчальний матеріал доповнений нормативно-правовими актами, аналіз та вивчення яких є необхідною умовою оволодіння курсом. Додатки містять текст Конвенції та протоколів до неї, Регламент Європейського суду з прав людини, Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Навчальний посібник сприятиме формуванню у студентів-правників системи знань про міжнародну систему захисту прав людини та особливу роль у цій системі Європейського суду з прав людини, а також допоможе здобувачам вищої освіти використати отримані знання у подальшій практичній діяльності.

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

План

- 1. Становлення та розвиток міжнародного захисту прав людини.**
- 2. Міжнародні документи як підстава становлення міжнародного захисту прав людини.**
- 3. Особливості здійснення міжнародного захисту прав людини на регіональному рівні.**
- 4. Міжнародний кримінальний суд в системі органів міжнародного захисту прав людини.**

1. Становлення та розвиток міжнародного захисту прав людини.

Права людини, які закріплені у діючих міжнародно-правових договорах, є результатом тривалого історичного розвитку суспільно-політичних поглядів, формування морально-етичного менталітету людства. Первинні уявлення про права людини мали не правове походження, а були присутні в релігійних течіях і відображені в навчаннях практично всіх філософських шкіл. Пошук універсальної моделі взаємовідносин індивіда та влади тривав тисячоліттями, ідеї демократії, прав людини та принципу громадянства виникли у V–VI століттях до н.е. у стародавніх грецьких полісах. Тогочасні філософи (Платон, Протагор, Сократ, Аристотель, Перикл) уперше відзначили тісну взаємодію прав людини та домінування закону у вільному та гуманістичному суспільстві.

Визначним етапом у становленні міжнародного захисту прав людини стало прийняття Великої хартії вольностей у 1215 році в Англії. Цей документ закріпив низку положень, які є актуальні і сьогодні та відображені у сучасному міжнародному праві. Так, Велика хартія вольностей передбачає положення щодо визнання вини особи лише за вироком суду та за законом країни, закріплює право особи вільно залишати межі Королівства та повертатись назад тощо.

Значний поступ у розумінні прав людини відбувся в епоху Просвітництва. Дж. Локк у праці «Два трактати про правління» зазначає, що людина має певні невід’ємні права, і що люди формують уряди тільки для того, щоб забезпечити і захистити природні права людини – життя, свободу і власність. Тогочасні філософи Ж. Ж. Руссо, Ш. Монтеск’є та Вольтер вважали, що людина народжена вільною, тому необхідно використовувати людські знання і розум, щоб звільнити людей від догм абсолютної влади. Багато з цих філософських постулатів і принципів стали лейтмотивом політичних лозунгів Французької буржуазної революції і Американської громадянської війни.

Основу сучасного розуміння прав людини також сформуваали англійський Білль про права 1689 року, Французька декларація прав людини і громадянина 1789 року, Декларація незалежності США 1776 року, яка починається з формулювань Локка: «Ми виходимо з тієї самоочевидної істини, що всі люди створені рівними і наділені їхнім Творцем певними невідчужуваними правами, до числа яких належить життя, свобода і прагнення до щастя».

Як наслідок, сформувались уявлення про стандарти моделей поведінки, що стали нормою життя сучасного суспільства та отримали назву: права людини. Сучасні доктринальні концепції прав людини виокремлюють природно-правову, позитивістську, соціалістичну, теологічну та універсальну концепцію міжнародного співробітництва у галузі прав людини.

До Першої світової війни окремі питання прав людини (в більшості — прав релігійних меншин) включалися у двосторонні і багатосторонні договори. Низка договорів, присвячених окремим питанням прав людини, була ухвалена за участю Ліги Націй — Договори про меншини, а також діюча досі Конвенція про рабство і низка конвенцій Міжнародної організації праці (заснованої при Лізі).

Однак, жахливі наслідки Другої світової війни спричинили потребу у формуванні нової універсальної системи міжнародного захисту прав і основних свобод людини. У червні 1945 року було підписано Статут ООН, перша стаття якого оголосила здійснення міжнародного співробітництва «у заохоченні та

розвитку поваги до прав людини» однією з цілей організації. У квітні 1948 р. Організація американських держав прийняла Американську декларацію прав і обов'язків людини.

Вирішальним документом у становленні міжнародної системи захисту прав людини стала Загальна Декларація прав людини, ухвалена у 1948 р. Це декларація Генеральної Асамблеї ООН, що не є обов'язковим міжнародним документом в галузі прав людини. Багато вчених-юристів посилаються на Загальну декларацію прав людини як на доказ звичаєвого міжнародного права.

До основних прав людини належать такі права, які початково закріплені у Загальній Декларації прав людини: – право на життя, на свободу і на особисту недоторканність (ст. 3); – свобода від катувань чи жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ст. 5); – право на рівний захист від якої б то не було дискримінації (ст. 7); – право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами в разі порушення основних прав людини, наданих їй конституцією або законом (ст. 8); – свобода від довільного арешту, затримання або вигнання (ст. 9); – право на справедливий судовий розгляд (ст. 10); – право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання в межах кожної держави (ст. 13); – право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком (ст. 14); – право на свободу думки, совісті і релігії (ст. 18); – право на соціальне забезпечення (ст. 22); – право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття (ст. 23); – право на освіту, спрямовану на повний розвиток людської особистості і на збільшення поваги до прав людини і основних її свобод (ст. 26); – право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені (ст. 28).

У ширшому сенсі, Загальна декларація прав людини стала урочистим маніфестом прав людини. Це забезпечило основу для ухвалення подальших міжнародних документів, що закріплюють права людини.

2. Міжнародні документи як підстава становлення міжнародного захисту прав людини.

Міжнародна система захисту прав людини ґрунтується на міжнародних документах. Окрім ухвалення у 1966 році двох широких пактів, які є частиною Міжнародного білля про права людини (а саме Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права), були прийняті й інші договори на міжнародному рівні. Як правило, вони відомі як документи з прав людини. Деякі з найбільш значущих:

- Конвенція про запобігання і покарання за злочини геноциду (СРСГ) (ухвалена 1948 року і набула чинності 1951 року);
- Конвенція про статус біженців (КСВ) (ухвалена 1951 року і набула чинності 1954 року);
- Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (КЛРД) (ухвалена 1965 року і набула чинності 1969 року)^[7];
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) (набула чинності 1981 року);^[8]
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти катувань (КПП) (ухвалена 1984 року і набула чинності 1987 року);^[9]
- Конвенція про права дитини (КПД) (ухвалена 1989 року і набула чинності 1990 року);^[10]
- Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих — мігрантів і членів їх сімей (МКПТМ) (ухвалена 1990 року і набула чинності 2003 року);
- Конвенція про права інвалідів (КПІ) (набула чинності 3 травня 2008 року);^[11]
- Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (ухвалена 2006 року і набула чинності 2010 року).

Окрім зазначених документів існує значна кількість інших, не менш важливих міжнародних пактів про права і свободи людини, деякі з них будуть в подальшому згадані у цьому посібнику.

3. Особливості здійснення міжнародного захисту прав людини на регіональному рівні.

Регіональні системи міжнародного захисту прав людини є доповненням національного та міжнародного права прав людини щодо захисту і заохочення прав людини в конкретних частинах світу. Є три ключові регіональні договори з прав людини, які створили право прав людини на регіональному рівні:

- Африканська хартія прав людини і народів для Африки 1981 року створення, діюча з 1986 року;
- Американська конвенція з прав людини для країн Америки 1969, діюча з 1978 року;
- Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод для Європи, ухвалена 1950 року, набрала чинності в 1953 році.

Саме цей документ, як видається, є найбільш важливим та вирішальним для становлення міжнародної системи захисту прав людини. Детальна характеристика Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод буде здійснена у наступній темі цього посібника.

Захист прав людини в Північній та Південній Америці.

Організація американських держав (ОАД) є міжнародною організацією, зі штаб-квартирою у Вашингтоні, округ Колумбія. Його членами є тридцять п'ять незалежних держав Північної та Південної Америки.

Протягом 1990-х років, із закінченням холодної війни, поверненням до демократії в Латинській Америці і тягою до глобалізації, ОАД зробила великі зусилля для відновлення своїх позицій, щоб відповідати новим викликам. Заявлені пріоритети включають :^[23]

1. зміцнення демократії;
2. зусилля з досягнення миру;
3. захист прав людини;
4. боротьба з корупцією;
5. права корінних народів;
6. сприяння сталому розвитку.

Міжамериканська комісія з прав людини (МАКПЛ) є автономним органом Організації американських держав, і також базується у Вашингтоні, округ Колумбія. Поряд з Міжамериканським судом з прав людини, що базується в Сан-Хосе, Коста-Рика, це один з органів, що складає міжамериканську систему з метою заохочення та захисту прав людини.^[24] МАКПЛ є постійно діючим органом, який бере участь в чергових та спеціальних сесіях кілька разів на рік, щоб вивчити повідомлення про порушення прав людини в Західній півкулі. Його правозахисні обов'язки випливають з таких трьох документів:^[25]

- Статут ОАД;
- Американська декларація прав і обов'язків людини;
- Американська конвенція з прав людини.

Міжамериканський суд з прав людини був створений в 1979 році з метою забезпечення дотримання та тлумачення положень Американської конвенції про права людини. Його дві основні функції: арбітражна та консультативна.

Захист прав людини в Африці.

Африканський союз (АС) є наднаціональним об'єднанням, що складається з 53 африканських країн.^[12] Заснований в 2001 році, мета АС в тому, щоб допомогти забезпечити демократію в Африці, права людини, і стійку економіку, зокрема покласти край внутрішнім Африканським конфліктам і створенню реального спільного ринку.^[13]

Африканська хартія прав людини і народів є основним документом з прав людини в регіоні. Вона виникла під егідою Організації африканської єдності (ОАЄ) (замінена Африканським союзом). Намір створити Африканську хартію прав людини і народів було проголошено в 1979 році. Хартія одностайно затверджена на Асамблеї ОАЄ у 1981 р.

Відповідно до статті 63, Африканська хартія прав людини і народів набула чинності 21 жовтня 1986, на честь чого 21 жовтня було оголошено африканський День прав людини.^[14]

Африканська комісія з прав людини і народів є квазі-судовим органом Африканського союзу, якому доручено впровадження і захист прав людини і колективних прав на всьому африканському континенті, а також інтерпретація Африканської хартії з прав людини і народів, а також розгляд індивідуальних скарг на порушення Статуту. Комісія має три широкі сфери відповідальності :

- сприяння правам людини і народів;
- захист прав людини і народів;
- інтерпретація Африканської хартії прав людини і народів.

Для досягнення цих цілей, Комісія уповноважена «збирати документи, проводити вивчення та дослідження африканських проблем в галузі прав людини і народів, організувати семінари, симпозиуми та конференції, поширення інформації, заохочувати національні та місцеві установи, пов'язані з правом людини, а в деяких випадках, висловлювати свою думку чи давати рекомендації уряду».

Із створенням Африканського суду з прав людини і народів (в рамках протоколу до Статуту, який був прийнятий в 1998 році і набрав чинності в січні 2004 року) Комісія буде має додаткові функції з підготовки справи для представлення на розгляд Суду¹⁷¹. У липні 2004 року Асамблея АС ухвалила, що майбутній Суд з прав людини і народів буде інтегрований з Судом Африканського Союзу.

Суд Африканського союзу покликаний стати «головним судовим органом Союзу». Передбачається взяття ним на себе обов'язків Африканської комісії з прав людини і народів, як і виконання повноважень верховного суду Африканського союзу з інтерпретації всіх необхідних законів і договорів, хоча це ще не встановлено. Протокол, що започаткував Африканський суд з прав людини і народів, набув чинності в січні 2004 року, але злиття з Судом АС затримало його створення. Протокол про створення Суду АС набуде чинності після його ратифікації у п'ятнадцяти країнах.

Разом з тим, Африка залишається тим континентом, де з боку міжнародного співтовариства фіксується значна кількість порушень прав людини.

Європейська система захисту прав людини.

Рада Європи заснована в 1949 році та є найстарішою організацією, що працює для європейської інтеграції. Ця міжнародна організація є юридичною особою, визнаною в рамках міжнародного публічного права, і має статус спостерігача в Організації Об'єднаних Націй. Засідання Ради Європи відбуваються у Страсбурзі у Франції.

Рада Європи відповідає як за впровадження Європейської конвенції з прав людини, так і за функціонування Європейського суду з прав людини.^[26] Ці інституції накладають на держави-учасниці обов'язок дотримання відповідного переліку прав людини.

Рада Європи також впроваджує Європейську хартію регіональних мов або мов меншин та Європейську соціальну хартію.^[27] Членство відкрите для всіх європейських держав, які не лише прагнуть до європейської інтеграції, прийняття принципу верховенства права, а можуть і бажають гарантувати демократію, основні права і свободи людини.

Рада Європи існує окремо від Європейського Союзу, але включає в себе всі держави — члени Європейського Союзу. ЄС також має окремий документ з прав людини — Хартію основних прав Європейського Союзу.

5. Міжнародний кримінальний суд в системі органів міжнародного захисту прав людини

Сьогодні немає універсального міжнародного суду для захисту прав людини, але існують квазісудові органи при деяких договорах ООН.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) має юрисдикцію щодо таких злочинів як геноцид, воєнний злочин і злочин проти людяності. Заснований на підставі Римського статуту, прийнятого в 1998 році. Існує з липня 2002 року. На відміну від інших міжнародних і змішаних кримінальних судів, МКС є установою, що діє постійно. У його компетенцію входять злочини, скоєні після

набуття чинності Римського статуту. Розташований у місті Гаазі, проте за бажанням Суду засідання можуть проходити у будь-якому місці. Міжнародний кримінальний суд не слід плутати з Міжнародним судом ООН, який також засідає в Гаазі, але має іншу компетенцію. МКС не входить в офіційні структури Організації Об'єднаних Націй, хоча може порушувати справи за поданням Ради Безпеки ООН.

Створення міжнародного кримінального суду для політичних лідерів, обвинувачених у скоєнні міжнародних злочинів, було вперше запропоновано під час Паризької мирної конференції в 1919 році після Першої світової війни. Питання знову постало на конференції, що відбулася в Женеві під егідою Ліги Націй в 1937 році, що призвело до укладення першої конвенції, яка передбачала створення постійного міжнародного суду для перегляду актів міжнародного тероризму. Конвенція була підписана 13 державами, але ніхто не ратифікував її і тому Конвенція не набула чинності.

В подальшому величезний вплив на формування міжнародного кримінального права надали Нюрнберзький і Токійський процеси над особами, винними у скоєнні воєнних злочинів, злочинів проти миру і проти людяності під час Другої світової війни. Надалі в умовах біполярного світу і загострення холодної війни питання про заснування міжнародного кримінального суду більше не порушувалося.

Тільки наприкінці 1980-х — початку 1990-х роках після закінчення холодної війни до цього питання було знову повернуто увагу. Спершу в 1989 році уряд Тринідаду і Тобаго звернувся з листом до Генеральної Асамблеї з проханням відновити роботу над питанням про міжнародний кримінальний суд, який у тому числі володів би юрисдикцією щодо злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин. Потім 1991 року в колишній Югославії почалася кровопролитна громадянська війна, а 1994 року в Руанді стався геноцид. Рада Безпеки ООН відреагувала на дві останні ситуації і своїм рішенням заснувала *ad hoc* трибунали (МТКЮ і МТР) для залучення до покарання відповідальних осіб. Однак, оскільки ці трибунали були створені для

розслідування злочинів, скоєних тільки в конкретний час і в рамках певного конфлікту, міжнародне співтовариство досягнуло загальної згоди про те, що остаточно назріло питання про заснування незалежного і постійного кримінального суду. На своїй 52-й сесії Генеральна Асамблея з даного питання постановила скликати 1998 року під егідою ООН Дипломатичну конференцію в Римі за участю всіх держав. 17 липня 1998 міжнародне співтовариство досягло історичного рубежу, коли 120 держав підписало Римський статут — правову основу для створення постійного міжнародного кримінального суду, 21 країна утрималася від голосування. Сімома країнами, які проголосували проти договору, були Китай, Ірак, Ізраїль, Лівія, Катар, та Сполучені Штати Ємену. Міжнародний кримінальний суд (МКС) є *першим постійним міжнародним* органом кримінального правосуддя, створеним на основі договору між державами, який необхідний, в першу чергу, для того щоб не допустити ситуації безкарності осіб, які вчинили найсерйозніші злочини, що викликають заклопотаність усього міжнародного співтовариства в цілому. МКС має статус незалежної міжнародної організації, і не є частиною структури ООН. Він розташовується в Гаазі (Нідерланди). Римський статут набрав чинності 1 липня 2002 після його ратифікації 60 країнами. Україна підписала Римський статут МКС 20 січня 2000 року, але через низку політичних причин ратифікація [Римського статуту Міжнародного кримінального суду](#) (МКС) та поправок до нього відбулась 21 серпня 2024 р.

14 вересня 2023 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну Суд відкрив у Києві польовий офіс, найбільше на той момент представництво Суду за межами Гааги.

МКС видав вже низку ордерів на арешт військово-політичного керівництва Росії за злочини в Україні. Зокрема, видані ордери на арешт: президента РФ Володимира Путіна, уповноваженої президента РФ з прав дитини Марії Львової-Белової, колишнього міністра оборони Росії Сергія Шойгу, начальника генштабу РФ Валерія Герасимова, низки військових командувачів.

Практичне заняття до теми 1.

1. Еволюція формування прав людини.
2. Правові підстави становлення міжнародного захисту прав людини.
3. Регіональні органи міжнародного захисту прав людини.
4. Особливості створення і діяльності Міжнародного кримінального суду.

Питання для самостійного вивчення

1. Вплив філософсько-релігійних поглядів на формування прав людини.
2. Характеристика міжнародних документів, які започаткували закріплення прав людини.
3. Характеристика Загальної декларації прав людини.
4. Сучасні особливості діяльності Міжнародного кримінального суду.

Тести до теми 1.

1. *Стародавні філософи (Платон, Протагор, Сократ, Аристотель, Перикл) уперше відзначили:*

- а) право кожної людини на працю;
- б) недоторканність та повагу до приватного життя;
- в) тісну взаємодію прав людини та домінування закону у вільному та гуманістичному суспільстві;**
- г) право людини на життя.

2. *Велика хартія вольностей прийнята в Англії у:*

- а) 1917 році;
- б) 1215 році;**
- в) 1765 році;
- г) 1629 році.

3. *Велика хартія вольностей передбачає положення про:*

- а) визнання вини особи лише за вироком суду;

- б) визнання вини особи лише за законом її країни;
- в) право особи вільно залишати межі Королівства та повертатись назад;
- г) **усі відповіді правильні.**

4. Автором праці «Два трактати про правління» є:

- а) **Дж. Локк;**
- б) Ш. Монтеск'є;
- в) Ж. Ж. Руссо;
- г) Вольтер.

5. Основу сучасного розуміння прав людини також сформували:

- а) англійський Білль про права 1689 року;
- б) Французька декларація прав людини і громадянина 1789 року;
- в) Декларація незалежності США 1776 року;
- г) **усі відповіді правильні.**

6. Хто є автор цього формулювання: «Ми виходимо з тієї самоочевидної істини, що всі люди створені рівними і наділені їхнім Творцем певними невідчужуваними правами, до числа яких належить життя, свобода і прагнення до щастя»?

- а) **Дж. Локк;**
- б) Ш. Монтеск'є;
- в) Ж. Ж. Руссо;
- г) Вольтер.

7. В сучасності викоремлюють такі доктринальні концепції прав людини:

- а) натуралістичну;
- б) **позитивістську;**
- в) комуністичну;
- г) оптимістичну.

8. *Статут ООН був підписаний у:*

- а) вересні 1946 року;
- б) серпні 1950 року;
- в) червні 1945 року;
- г) жовтні 1939 року.

9. *Вирішальним документом у становленні міжнародної системи захисту прав людини є:*

- а) **Загальна Декларація прав людини;**
- б) Американська декларація прав і обов'язків людини;
- в) Міжконтинентальний договір про мир;
- г) усі відповіді правильні.

10. *Загальна Декларація прав людини ухвалена у:*

- а) 1937 р.;
- б) 1945 р.;
- в) 1950 р.;
- г) **1948 р.**

11. *Доповненням до національного та міжнародного права прав людини щодо захисту і заохочення прав людини в конкретних частинах світу є:*

- а) національні суди;
- б) **регіональні системи міжнародного захисту прав людини;**
- в) Уповноважений ООН з прав людини;
- г) усі відповіді правильні.

12. *Африканська хартія прав людини і народів для Африки діє з:*

- а) **1986 року;**
- б) 1981 року;

- в) 1990 року;
- г) 1972 року.

13. Американська конвенція з прав людини для країн Америки діє з:

- а) 1971 року;
- б) 1978 року;**
- в) 1967 року;
- г) 1979 року.

14. Захист прав людини в Північній та Південній Америці здійснюється:

- а) Міжамериканським судом справедливості;
- б) Парламентською асамблеєю Ради Європи;
- в) Міжамериканським судом з прав людини;**
- г) усі відповіді правильні.

15. Міжамериканський суд з прав людини був створений у:

- а) 1979 році;**
- б) 1980 році;
- в) 1967 році;
- г) 2000 році.

16. Найстарішою організацією, що працює для європейської інтеграції, є:

- а) Європейський Союз;
- б) Рада Європи;**
- в) Ліга націй;
- г) Парламентська асамблея Ради Європи.

17. Рада Європи заснована в:

- а) 1939 році;
- б) 1951 році;

в) 1949 році;

г) 1964 році.

18. Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію щодо таких злочинів:

а) геноцид;

б) воєнний злочин;

в) злочин проти людяності;

г) всі відповіді правильні.

19. Міжнародний кримінальний суд існує з:

а) 1998 року;

б) 2002 року;

в) 2020 року;

г) 1995 року.

20. Міжнародний кримінальний суд відкрив у Києві польовий офіс:

а) 14 вересня 2023 року;

б) 23 жовтня 2022 року;

в) 10 січня 2023 року;

г) 9 листопада 2023 року.

ТЕМА 2. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

План

1. Історія ухвалення Конвенції та її значення.
2. Етапи розвитку конвенційного механізму захисту прав людини.
3. Структура Конвенції.
4. Протоколи до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: загальна характеристика.
5. Ратифікація і денонсація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
6. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національну юридичну практику України.

1. Історія ухвалення Конвенції та її значення. На тлі Другої світової війни у 1949 році була заснована Рада Європи — міжнародна регіональна організація європейських держав, які *проголосили своєю метою* розширення демократії, зближення усіх народів Європи, захист прав людини, співробітництво з основних питань права, культури, освіти, інформації, охорони навколишнього середовища.

Від самого початку діяльності Ради Європи *принцип поваги прав людини став одним з наріжних каменів* цієї організації. Рада Європи забезпечує високі стандарти захисту прав людини в державах-членах насамперед завдяки дії *Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод* (надалі – Конвенція). Вона була підписана *4 листопада 1950 року* десятима європейськими державами в Римі. Ця Хартія прав людини стала фундаментом усього комплексу міжнародно-правового регулювання в галузі прав людини, її законних інтересів та потреб, початком на шляху цивілізованих європейських держав до втілення в життя загальнолюдських цінностей.

Конвенція була складена урядами держав-членів Ради Європи в *Римі 4 листопада 1950 року* англійською і французькою мовами. У Конвенції

обумовлено, що обидва тексти є однаково автентичними, кожен існує лише в одному примірнику, і зберігається в архіві *Ради Європи*. *Генеральний секретар Ради Європи* надсилає засвідчені копії Конвенції кожній країні, що до неї приєднується.

Конвенція набула чинності *3 вересня 1953* року після її ратифікації країнами-підписантами та здачі на зберігання десяти *ратифікаційних грамот*.

Конвенція не з'явилася на порожньому місці - їй передувала *Загальна декларація прав людини*, якій відведено чільне місце в преамбулі Конвенції, де встановлюються підвалини справедливості і миру в усьому світі. Такий принцип забезпечується, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки загальному розумінню і дотриманню прав людини, від яких вони залежать.

Україна ратифікувала Конвенцію *17 липня 1997* року (текст ратифіковано із заявами та застереженнями), для нашої держави вона набула чинності 11 вересня того ж року. Тим самим Україна взяла зобов'язання узгодити своє законодавство із міжнародними стандартами, закріпленими в Конвенції. Зокрема, цим має займатися *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. У 1999 році *Парламентська асамблея Ради Європи* розглянула питання про можливе *припинення* членства України в Раді Європи через те, що країна не поспішала змінювати своє законодавство у сфері прав людини відповідно до прийнятих нею міжнародних пактів. У жовтні того ж року для вивчення ситуації в Україні приїхали представники Ради Європи, за результатами їхніх висновків застосування санкцій було відкладено.

Значення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

- 1) Конвенція стала *першим міжнародним правозахисним документом*, який був спрямований на захист широкого спектра громадянських та політичних прав;
- 2) Конвенція як юридично обов'язковий договір для Високих Договірних Сторін запровадила *систему контролю за імплементацією* прав на внутрішньодержавному рівні. Адже держави, що ратифікували Конвенцію, тим самим взяли на себе подвійні зобов'язання відповідно до ст. 1 Конвенції. По-

перше, держави гарантують відповідність свого внутрішнього законодавства положенням Конвенції. Для виконання цих зобов'язань в окремих випадках їм необхідно вносити певні зміни у своє законодавство та правозастосовну практику. По-друге, нові держави, що ратифікують Конвенцію, мають виправити будь-які наявні порушення тих основних прав і свобод, які захищає Конвенція;

3) сформувала *міжнародну процесуальну систему*, тісно пов'язану з національними правовими та процесуальними системами;

4) як міжнародний регіональний акт, який закріплює основоположні права та свободи, що мають громадянський і політичний характер, створила *найрозвинутіший та ефективний регіональний механізм захисту прав людини*. Це відбулося завдяки послідовній діяльності такого органу, як Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), який, так би мовити, зробив Конвенцію «живою», постійно розвиваючи та фундаменталізуючи її своїми прецедентами та надаючи їй прогресивного тлумачення;

5) механізм захисту конвенційних прав покладає на ЄСПЛ подвійну функцію — *здійснення індивідуального контролю* у разі ухвалення рішень про порушення державою - учасницею Конвенції того чи іншого права, а також загальну функцію, яка полягає у *виробленні принципів та стандартів захисту прав людини*. У цьому і виявляється унікальність Конвенції та діяльності Суду. Вони здійснюють вплив не лише на міжнародні стандарти захисту прав людини, а й на формування цих стандартів на національному рівні. Особливо слід відзначити вплив Конвенції та практики Суду на країни Східної Європи, конституції яких приймалися на підставі європейської практики. Дуже цікавим є те, що вплив Конвенції та Суду вже вийшов за межі суто Європи, оскільки вищі суди Австралії, Канади, Нової Зеландії, Намібії, Гонконгу та Південної Африки посилювалися на рішення ЄСПЛ, даючи тлумачення власним національним актам щодо прав людини;

6) Конвенція — це також і унікальна система, що *виступає в ролі "міжнародного загального права"* і функціонує в режимі прийнятності та незалежності. Про неї можна говорити як про систему загального права в тому сенсі, що *вона розвивається завдяки створюваному Судом прецедентному праву*. У цьому і

виявляється унікальність Конвенції та діяльності Суду. Вони здійснюють вплив не лише на міжнародні стандарти захисту прав людини, а й на формування цих стандартів на національному рівні.

2. Етапи розвитку конвенційного механізму захисту прав людини. Відповідно до ст. 10 Статуту Ради Європи її органами є *Комітет міністрів, Парламентська Асамблея, Конгрес місцевої та регіональної влади*, поряд із якими діють *контрольні органи ЄКПЛ*. Спочатку Конвенція закріплювала існування двох головних контрольних органів: *Європейської Комісії з прав людини та ЄСПЛ*. Цей двоступеневий механізм передбачав, що скарги від приватних осіб надходили та розглядалися *Комісією*, яка приймала рішення про відхилення скарги чи прийняття її до провадження, а також *про можливість та доцільність держави-члена чи самої Комісії звернутися до Європейського Суду*.

Таким чином, *спочатку фізичні особи не мали безпосереднього доступу до ЄСПЛ*. Лише з набранням чинності *Протоколом № 9 до Конвенції у жовтні 1994 року фізичні особи, групи осіб та неурядові організації* набули право звертатися до Суду після того, як Комісія з прав людини прийме справу до провадження. Утім, незважаючи на ці зміни, *Суду відводилася другорядна роль*, тому для підвищення ефективності механізму захисту прав людини в межах Ради Європи була ініційована *реформа, що втілилася в Протоколі № 11*, який набув чинності в листопаді 1998 року. (Протокол № 9 втратив свою чинність). *Новий Суд, що був створений у Страсбурзі як орган Ради Європи, почав свою роботу 1 листопада 1998 року*.

Згідно з реформою створювався єдиний *Європейський суд з прав людини*, який замінив раніше існуючі Комісію та Суд, а Конвенція доповнилася новими статтями. Реформа дозволила чітко провести розмежування компетенції органів Ради Європи із вирішення спорів щодо порушення прав людини, оскільки відповідна юрисдикція перейшла до новоствореного Європейського суду з прав людини.

Надалі *необхідність у поліпшенні контрольних механізмів Конвенції виникла знов*, коли до ЄСПЛ почала надходити така кількість справ, з якою він не міг

впоратися. У зв'язку з цим для підвищення ефективності роботи ЄСПЛ *Конференція з прав людини міністрів європейських держав, що відбулася у листопаді 2000 року у Римі* з нагоди 50-річчя Конвенції, закликала Комітет міністрів якомога швидше розпочати вивчення шляхів для забезпечення ефективності Суду. У квітні 2004 року Комітет з прав людини спрямував до Комітету міністрів звіт своєї діяльності із проектом Протоколу щодо змін Конвенції. 12—13 травня 2004 року *Протокол № 14 був відкритий для підписання, а чинності він набув 1 червня 2010 року.*

Основні зміни, які запропонував Протокол № 14, полягають у такому:

- перегляд повноважень Суду щодо фільтрації скарг, які надходять до нього (рішення щодо прийнятності можуть прийматися Судом в одноосібному складі замість трьох суддів за старою системою, в цьому випадку йому асистує доповідач, який не є суддею);
- визначення нового додаткового критерію визнання скарги непринятною — факт того, що позивач не постраждав від порушення держави-учасниці Конвенції або за наявності порушення шкода виявилася дуже незначною;
- у Суду з'явилася можливість розглядати схожі скарги за спрощеною процедурою, якщо вони стосуються однієї структурної проблеми держави-учасниці Конвенції (ці скарги можуть розглядати комітети з трьох суддів замість сімох за старою системою).

На підготовчій стадії Протоколу № 14 досить довго обговорювалася можливість створення *нового судового органу (регіональних судів першої інстанції)*, який би був відокремлений від Суду, з фільтрації скарг, які вже отримали вирішення в прецедентній практиці Суду. Проте така ідея була відкинута, оскільки це могло призвести до розходження практики новоствореної судової ланки із практикою Суду.

Нововведення Протоколу № 14 дозволили надалі знизити навантаження на ЄСПЛ. Наприклад, суддя одноособово може вирішувати питання про прийнятність справи або про вилучення справи з реєстру (до цього це робилося комітетом із трьох суддів). Якщо зважити на те, що 90-95 % скарг визнаються

неприйнятними, то одноособова робота суддів скоротить час на розгляд скарг, які є безпідставними. Також додався новий критерій неприйнятності справи — те, що заявник не зазнав суттєвої шкоди.

Значення протоколу № 14 полягає і тому, що він зафіксував той факт, що в межах Ради Європи сформувалася міжнародна регіональна процесуальна система, яка існує поряд із національними процесуальними системами, має субсидіарний характер щодо національних судів та чітко окреслену юрисдикцію.

20 червня 2014 року Міністр юстиції України П. Д. Петренко підписав протоколи № 15 та № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Церемонія підписання відбулася у Страсбурзі за участю Генерального секретаря Ради Європи Т. Ягланда, Постійного представника України при Раді Європи М. Точицького, Генерального директора з прав людини цієї організації Ф. Буайа та Головного юридичного радника РЄ Й. Полякевича.

Обидва протоколи були схвалені у 2013 році Комітетом міністрів Ради Європи у межах заходів з реформи Європейського суду з прав людини. Україна ратифікувала ці протоколи 5 жовтня 2017 року шляхом прийняття відповідного Закону. Зокрема, Протоколом № 15 вносяться зміни до преамбули та статей 21, 30, 35 Конвенції, відповідно до яких встановлюється, що сторони несуть основну відповідальність за забезпечення прав і свобод, визначених у цій Конвенції та протоколах до неї, користуються при цьому свободою розсуду, яка є предметом юрисдикції Європейського суду з прав людини щодо здійснення нагляду. Також передбачається, що вік кандидатів на посаду судді Європейського суду має бути *менше 65 років* на день звернення Парламентської асамблеї за списком з трьох кандидатів відповідно до статті 22 Конвенції; строк прийняття Європейським судом справи до розгляду зменшується із 6 до 4 місяців.

У свою чергу, Протоколом № 16 вищі судові установи договірних сторін наділяються правом звертатися до Європейського суду щодо надання консультативних висновків з принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї, а також визначається порядок розгляду Європейським судом таких звернень.

Відповідно до статті 10 протоколу № 16 до Конвенції визначається, що найвищим судом, який зможе звертатися до Європейського суду з прав людини є *Верховний Суд*. *Цей суд може звертатись до ЄСПЛ з проханням про надання консультативних висновків*. Водночас у цьому протоколі передбачено, що у разі звернення національних судів до ЄСПЛ, вони повинні надати відповідну правову та фактологічну інформацію щодо справи, яка перебуває на розгляді в національному суді.

3. Структура Конвенції. Конвенція складається з 59 [статей](#) та 3 [розділів](#): Права і свободи (ст. 2-18), Європейський суд з прав людини (ст. 19-51), Інші положення (ст. 52-59).

Права, які захищаються Конвенцією:

- право на життя (ст. 2);
- право на свободу і особисту недоторканість (ст. 5);
- право на справедливий суд (ст. 6);
- право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8);
- право на шлюб (ст. 12);
- право на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13);
- право на свободу думки, совісті, релігії (ст. 9).

Конвенція забороняє:

- катування і нелюдське, або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- смертну кару;
- рабство і примусову працю;
- дискримінацію у здійсненні прав і свобод, які викладені у Конвенції;
- вислання особи з території держави, громадянином якої вона є, або позбавлення особи права в'їзду на територію держави, громадянином якої вона є;
- покарання без закону.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод складається з таких протоколів:

- Перший протокол від 20. 03. 1952 року;

- Протокол № 2 від 06. 05. 1963 року;
- Протокол № 4 від 16. 09. 1963 року;
- Протокол № 6 від 28. 04.1983 року;
- Протокол № 7 від 22. 11. 1984 року;
- Протокол № 9 від 06. 11. 1990 року;
- Протокол № 10 від 25. 03. 92 року;
- Протокол № 11 від 11. 05. 1994 року;
- Протокол № 12 від 04. 11. 2000 року;
- Протокол № 13 від 03. 05. 2002 року;
- Протокол № 14 від 13. 05. 2004 року;
- Протокол № 14-bis від 27.05.2009 року;
- Протокол № 15 від 20. 06. 2014 року;
- Протокол № 16 від 20. 06. 2014 року.

Додаткові протоколи № 4, 6, 7 і 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод мають статус самостійних міжнародних документів, що доповнюють текст ЄКПЛ, але не інкорпоровані до її тексту.

4. Протоколи до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: загальна характеристика. *Необхідність в додаткових протоколах обумовлювалася потребою розширення прав, які не включені до Конвенції, міжнародними функціями членів Європейської Комісії з прав людини та Європейського суду, необхідністю забезпечити їх незалежність під час виконання ними своїх повноважень.*

- Наприклад, в Протоколі № 1 закріплені деякі права і свободи, що не вказані у розділі 1 Конвенції — ***право на вільне володіння своїм майном, право на освіту, право на вільні вибори.***

*Протокол № 4 також гарантує деякі права і свободи, що не зазначені у Конвенції, — **заборона ув'язнення за борг, свобода пересування, заборона вислання громадян та заборона колективного вислання іноземців.** Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод має назву «Про забезпечення деяких інших прав та свобод крім тих, котрі вже включені до*

Конвенції та у Першому протоколі до неї». Він був прийнятий у Страсбурзі 16 вересня 1963 року та набув чинності 2 травня 1968 року.

Україна підписала Протокол № 4 без будь-яких застережень 19 грудня 1996 року. На території України Протокол № 4 став чинним з 11 вересня 1997 року.

Протокол № 4 складається з семи статей, що закріплюють додатковий перелік особистих прав людини, серед яких нас цікавить ст. 1 *«Заборона позбавлення волі за борги»*. У ній йдеться: *«Нікого не може бути позбавлено свободи лише на підставі неспроможності виконати своє договірне зобов'язання»*. Отже, цією статтею автори Конвенції переслідували мету посилити захист прав, гарантованих ст. 5 цієї Конвенції.

- Протоколом № 6 було **скасовано смертну кару**. Цей документ був прийнятий у Страсбурзі 28 квітня 1983 року, та набув чинності 1 березня 1985 року. Станом на 1 вересня 2009 року Протокол № 6 підписали всі держави-члени Ради Європи, а ратифікували майже всі (окрім Російської Федерації). Україна підписала Протокол № 6 5 травня 1997 року, ратифікувала 4 квітня 2000 року, та в законну силу на території України Протокол № 6 вступив 1 травня 2000 року.

Повна назва Протоколу — *«Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари»*. Протокол № 6 містить 9 статей. У Преамбулі до Протоколу укладачі вважають, що розвиток подій у кількох державах - членах Ради Європи подає загальну тенденцію до скасування смертної кари тобто можна зробити висновок, що прийняття норми про скасування смертної кари як загальноєвропейського стандарту обумовлено об'єктивними чинниками.

У ст. 1 Протоколу № 6 закріплюється така диспозиція: *«Смертна кара скасовується. Жодна людина не може бути засуджена до такого покарання або страчена»*. Але ст. 2 обмежує сферу дії ст. 1 таким чином: *«Держава може передбачити у своєму законодавстві смертну кару за діяння, вчинені під час війни або неминучої загрози війни; таке покарання застосовується тільки у випадках,*

передбачених законом і згідно з його положеннями. Держава повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про відповідні положення цього закону».

Через майже 20 років після прийняття Протоколу № 6, 3 травня 2002 року у Вільнюсі, Рада Європи приймає «Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується **скасування смертної кари за усіх обставин**». Невдовзі цей Протокол набув чинності, попри те, що умовою для цього було визначено 10 ратифікацій. Ця подія відбулася 1 липня 2003 року.

У *Протоколі № 7* закріплено процедурні гарантії, що стосуються **вислання іноземців, право на оскарження в кримінальних справах, відшкодування в разі незаконного засудження**. Стаття 4 Протоколу № 7 закріплює **право не бути притягненим до суду або покараним двічі** [14].

Протокол № 7 був прийнятий у Страсбурзі 22 листопада 1984 року та вступив в законну силу 1 листопада 1988 року, умовою набрання чинності було визначено сім ратифікацій.

За даними офіційного сайту Ради Європи, станом на 1 вересня 2009 року, Протокол № 7 підписала та ратифікувала 41 держава, а ще декілька держав підписали, але не ратифікували. Це — Бельгія, Нідерланди, Іспанія, Німеччина. Україна ратифікувала цей протокол, і тому він застосовується на території України з 1 грудня 1997 року.

Основною причиною розробки доповнень до Конвенції з прав людини в межах Протоколу № 7 було прийняття Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року двох міжнародних пактів з прав людини. У жовтні 1967 року, Комітет Міністрів Ради Європи, обізнаний, що в результаті співіснування Конвенції з прав людини та пактів 1996 року Організації об'єднаних націй можуть виникнути проблеми, інструктував Комітет експертів з прав людини дослідити ці проблеми. У 1969 році Комітет експертів повідомив Комітет Міністрів про відмінності між правами, гарантованими Конвенцією і Міжнародним пактом про цивільні та політичні права. 23 жовтня 1972 року, Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Рекомендацію 683 (1972), за основу якої були взяті висновки Парламентської конференції з прав людини, яка відбувалась у Відні з 18 до 20

жовтня 1971 року. У цій рекомендації ПАРЄ зауважує, що метою Ради Європи є «не тільки підтримка, але і подальша реалізація прав людини і основоположних свобод». Після відзначення «роботи, вже зробленої для забезпечення прав людини, завдяки щоденній дії Конвенції з прав людини і її Протоколів», і виділяючи, що «зростання Європи можливе тільки якщо це ґрунтується на певному ставленні та забезпеченні все більш широких гарантій її прав та основоположних свобод», ПАРЄ зробила пропозиції щодо коротко- і середньострокової програми Ради Європи у сфері захисту прав людини. ПАРЄ рекомендувала, зокрема, вивчити питання розширення прав, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини. Нарешті, в Рекомендації ПАРЄ 791 (1976) щодо захисту прав людини в Європі вона рекомендувала Комітетові Міністрів, долучити якомога більше положень з Міжнародного пакту про цивільні та політичні права до Конвенції. Вищезазначений звіт Комітету експертів з прав людини склав основу для роботи, зробленої в 1976 року його підкомітетом, а пізніше Комітетом експертів, про розширення переліку прав, закріплених у Конвенції, що передбачено як завдання до середньострокових планів Ради Європи на 1976–1980 і 1981–1986 роки.

В межах підготовки нового додаткового протоколу до Конвенції, комітет експертів хотів долучити до неї тільки такі права, які б могли бути визначені в достатньо специфічних термінах, що гарантовані в межах системи контролю, передбачених Конвенцією.

Було зрозуміло, що участь держав-членів у цьому Протоколі жодним чином не повинна впливати на інтерпретацію зобов'язань між ними, або між ними й іншими державами, які виникають в межах будь-яких інших міжнародних інструментів.

Протокол № 7 до Конвенції містить 3 статті, що закріплюють права людини, які належать до кримінально-правової сфери: *права на оскарження у кримінальних справах (ст. 2), відшкодування у разі судової помилки (ст. 3) і право не бути притягнутим до відповідальності або покараним двічі (ст. 4).*

У ст. 2 Протоколу № 7 йдеться про таке: «1. Кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої

інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку. Здійснення цього права, включаючи підстави, на яких воно може бути здійснене, регулюється законом. 2. Із цього права можуть поширюватися винятки для передбачених законом незначних правопорушень або коли відповідну особу судив у першій інстанції найвищий суд, або коли її було визнано винною і засуджено після оскарження виправдувального вироку». Стаття 3 Протоколу № 7 *передбачає можливість відшкодування в разі судової помилки*. Стаття 4 Протоколу № 7 *закріплює право не бути притягненим до суду або покараним двічі*.

Таким чином, Протоколом № 7 передбачені додаткові права, що не були гарантовані Конвенцією до моменту його прийняття.

Щодо розгляду рішення про невинуватість або вироку в суді вищої інстанції, то подібний розгляд може обмежитися контролем над дотриманням правових норм, наприклад, з боку касаційного суду. Щодо цього французький уряд уточнив у заяві, яка супроводжувала ратифікацію Протоколу № 7, що «розгляд в суді вищої інстанції може обмежитися контролем над застосуванням закону, у випадку якщо зацікавлена особа удасться до касації».

Пункт 2 ст. 2 Протоколу № 7 накладає подальші обмеження на сферу його застосування. Він передбачає як виняток, що право на перегляд справи у вищій інстанції не може застосовуватися а) *до незначних правопорушень, що визнаються такими національним законодавством; б) коли зацікавлена особа була засуджена в першій інстанції найвищим судом країни; в) коли було ухвалено рішення про винність і особу було засуджено в результаті звернення до суду, яке опротестувало її звільнення*.

Щодо трактування поняття «незначні правопорушення», то тут керуються внутрішнім законодавством, за яким у цьому випадку нині визнається широка сфера дії.

В одному з небагатьох рішень, в яких вирішувалася проблема інтерпретації обговорюваного положення, Комісія заявила, що держави-учасники володіють дискреційними повноваженнями, що стосуються рішень про порядок здійснення цього права. Та все ж, за аналогією з тим, що передбачається

юриспруденцією в ст. 6 Конвенції (право з'явитися перед судом), обмеження права на перегляд справи повинні підкорятися законним цілям, потрібно уникати ситуацій, в яких змісту цього права міг би завдаватися збиток.

Стаття 3 визнає *право на компенсацію у разі судової помилки*. Роз'яснення до Протоколу, що вже вказувалося вище, уточнює, що зацікавлена особа спочатку повинна бути засудженою на підставі остаточного судового рішення, тобто ця особа повинна була з'явитися перед судом. Компенсація, таким чином, не може стосуватися випадків, коли зацікавлена особа була виправдана або засуджена *заочно*. Право на компенсацію виникає, коли а) *рішення було згодом анульоване (наприклад, унаслідок перегляду справи); б) помилування було здійснене унаслідок фактів, що знов відкрилися, або заяв*.

Такого права не існує, якщо в потрібний час заява про те, що певний факт був невідомий раніше, може бути повністю або частково зазначена як провина заінтересованої особи.

Стаття 4 затверджує принцип «non bis in idem», тобто принцип, згідно з яким ніхто не може бути засуджений або покараний в кримінальному порядку двічі за те ж правопорушення декількома судовими інстанціями однієї й тієї ж країни. Інакше кажучи, цей принцип не стосується вироків, винесених зацікавленій особі судовими інстанціями різних країн. Роз'яснення уточнює щодо цього (пункт 27), що інші угоди, розроблені Радою Європи (серед них Конвенція 1957 року про екстрадицію), регулюють застосування принципу «non bis idem» в міжнародній сфері.

У Протоколі № 12 закріплено заборону дискримінації.

З метою приведення українського законодавства у відповідність до Протоколу 12 в Україні прийнято низку загальних і спеціальних актів, котрі стосуються заборони дискримінації в Україні: Закон України “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні”, Закон України “Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків”, Закон України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні”, Закон України “Про національні меншини в Україні”, Закон України “Про свободу совісті та релігійні

організації”, Закон України “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту” тощо. Зазначені закони у поєднанні з Конституцією становлять основу антидискримінаційного законодавства України.

Протокол № 13 передбачає **заборону смертної кари**. За даними офіційного сайту Ради Європи, станом на 1 вересня 2009 року, Протокол № 13 підписала та ратифікувала 41 держава, а ще 4 держави підписали, але не ратифікували. Це Вірменія, Латвія, Іспанія і Польща. Дві держави не підписали цей протокол (Азербайджан і Російська Федерація). Україна приєдналась до протоколу 3 травня 2002 року, ратифікувала — 10 жовтня 2003 року, а чинності Протокол № 13 набув на території України 1 липня 2004 року.

Стаття 1 Протоколу № 13 сформульована абсолютно аналогічно до ст. 1 Протоколу № 6. Але ст. 2 Протоколу № 13, названа «**Заборона відступу від зобов'язань**», наголошує: «жодних відступів від положень цього Протоколу не допускається на підставі статті 15 Конвенції».

Протокол № 16 передбачає, що вищі судові установи Високої Договірної Сторони можуть звертатися до Суду щодо надання консультативних висновків з принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї;

Суд та судова установа, яка звертається із запитом, може отримати консультативний висновок лише у тому випадку, якщо справа перебуває у його провадженні.

Україна ратифікувала протокол № 16 Законом № 2156-VIII від 05.10.2017р. Протокол набрав чинності 01.08.2018 р.

5. Ратифікація та денонсація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенція про захист прав людини і основних свобод є документом Ради Європи. Умовою членства в РЄ є визнання принципу верховенства права та дотримання прав людини і основних свобод всіма особами, які перебувають під юрисдикцією держави, здійснення відвертого та ефективного співробітництва в досягненні мети Ради, а саме забезпечення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є

спільним надбанням європейських держав, сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу.

Конвенція є базовим документом, на якому ґрунтується європейське співробітництво щодо колективного забезпечення прав людини і основних свобод.

Відповідно до ст. 59 Конвенції вона відкрита для підписання¹ та ратифікації² членами РЄ. На сьогодні Конвенцію ратифікували 46 європейських держав, які є членами організації: Австрія, Азербайджан, Албанія, Андорра, Бельгія, Болгарія, Боснія, Велика Британія, Вірменія, Герцеговина, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Македонія, Мальта, Молдова, Монако, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Сан-Марино, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Угорщина, Україна, Фінляндія, Хорватія, Чехія, Чорногорія, Швейцарія, Швеція.

Росія виключена з кола Високих договірних сторін у березні 2022 року після повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року.

Прийняття державою зобов'язань за Конвенцією є необхідною умовою членства в РЄ, у той час як грубі й систематичні порушення положень Конвенції, невиконання рішень Європейського суду можуть стати підставою припинення членства в організації згідно зі ст. 3, 7 та 8 Статуту РЄ. Такі дії держави означатимуть, що вона не поважає принцип верховенства права та прав людини. Стаття 8 Статуту РЄ надає Комітету Міністрів повноваження запропонувати відповідній державі вийти зі складу організації. У випадку відмови виконати це прохання Комітет Міністрів може прийняти рішення про примусове припинення членства.

Отже, формою надання згоди на обов'язковість положень Конвенції є ратифікація. Підписуючи Конвенцію, держава може зробити застереження стосовно будь-якого окремого положення (ст. 57 Конвенції).

---

¹ Підписання міжнародного договору, який підлягає ратифікації, є формою встановлення автентичності тексту.

² Ратифікація – затвердження міжнародного договору вищим органом державної влади. Ратифікація міжнародного договору втілюється в двох документах: законі про ратифікацію (внутрішньодержавний акт) та ратифікаційній грамоті (міжнародно-правовий акт).

Застереження означає односторонню заяву держави, за допомогою якої вона бажає виключити або змінити щодо себе юридичну дію певних положень договору.

Відповідно до ст. 19 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, застереження, яке діє, «а) змінює для держави, яка зробила застереження, в її відносинах з цим іншим учасником положення договору, яких стосується застереження, в межах сфери дії застереження; і б) змінює тією ж мірою зазначені положення для цього іншого учасника в його відносинах з державою, яка зробила застереження. Застереження не змінює положень договору для інших учасників в їхніх відносинах між собою».

Під час ратифікації Конвенції Україна зробила застереження щодо дії положення п. 1 ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність) та ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), що відображається в Законі України «Про ратифікацію Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» від 17 липня 1997 року:

«2. Положення пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року застосовуються в частині, що не суперечить пункту 13 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та статтям 106 і 157 Кримінально-процесуального кодексу України щодо затримання особи та дачі прокурором санкцій на арешт.

Ці застереження діють до внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України або до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України, але не довше ніж до 28 червня 2001 року.

4. Україна повністю визнає на своїй території дію підпункту "d" пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо права підсудного на виклик і допит свідків (статті 263 і 303 Кримінально-процесуального кодексу України), а щодо права підозрюваного і обвинуваченого – лише в частині права заявляти клопотання про виклик і допит свідків та проведення з ними очної ставки відповідно до статей 43, 43-1 і 142 зазначеного Кодексу.

5. Положення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року застосовуються в частині, що не суперечить пункту 13 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та статтям 177 і 190 Кримінально-процесуального кодексу України щодо дачі прокурором санкції на обшук, а також щодо огляду житла.

Ці застереження діють до внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України або до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України, але не довше ніж до 28 червня 2001 року».

21 червня 2001 року Верховна Рада України, виконуючи міжнародно-правові зобов'язання, прийняті під час надання згоди на обов'язковість Конвенції, прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України», який привів у відповідність до Конвенції положення кримінально-процесуального законодавства. Таким чином, положення Конвенції діють щодо України в повному обсязі.

Відповідно до ч. 3 ст. 59 Конвенції вона набирає чинності щодо держави, яка її ратифікувала, з дня депонування ратифікаційної грамоти, тобто передання ратифікаційної грамоти на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

Ратифікаційна грамота від України була отримана 11 вересня 1997 року. Саме з цієї дати Конвенція вступила в силу щодо України. Встановлення точної дати набуття чинності Конвенцією щодо тієї чи іншої держави має принципове значення, оскільки впливає на вирішення питання прийнятності скарги. Європейський суд приймає до розгляду лише справи, які стосуються порушень, що відбулися після набуття чинності Конвенції.

Стаття 58 Конвенції визначає порядок денонсації:

«1. Висока Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію тільки зі спливом *п'ятирічного* строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи, який інформує про це інші Високі Договірні Сторони.

2. Така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути

порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка перестає бути членом Ради Європи, перестає бути і стороною цієї Конвенції на тих самих умовах».

Отже, денонсація – це процедура одностороннього правомірного припинення міжнародного договору в порядку та на підставах, які ним передбачені.

Слід зазначити, що денонсація Конвенції не звільняє державу від обов'язків щодо її дотримання протягом *шести* місяців від моменту подання відповідної заяви, оскільки протягом цього часу Конвенція продовжує діяти.

За час існування Конвенції її було денонсовано один раз. Відповідно, конвенційні органи отримали досвід тлумачення положень про денонсацію Конвенції¹.

Інший безпрецедентний випадок виключення держави з кола Високих Договірних Сторін Конвенції стався у березні 2022 року, коли Рада Європи виключила росію зі свого складу внаслідок повмасштного вторгнення росії в Україну. Проте ще пів року зберігалися зобов'язання країни щодо виконання Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини. Це означало, що подані до 16 вересня скарги на дії Росії суд брав до розгляду, а Росія має виконувати його рішення.

"Суд зберігає компетенцію розглядати заяви проти Російської Федерації щодо її дій або бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції, за умови якщо вони сталися до 16 вересня 2022 року", - наголошує суддя ЄСПЛ від України Микола Гнатовський у фейсбуку. Але ще у червні Державна дума РФ ухвалила, що Росія не буде виконувати ці рішення ЄСПЛ.

---

¹ Перший випадок денонсації відбувся 12 грудня 1969 року, коли Греція зробила відповідну заяву. Отже, Конвенція мала припинити щодо неї дію 12 червня 1970 року. У квітні 1970 року Данія, Норвегія та Швеція подали проти Греції скаргу, яку було визнано прийнятною на підставі положень ч. 1 та 2 ст. 65 Конвенції (ст. 58 у чинній редакції). Європейська комісія дійшла висновку, що на момент подання скарги Греція була зв'язана положеннями Конвенції попри зроблену заяву про денонсацію. Однак розгляд зазначеної справи було відкладено.

18 листопада 1974 року Греція ратифікувала Конвенцію вдруге, і Європейська комісія повернулася до розгляду справи.

4 листопада 1976 року Європейська комісія, отримавши від сторін повідомлення про те, що вони не зацікавлені у розгляді справи, вилучила її з реєстру.

Наслідки ратифікації Конвенції. Конвенція встановлює міжнародно-правовий обов'язок держави щодо забезпечення реалізації проголошених прав і свобод. Ратифікуючи Конвенцію, держава приймає на себе відповідні міжнародно-правові зобов'язання, порушення яких тягне застосування до неї певних санкцій, передбачених Конвенцією. Крім того, ратифікація Конвенції означає, що держава визнає юрисдикцію Європейського суду, надає громадянам право звертатися до нього по захист прав і свобод.

Зазначимо, що в усіх випадках, коли особа, захищаючи порушене право, звертається до міжнародних структур, а держава притягається до відповідальності, ця відповідальність має подвійний, міжнародно-конституційний характер. По-перше, відносини виникають між державою-правопорушником і міжнародною організацією (міжнародно-правовий аспект), а по-друге, – між державою та особою (конституційно-правовий аспект).

Якщо держава, що визнає юрисдикцію міжнародного органу і право петиції за громадянами, порушує конституційне право (свободу) особи, це одночасно є й порушенням міжнародного зобов'язання (в силу ратифікації міжнародно-правового акта держава має забезпечити дотримання й захист прав людини та громадянина). На цій підставі міжнародний орган притягує державу до міжнародно-правової відповідальності: протиправні дії держави засуджуються, на неї покладається обов'язок відновити порушене право, вжити необхідні заходи для того, щоб подібні порушення не повторювалися, і, нарешті, компенсувати особі заподіяну шкоду.

З рішення міжнародного органу, прийнятого на користь особи, виникає ще один вид правовідносин – між державою й особою, де відповідальною стороною є держава. Цю відповідальність слід визнати конституційно-правовою: вона органічно впливає з положень ст. 2 і ст. 56 Конституції України; підставою її настання є порушення конституційно-правових норм (прав і свобод особи, зобов'язань перед нею), суб'єктом – державою загалом.

Стаття 1 Конвенції формулює зобов'язання держав-учасниць поважати права людини: *«Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції».*

Зобов'язання поважати права і свободи означає, що держава має створити усі передумови (на рівні законодавства та правозастосовної практики), необхідні для реалізації зазначених прав і свобод. Показово, що зобов'язання поважати права людини стосується *усіх осіб, які перебувають під юрисдикцією держави-учасниці Конвенції.* Держава має гарантувати реалізацію конвенційних прав і свобод не лише власним громадянам, але й іноземцям та особам без громадянства, які перебувають на її території, отже, під її юрисдикцією. Таким чином, обсяг конвенційних прав і свобод, зміст міжнародно-правових зобов'язань держави перед особою не залежать від ознаки громадянської приналежності. Конвенційні права і свободи мають бути гарантовані всім, оскільки це права людини.

Як зазначається у доповіді Європейської комісії у справі *“Austria v. Italy”*, у випадку, коли держава стає учасницею Конвенції, вона приймає на себе обов'язок *«забезпечити права і свободи, визначені у розділі I Конвенції, кожній особі в межах власної юрисдикції без жодної різниці за ознакою громадянства або статусу; вона приймає обов'язок забезпечити ці права і свободи не лише власним громадянам та громадянам інших Високих Договірних Сторін, але й громадянам держав, які не є учасниками конвенції, а також особам без громадянства».*

Контроль за дотриманням державами-учасницями зобов'язань за Конвенцією покладений на Європейський суд з прав людини (ст. 19 Конвенції). Головним засобом контролю є розгляд Європейським судом скарг фізичних та юридичних осіб, а в окремих випадках – держав-учасниць, на порушення конвенційних прав.

Європейський суд розглядає скарги на порушення положень Конвенції. Це означає, що Європейський суд може визнати провину держави, навіть якщо з погляду національного законодавства дії її органів та посадових осіб були цілком законними. Отже, забезпечення прав і свобод людини, проголошених Конвенцією, вимагає від держави перегляду чинного національного законодавства та практики його застосування. Слід зазначити, що попри досить широкі повноваження,

Європейський суд не є «апеляційною інстанцією» всієї Європи. Він не скасовує неправомірні рішення національних судів, інших органів державної влади, а лише констатує факт порушення Конвенції і присуджує, у разі потреби, справедливу компенсацію потерпілому.

Стаття 41 Конвенції встановлює принцип “справедливої сатисфакції”:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову сатисфакцію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

Справедлива сатисфакція означає компенсацію матеріальної та моральної шкоди, яку було спричинено потерпілій особі внаслідок порушення положень Конвенції. У деяких країнах, наприклад у Бельгії та Нідерландах, рішення Європейського суду визнається підставою для перегляду рішень, прийнятих на національному рівні.

Аналогічні положення містить чинне законодавство України. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» заходами індивідуального характеру виконання рішень Європейського суду є повторний розгляд справи, зокрема відновлення провадження. Це положення конкретизується у статтях Цивільного процесуального кодексу України.

Отже, виконання рішень Європейського суду передбачає сплату компенсації моральної та матеріальної шкоди. Однак сплата компенсації не звільняє державу від обов’язку переглянути національне законодавство і правозастосовну практику, увідповіднити їх європейським стандартам. Держави змушені це робити, оскільки рішення Європейського суду мають прецедентний характер.

Визнаючи державу винною у порушенні конвенційних прав, Європейський суд створює прецедент, яким встановлює, що певне законодавство і практика не відповідають положенням Конвенції. Якщо держава їх не змінить, її провина в порушенні прав людини буде встановлюватися кожного разу під час розгляду подібних справ.

В ідеалі держава має орієнтуватися на рішення Європейського суду (навіть у справах, в яких вона не є стороною), змінювати національне законодавство і правозастосовну практику, не очікуючи, що Європейський суд прийме відповідне рішення саме проти неї.

6. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національну юридичну практику України. Імплементация міжнародно-правових норм в національне законодавство є досить складною процедурою, в *широкому сенсі* це – здійснення міжнародно-правових і внутрішньодержавних норм задля виконання міжнародно-правових зобов'язань, а також створення на міжнародному і внутрішньодержавному рівнях умов для такого здійснення.

У більш конкретному розумінні імплементация норм міжнародного права – це цілеспрямована організаційно-правова діяльність держави, яка здійснюється індивідуально, колективно або в межах міжнародної організації з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації зобов'язань, взятих нею відповідно до міжнародного права.

Ратифікація Україною 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стала важливим етапом на шляху входження нашої держави у європейський політико-правовий простір.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є міжнародним договором, на підставі якого більшість європейських держав зобов'язалися дотримуватися прав та основоположних свобод людини. Ці права гарантуються як самою Конвенцією, так і протоколами до неї (протоколи № 1, 4, 6, 7, 12 і 13), згода на обов'язковість яких надана державами – учасницями Конвенції.

Відповідно до ст. 9 Конституції України "чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України". Таким чином, Конвенція та протоколи до неї набули статусу частини національного законодавства.

Ратифікувавши Конвенцію, Україна визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Європейський суд з прав людини є міжнародним органом, який за умов, визначених Конвенцією, може розглядати заяви, подані особами, які скаржаться на порушення своїх прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Юридичний зміст основних принципів міжнародного права закріплює зобов'язання кожної держави виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання, а засоби реалізації цих зобов'язань визначаються національним правом, якщо інше не випливає з міжнародно-правової норми. У ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року закріплено принцип добросовісного виконання державою своїх міжнародних зобов'язань. Відповідно до цієї норми держава-учасниця не може посилатися на положення свого внутрішнього права для виправдання невиконання нею міжнародного договору.

З іншого боку, мають бути враховані особливості Конвенції, що пов'язані з її метою та предметом регулювання. Ці особливості Конвенції відзначались як у її тлумаченні в правозастосовчій практиці Європейського суду (а раніше – і Комісії), так і в сучасній європейській доктрині прав людини. Вже в одному зі своїх перших рішень Європейська комісія з прав людини зазначала, що зобов'язання згідно з Конвенцією фактично мають об'єктивну природу, оскільки їх метою є не взаємна уступка державами-учасниками своїх прав та обов'язків з метою забезпечення певних загальних інтересів, а створення нового *публічного порядку*, внаслідок чого виникають не стільки суб'єктивні та взаємні права для держав, скільки *обов'язок захищати основні права людей від їх порушення державами-учасниками*. Дещо пізніше Європейський суд вніс уточнення в цю тезу, зазначивши, що на відміну від класичних міжнародних угод Конвенція містить окрім звичайних двосторонніх зобов'язань також і універсальні об'єктивні зобов'язання.

Предмет імплементації – права та свободи, що містяться у Конвенції – це мінімальні європейські стандарти прав людини, які повинні бути в основі діяльності держав-учасниць в галузі дотримання прав людини. *Держави-члени Ради Європи мають застосовувати* ці стандарти в своєму законодавстві та

правозастосовчій практиці, однак за ними залишається *свобода вибору засобів застосування* цих стандартів.

Приєднання міжнародних та європейських стандартів прав людини до правових систем держав, зокрема України, здійснюється шляхом їх закріплення в Конституції держави, законах, а також через підписання, ратифікацію міжнародних угод, що містять такі норми. Останні частіше набувають статусу частини правової системи, що дає можливість судовим та іншим правозастосовчим установам їх безпосередньо використовувати як частину національного права. Так, європейська практика свідчить, що норми Конвенції найбільш ефективно застосовуються тоді, коли вони безпосередньо містяться у внутрішньодержавному праві.

Особливе значення у внутрішньодержавній імплементації належить узгодженню *судової практики* із міжнародно-правовими зобов'язаннями держави. *Практика міжнародних судових органів захисту прав людини доводить, що ці органи прикладають чимало зусиль задля ініціювання широкого застосування національними судами норм міжнародних конвенцій з прав людини. Зокрема, Європейський суд неодноразово наполягав на застосуванні такого принципу імплементації: якщо Конвенція є правовою основою, на яку може посилається заявник, то він повинен це робити в національному суді, або навіть сам національний суд повинен звернутися до відповідної норми Конвенції.*

З метою дотримання Україною зобов'язань, що випливають з її членства в Раді Європи, та задля ефективного виконання ст. 46 Конвенції, згідно з якою *держави-учасники зобов'язуються виконувати остаточне рішення Європейського суду в будь-якій справі, в якій вони є сторонами*, 23 лютого 2006 року було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який зафіксував на законодавчому рівні систему інституційних та процедурних механізмів виконання рішень Європейського суду та запобігання новим порушенням Конвенції.

Зазначений Закон містить усі сучасні напрацювання Ради Європи, спрямовані на всебічне вирішення питань виконання державами-членами рішень

Європейського суду, зокрема вимоги рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи державам-членам: Rec(2004)4, Rec(2004)5, Rec(2004)6, Rec(2002)13), законодавчо закріпивши забезпечення виконання рішення Європейського суду шляхом вжиття заходів *індивідуального та загального характеру*.

Таким чином, під виконанням рішення Європейського суду слід розуміти застосування державою індивідуальних заходів, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Європейського суду, та заходів загального характеру, призначених для усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому.

Заходи індивідуального характеру полягають у виплаті заявнику справедливої сатисфакції, присудженої Європейським судом, та відновлення, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який заявник мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*). Це можна здійснити, зокрема, шляхом повторного розгляду справи судом, включно з відновленням провадження у справі, повторного розгляду справи адміністративним органом тощо.

Заходи загального характеру полягають у вчиненні дій, спрямованих на усунення причини, що стала підставою звернення до Європейського суду, з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Європейським судом порушення. Такими заходами здебільшого є *внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; внесення змін до адміністративної практики; забезпечення юридичної експертизи законопроектів та інші заходи, які унеможливають подальші порушення Конвенції та забезпечують максимальне відшкодування наслідків порушень, які вже виникли*.

Таким чином, виконання рішення Європейського суду щодо *вжиття заходів загального характеру є імплементаційним заходом*, оскільки потребує вчинення цілої низки дій щодо приведення чинного законодавства у відповідність із положеннями Конвенції та практикою Європейського суду з метою уникнення аналогічних порушень Конвенції в майбутньому.

Також відповідно до зазначеного Закону *національні суди повинні застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського суду як джерело права* (ст. 17). Це положення формально легітимізувало для українських суддів можливість прямо посилатися у судовому рішенні на практику Європейського суду.

Зазначене вище свідчить про те, що в Україні з прийняттям Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який зафіксував на законодавчому рівні систему інституційних та процедурних механізмів виконання рішень Європейського суду та запобігання новим порушенням Конвенції, створено базис для ефективного дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав людини.

Практичне заняття до теми 2

1. Історичні аспекти ухвалення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
2. Становлення та розвиток конвенційного механізму захисту прав людини.
3. Структура Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
4. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національну юридичну практику України.

Питання для самостійного вивчення

1. Вплив Конвенції про захист прав людини на становлення прецеденту як джерела права в Україні.
5. Історія ухвалення та значення Протоколу № 7 до Конвенції.
6. Заборона дискримінації відповідно до Протоколу № 12 до Конвенції та практика його застосування ЄСПЛ.
7. Передумови та наслідки проведення реформи європейської інституційної системи із захисту прав людини 1994 року.

Завдання до теми 2

1. Охарактеризуйте історичні передумови та процес прийняття Конвенції.
2. Дайте загальну характеристику Конвенції. Назвіть розділи Конвенції, розкрийте зміст їхніх положень.
3. Розкрийте юридичну природу додаткових протоколів до Конвенції. Яким питанням присвячені 16 протоколів до Конвенції?
4. Які права і свободи гарантуються Конвенцією? Які права і свободи проголошені протоколами?
5. Проаналізуйте правові наслідки ратифікації Конвенції.
6. У чому полягають обов'язки держави-учасниці Конвенції? Визначте поняття «позитивні обов'язки держави».
7. Охарактеризуйте основні положення Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року.

Тести до теми 2

1. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) була підписана:*
  - а) **4 листопада 1950 року;**
  - б) 3 жовтня 1949 року;
  - в) 10 березня 1953 року;
  - г) 1 грудня 1950 року.
2. *Скільки держав стали учасниками Конвенції на час її підписання?*
  - а) 17;
  - б) **10;**
  - в) 15;
  - г) 12.
3. *В якому місті була підписана Конвенція?*
  - а) у Стокгольмі;

- б) у Страсбурзі;
- в) у Лондоні;
- г) у Римі.**

4. Якою мовою була складена Конвенція?

- а) англійською;
- б) німецькою;
- в) англійською і німецькою;
- г) англійською і французькою.**

5. Україна ратифікувала Конвенцію:

- а) 1 вересня 1953 року;
- б) 17 липня 1997 року;**
- в) 3 вересня 1953 року;
- г) 4 липня 1991 року.

6. Значення Конвенції полягає в тому, що вона:

- а) стала першим міжнародним правозахисним документом, який був спрямований на захист широкого спектра громадянських та політичних прав;
- б) запровадила систему контролю за імплементацією прав, закріплених Конвенцією, на внутрішньодержавному рівні;
- в) сформувала міжнародну процесуальну систему, тісно пов'язану з національними правовими та процесуальними системами;
- г) всі відповіді правильні.**

7. Відповідно до ст. 10 Статуту Ради Європи її органами є:

- а) Комітет міністрів;**
- б) Кабінет міністрів;
- в) Європейська асамблея;
- г) Європейський саміт.

8. *Європейська комісія з прав людини – це орган Ради Європи:*

- а) який діє поряд з Європейським судом з прав людини;
- б) діяльність якого передує розгляду справи ЄСПЛ;
- в) такий орган не входить до складу органів Ради Європи;
- г) **діяльність якого припинена.**

9. *Європейський суд з прав людини був створений:*

- а) 2 травня 1993 року;
- б) **1 листопада 1998 року;**
- в) 10 квітня 1950 року;
- г) 18 лютого 1991 року.

10. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод складається з:*

- а) **59 статей та 3 розділів;**
- б) 61 статті і 2 розділів;
- в) 50 статей і 3 розділів;
- г) 54 статей і 4 розділів.

11. *Фізичні особи, групи осіб та неурядові організації набули право звертатися до Суду після того, як Європейська комісія з прав людини прийме справу до провадження, з набранням чинності Протоколу №:*

- а) 1;
- б) **9;**
- в) 5;
- г) 10.

12. *Зміни повноважень ЄСПЛ, відповідно до яких рішення щодо прийнятності можуть прийматися Судом в одноособовому складі замість трьох суддів, відбулися на підставі Протоколу №:*

- а) 9;
- б) 10;
- в) 11;

г) **14.**

13. Протокол № 14 набув чинності:

- а) 2 липня 2011 року;
- б) 6 серпня 2009 року;
- в) 1 червня 2010 року;**
- г) 10 вересня 2012 року.

14. Права, які захищаються Конвенцією:

- а) право на життя;
- б) право на свободу й особисту недоторканість;
- в) право на шлюб;
- г) всі відповіді правильні.**

15. Конвенція забороняє:

- а) вислання особи з території держави, громадянином якої вона є, або позбавлення особи права в'їзду на територію держави, громадянином якої вона є;**
- б) звільнення з роботи без виплати вихідної допомоги;
- в) призначення судом відшкодування моральної шкоди в розмірі, меншому від прожиткового мінімуму;
- г) всі відповіді правильні.

16. Імплементация норм міжнародного права - це:

- а) мета діяльності держави, яка полягає у своєчасній і повній реалізації зобов'язань, взятих у відповідності з міжнародним правом;

б) цілеспрямована організаційно-правова діяльність держави, яка здійснюється індивідуально, колективно або в межах міжнародної організації з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації зобов'язань, взятих ними у відповідності з міжнародним правом;

в) ратифікація Україною усіх міжнародно-правових документів, до яких вона приєдналася;

г) немає правильної відповіді.

17. Відповідно до ст. 46 Конвенції держави-учасниці зобов'язуються виконувати остаточне рішення Європейського суду:

а) в будь-якому випадку;

б) у разі відповідності цього рішення внутрішньому законодавству держави;

в) в будь-якій справі, в якій вони є сторонами;

г) якщо це рішення не суперечить Конституціям цих держав.

18. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» закріпив забезпечення виконання рішення Європейського суду шляхом вжиття заходів:

а) обов'язкового характеру;

б) негайного та примусового характеру;

в) невідкладного характеру;

г) індивідуального та загального характеру.

19. Індивідуальні заходи спрямовані на:

а) усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Європейського суду, запобігання майбутньому порушенню прав особи;

б) імплементацію норм Конвенції в законодавство держави;

в) внесення змін у національне законодавство держави;

г) всі відповіді правильні.

20. Заходи загального характеру спрямовані на:

- а) усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Європейського суду, запобігання майбутньому порушенню прав особи;
- б) усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому;**
- в) внесення змін у національне законодавство держави;
- г) імплементацію норм Конвенції в законодавство держави.

ТЕМА 3 . ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК МІЖНАРОДНИЙ ОРГАН ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

План

- 1. Повноваження Європейського суду з прав людини.**
- 2. Поняття, порядок формування, склад та організаційна структура Європейського суду з прав людини.**
- 3. Юрисдикція Європейського суду з прав людини: *ratione personae, ratione materiae, ratione temporis, ratione loci*.**
- 4. Компетенція органів ЄСПЛ.**
- 5. Функції Європейського суду з прав людини.**
- 6. Тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейським судом з прав людини. Принципи тлумачення.**

1. Повноваження Європейського суду з прав людини.

Європейський суд з прав людини має право:

- розглядати індивідуальні та міждержавні скарги, подані до Європейського суду з прав людини проти однієї або декількох держав-членів Ради Європи або проти Європейського Союзу (у першій інстанції, подані на інститути Союзу фізичними та юридичними особами);
- визнавати факт того, що було порушено те чи інше право заявника;
- присудити заявнику справедливу компенсацію;
- тлумачити Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод;
- встановлювати факт того, що будь-яке порушення в певній державі має масовий характер через системні проблеми, у зв'язку з чим наказувати цій державі вжити заходів щодо виправлення такого недоліку;
- розглядати запит Комітету міністрів Ради Європи з питання про те, чи не порушила держава-відповідач своє зобов'язання щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини;
- давати тлумачення раніше ухваленого рішення на запит Комітету міністрів Ради Європи;

- надавати консультативні висновки про тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з питань, не пов'язаних з розглядом справ (у ст. 1 протоколу № 16 закріплено, що Високі Договірні Сторони, з урахуванням особливостей ст. 10 Конвенції, можуть звертатись до ЄСПЛ з клопотанням про надання їм консультативних висновків стосовно питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням прав і свобод, встановлених цією Конвенцією та її протоколами). Частина 2 статті 1 Протоколу № 16 визначає, що *національні суди чи трибунали можуть звертатися до ЄСПЛ з проханням про надання їм консультативних висновків виключно щодо справ, які перебувають у їх провадженні*. Від України право такого звернення має Верховний суд. Водночас ч. 3 ст. 1 передбачає, що у разі звернення національних судів чи трибуналів до ЄСПЛ, вони повинні надати відповідну правову та фактологічну інформацію щодо справи, яка перебуває на їх розгляді.

2. Поняття, порядок формування, склад та організаційна структура Європейського суду з прав людини. Європейський суд є наднаціональною міжнародною судовою установою, яка розглядає скарги осіб щодо порушення їхніх прав державами — учасницями Конвенції.

Відповідно до розділу II ст. 19 Конвенції Європейський суд з прав людини створюється для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Європейський суд з прав людини функціонує на постійній основі.

Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін (ст. 20 Конвенції). На сьогодні до його складу входять – 46 суддів.

Судді повинні мати високі моральні якості, а також кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності (ст. 21 Конвенції).

Судді беруть участь у роботі Суду в особистій якості.

Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися жодною діяльністю, що є несумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі; усі питання, що виникають внаслідок застосування цього пункту, вирішуються Судом.

Вибори суддів здійснюються відповідно до ст. 22 Конвенції.

Судді обираються Парламентською Асамблеєю від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з *трьох* кандидатів, запропонованих відповідною Високою Договірною Стороною.

Строк повноважень і звільнення з посади (ст. 23 Конвенції):

1. Судді обираються строком на *дев'ять* років. Вони не можуть бути переобрані.
2. Судді обіймають посаду доти, доки їх не замінять. Проте вони продовжують вести ті справи, які вже є в їхньому провадженні.
3. Жодний суддя не може бути звільнений з посади достроково, якщо тільки інші судді більшістю у дві третини голосів не ухваллять рішення про його невідповідність установленим вимогам.

Чинний суддя від України — [Микола Гнатівський](#). 26 квітня 2022 був обраний на посаду 167 голосами із 190 членів ПАРЄ, що взяли участь у голосуванні^[4]. 27 червня 2022 вступив на посаду судді ЄСПЛ.

Його попередниця [Ганна Юдківська](#) була обрана кандидатом на посаду за результатами конкурсу, який відбувся у жовтні 2007 року, але тільки 15 липня 2010 року призначена на посаду. Отримала 117 із 210 голосів депутатів [ПАРЄ](#)^[5]. 9-річний термін повноважень Юдківської спливав у червні 2019 року і до 6 грудня 2018 року тодішній [президент України Петро Порошенко](#) мав подати ПАРЄ нові кандидатури суддів^[6]. Утім, за часів Порошенка перелік претендентів від України так і не був остаточно сформований і [Європейській суд з прав людини](#) запропонував Юдківській продовжувати виконувати її роботу до обрання наступного судді.

Новий конкурс з добору кандидатів для обрання суддею ЄСПЛ від України був ініційований указом Президента України 19 лютого 2021 року^{[7][8]}. Документи для участі в конкурсі подали 17 претендентів^[9]. У травні 2021 року

конкурсна комісія відбрала з них трьох кандидатів для обрання суддею: Миколу Гнатовського, Олександра Мережка та Гаяне Нуріджян^[10], обрати з них переможця мала [Парламентська асамблея Ради Європи](#). Окремі правозахисники розкритикували це рішення як таке, що суперечить правилам^[11] і заявили, що Офіс президента Зеленського «має нестримне бажання української влади мати „свого“ суддю в ЄСПЛ»^[12].

Але 22 вересня 2021 року Комітет Парламентської асамблеї Ради Європи з відбору суддів до ЄСПЛ рекомендував Асамблеї відхилити подані Україною кандидатури через те, що не всі вони відповідають необхідним критеріям, та попросити Україну підготувати новий список^[13]. 27 вересня ПАРЄ більшістю голосів остаточно відхилила українські кандидатури^[14]. Після цього Україна мала провести новий конкурс для відбору кандидатів на посаду судді ЄСПЛ - втретє, оскільки попередні спроби подати кандидатів (ще у 2019 році) завершилися нічим.

18 січня 2022 року конкурсна комісія за результатами проведення співбесід та з урахуванням результатів тестування сформувала рейтинг учасників нового конкурсу, затвердивши 13 фіналістів^[15].

11 лютого 2022 року на основі сформованого рейтингу учасників конкурсу з дотриманням вимоги щодо гендерного балансу конкурсна комісія одноголосно прийняла рішення про включення таких учасників конкурсу до списку кандидатів для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України (в алфавітному порядку): Анцупова Тетяна Олександрівна, Водянніков Олександр Юрійович, Гнатовський Микола Миколайович.

Парламентська асамблея Ради Європи обрала Миколу Гнатовського суддею Європейського суду з прав людини від України.

За призначення Гнатовського проголосувала 190 делегатів.

Микола Гнатовський був головою Європейського комітету із запобігання тортурам та є доцентом кафедри міжнародного права КНУ ім. Тараса Шевченка.

Микола Гнатовський став суддею ЄСПЛ після складення ним присяги судді на 9-річний термін. Він став третім суддею ЄСПЛ від України після Володимира Буткевича та Ганни Юдківської.

Суд має власний Секретаріат (канцелярію), який очолює Секретар, що обирається на пленарному засіданні Суду. Він допомагає Судові у виконанні його функцій, на нього покладена відповідальність за організацію і роботу канцелярії під керівництвом Голови Суду. У його віданні перебувають архіви, листування, він відповідає на запити про надання інформації щодо діяльності Суду. Секретар Суду обов'язково надсилає відповідь на кожну отриману заяву. Терміни отримання такого повідомлення зазвичай становлять два-три місяці. Заявникові повідомляється спочатку тільки про факт отримання заяви та про присвоєння їй номера. Якихось наступних кроків з боку Суду можна очікувати за півроку, іноді за рік, а то навіть і більше. Секретар Суду може також звернутися до заявника за додатковою інформацією, документами чи поясненнями. Секретар не надає поради щодо законодавства держави, проти якої спрямована скарга. Якщо заява вноситься до реєстру Суду, то Секретар надсилає заявнику відповідний формуляр для викладу заяви формально. Отриманий Секретарем заповнений формуляр передається на розгляд Суду. Секретар повинен інформувати заявника про перебіг розгляду скарги.

Коли Суд засідає у складі одного судді, Суду надають допомогу доповідачі, які діють під керівництвом Голови Суду. Вони входять до складу канцелярії Суду (Правило 18 А Регламенту).

Пленарні засідання Суду (ст. 25 Конвенції). Суд на пленарних засіданнях:

- а) обирає Голову Суду та одного чи двох заступників Голови Суду строком на *три* роки; вони можуть бути переобрані;
- б) створює палати на встановлений строк;
- в) обирає голів палат; вони можуть бути переобрані;
- г) приймає Регламент Суду;
- д) обирає Секретаря Суду та одного чи більше заступників Секретаря;
- е) звертається з будь-яким клопотанням згідно з п. 2 ст. 26.

Одноособовий склад Суду, комітети, палати та Велика палата (ст. 26 Конвенції). Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі *одного* судді, комітетами у складі *трьох* суддів, палатами у складі *семи* суддів і Великою палатою у складі *сімнадцяти* суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.

За клопотанням пленарного засідання Суду Комітет міністрів може одноставним рішенням і на встановлений строк зменшити кількість суддів у палатах до *п'яти*.

Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

Суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, є *ex officio* членом палати або Великої палати. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участь у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя. Тут йдеться про застосування Правила 29 * (19) Регламенту Суду, відповідно до якого якщо суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, не має можливості брати участь у засіданні Палати, відмовляється або звільнений від участі, або відсутній, то Голова Палати пропонує цій Високій Договірній Стороні повідомити протягом *тридцяти* днів ім'я особи з числа інших обраних суддів, якщо тільки Висока Договірна Сторона не вирішила призначити суддю *ad hoc* згідно з положеннями підпункту (b) пункту 1 цього правила. У разі якщо Висока Договірна Сторона вирішує призначити суддю *ad hoc* Голова Палати вибирає суддю із заздалегідь представленого Високою Договірною Стороною списку, що містить імена від трьох до п'яти осіб, яких Висока Договірна Сторона визначила як таких, що мають право бути суддями *ad hoc* протягом поновлюваних дворічних періодів і відповідають критеріям, встановленим підпунктом (d) пункту 1 цього правила. *У списку повинні бути представлені особи різних статей, і він має супроводжуватися інформацією біографічного характеру. Особи, зазначені у списку, не мають права представляти сторону або третю сторону під час будь-якого розгляду справи в Суді.*

До складу Великої палати входять також Голова Суду, заступники Голови, голови палат та інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту Суду. Якщо справа передається до Великої палати згідно зі ст. 43 Конвенції у Великій палаті не може засідати жодний суддя з палати, яка ухвалила рішення у справі, за винятком голови палати і судді, який засідав від заінтересованої Високої Договірної Сторони.

3. Юрисдикція Суду. Відповідно до ст. 32 Конвенції юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до ст. 33, 34, 46 і 47.

У випадку виникнення спору щодо юрисдикції Суду спір вирішує сам Суд. До юрисдикції Суду належать *міждержавні справи та індивідуальні заяви*.

Юрисдикція Суду *обмежується* такими критеріями:

*-коло осіб (компетенція *ratione personae*)*. Юрисдикція Суду за колом суб'єктів визначається згідно з положеннями ст. ст. 33 та 34 Конвенції. *Першою* групою заявників можуть бути *фізичні особи, група осіб, юридичні особи (тільки неурядові організації) (ст. 34 Конвенції)*, що належать до категорії потерпілих, зазначених у Конвенції чи в її протоколах. Відповідачем завжди є держава, яка несе відповідальність за дії державних чи муніципальних органів, установ, підприємств або приватних осіб, які діють за вказівкою державних органів. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

Таким чином, *кожна приватна особа* може розраховувати на захист системою Конвенції проти дій держави-учасниці Конвенції у випадку, коли стверджуване порушення відбулося у межах юрисдикції цієї держави, відповідно до ст. 1 Конвенції («Van der Tang проти Іспанії»).

Потерпілий не повинен уточнювати, яку саме статтю Конвенції було порушено («Guzzardi проти Італії»).

Будь-яка *фізична чи юридична особа* може здійснити своє право на подання індивідуальної заяви *незалежно від громадянства, місця проживання, цивільного стану або правоздатності* (стосовно матері, позбавленої батьківських прав, див.

«Scozzari i Giunta проти Італії», неповнолітнього, див. «А. проти Сполученого Королівства», недієдатної особи без дозволу її опікуна, див. «Zehentner проти Австрії»).

Право на подання скарги є у постраждалої особи незалежно від дієдатності, тобто до ЄСПЛ можуть звертатися недієдатні, обмежено дієдатні та неповнолітні особи.

Європейський суд з прав людини може приймати лише ті скарги, які ґрунтуються на порушеннях прав, що індивідуально та безпосередньо стосуються позивача. Це означає, що особа не може подавати скаргу в інтересах інших осіб (доти, поки вони не визнають позивача їх офіційним представником) або абстрактну скаргу в інтересах суспільства загалом, тобто *actio popularis*. Пояснюється це тим, що під юрисдикцію Суду не підпадає загальна перевірка національного законодавства без зв'язку з конкретною справою. Те, що порушення має стосуватися позивача індивідуально та безпосередньо можна назвати кваліфікованим зв'язком між неправомірними діями держави та особою, що обумовлює існування в Суду юрисдикції *ratione personae*, тобто існування юрисдикції щодо позивача.

Будь-яка *неурядова організація* (у широкому розумінні цього слова, тобто за винятком тих організацій, що здійснюють урядові повноваження), має право на подання заяви. Щодо неурядових організацій, то вони можуть подавати скарги до ЄСПЛ, якщо діють у формі об'єднань в розумінні ст. 11 Конвенції (неурядові організації, політичні партії, профспілки, суспільні фонди, підприємницькі асоціації, благодійні фонди, церква тощо), незалежно від того, чи є вони юридичними особами. Тут головним критерієм є виконання непублічних функцій, оскільки протилежне перетворювало б Суд на орган для вирішення міжінституційних спорів держав-учасниць, а це б суперечило принципу державного суверенітету.

Щодо юридичних осіб публічно-правових організацій, що не здійснюють урядових повноважень, (див. «Les aints monastères проти Греції», «Radio France та інші проти Франції»), а також організацій, юридично й фінансово незалежних від

держави (див. «Compagnie de navigation de la République islamique d'Iran проти Туреччини» або «Unédic проти Франції»), то такі особи можуть звертатись до ЄСПЛ. З іншого боку, муніципалітет («Ayuntamiento de Mula проти Іспанії») або його відділ, який частково здійснює повноваження державної влади («Section de commune d'Antilly проти Франції»), немає права на подання заяви на підставі статті 34 (див. також «Döşemealt Belediyesi проти Туреччини»).

Будь-яка група приватних осіб: неформальна асоціація, що об'єднує, здебільшого тимчасово, певну кількість осіб може бути заявником до ЄСПЛ. Однак ні місцеві адміністративно-територіальні утворення, ні інші офіційні органи не можуть подавати через фізичних осіб, які їх утворюють або їх представляють, скарги проти будь-якої дії, вчиненої державою, від якої вони залежать і від імені якої вони здійснюють публічну владу.

Крім цього, в практиці Європейського суду існують і інші поняття *жертви*. Особа може бути визнана потенційною жертвою в разі, якщо вона піддається реальному ризику застосування до неї законодавства, що суперечить Конвенції, і її права, які закріплені в Конвенції, можуть бути порушені. У цьому випадку дуже важливо вказати, чому до заявника застосовані положення законодавства та за яких обставин існує реальний ризик такого застосування.

Непряма жертва: у практиці Європейського суду визнано, що особа може відчувати порушення своїх особистих прав і через те, що порушені права іншого. Тому за певних обставин особа може подати скаргу про порушення своїх прав попри те, що сама вона не зазнавала збитків. Для цього необхідно, щоб у цієї особи з безпосередньою жертвою був дуже близький зв'язок (спорідненість або інше).

Найбільш поширеним прикладом є звернення родичів особи, яка постраждала з вини державних органів з причини незабезпечення ними належного захисту права на життя, в результаті чого родичі відчують моральні страждання і зазнали матеріальних збитків.

Для того, щоб скарга була прийнята, окрім того, що позивач повинен бути жертвою порушення, має існувати ще одна умова — порушення має

продовжуватися. Оскільки мета Конвенції полягає у дотриманні та гарантуванні державами-учасницями прав, визнаних нею, то позитивна зміна національного законодавства та практики реалізації прав у державі призводить до автоматичного закриття справи (крім того, у позивача зникає статус жертви).

Смерть заявника не тягне за собою автоматичного припинення провадження у справі, навіть якщо його родичі не наполягають на подальшому розгляді. Європейський суд приймає рішення з цього приводу на власний розсуд і може продовжити розгляд скарги, якщо дійде висновку, що цього вимагає суспільний інтерес.

За статистикою, з усієї кількості скарг, спрямованих у Страсбург, до розгляду приймається лише близько п'яти відсотків; інші визнаються неприйнятними (тобто такими, що не можуть бути розглянуті Європейським судом по суті) з причини порушення вимог щодо порядку їхнього подання.

Іншим заявником може бути *держава, що позивається до іншої держави*.

У ст. 33 Конвенції зазначено: «Будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною». Таким чином, держава-учасниця Конвенції має право подати скаргу до Суду не тільки в разі порушення прав і свобод її громадян іншою державою, але й в інших випадках, коли інша Висока Договірна Сторона порушує положення Конвенції та протоколів до неї. Розгляд такої скарги не є втручанням у внутрішні справи держави, адже вони не є такими з огляду на зобов'язання, які були взяті на себе державами-учасницями Конвенції.

Дипломатичний захист надає право державі подати скаргу проти іншої держави в міжнародному судовому органі лише у випадку, коли сама держава є об'єктом порушення або захищає права свого громадянина (громадян), які, на її думку, є порушеними внаслідок протиправної поведінки згідно з міжнародним правом. У практиці Європейського суду міждержавні справи складають незначну частку. Основне призначення Європейського суду, як це неодноразово

підкреслювалося в його рішеннях, полягає у здійсненні захисту прав людини шляхом розгляду індивідуальних скарг.

*Часова юрисдикція (компетенція *ratione temporis*)*. За загальним правилом, ЄСПЛ бере до уваги тільки ті факти, які відбулися після набрання Конвенцією чинності для держави-відповідача. Для України це 11 вересня 1997 року.

Відповідно до положень Конвенції Суд не розглядає подані заяви щодо фактів порушення прав людини, які відбулись до моменту набрання чинності Конвенції для держави-відповідача (справа «Подбельськи проти Польщі», 1998 рік).

Проте практика Суду свідчить, що винятком можуть бути заяви, в яких йдеться про «порушення, які тривають»: коли початкові факти порушення, відображеного в заяві, відбулися до дати набрання чинності Конвенції для держави-відповідача, але вони безпосередньо визначали стан заявника вже після зазначеної дати (справа «Папаміхалопулос та інші проти Греції», 1993 рік.).

Відповідно до положень ст. 58 Конвенції кінцевий проміжок часу юрисдикції Суду для Високої Договірної Сторони визначається з моменту денонсації Конвенції (денонсація може відбутись через п'ять років з моменту набрання чинності Конвенції державою-учасницею та через шість місяців після офіційного звернення до Генерального секретаря Ради Європи), але не звільняє її від взятих зобов'язань Конвенції щодо будь-якого порушення, яке могло бути вчинене до дати набрання дії денонсації.

Таким чином, Судом може бути прийнята до розгляду заява проти держави до набрання чинності денонсації Конвенції. Наприклад, у справі, коли Данія, Норвегія та Швеція подали скаргу проти Греції в квітні 1970 року, а тоді остання денонсувала Конвенцію 12 грудня 1969 року. Комісія прийняла до розгляду подану скаргу, вирішивши, що Греція все ще несе зобов'язання згідно з положеннями Конвенції.

Водночас Комісія призупинила розгляд цієї скарги та повернулась до неї тільки після того, як Греція відновила статус держави-учасниці Конвенції в 1974 році.

Цікаво, що вимога виконання зобов'язань за Конвенцією може існувати незалежно від того, виникло зобов'язання до моменту приєднання держави до Конвенції, чи після того. Так, у справі «Австрія проти Італії» країна-відповідач Італія заявила, що Австрія не може вимагати від неї виконання Конвенції, оскільки такі зобов'язання виникли до приєднання Австрії до Конвенції. Проте Суд по-іншому витлумачив обов'язки держав, що ратифікували Конвенцію: цей документ створює не тільки суб'єктивні права країн-учасниць, а й об'єктивний *публічний порядок*, відповідно до якого кожна держава-учасник може звертатись у Страсбурзький суд, якщо порушений публічний порядок.

*Територіальна юрисдикція (компетенція *ratione loci*)*. вважає, що Суд розглядає тільки ті заяви, що стосуються порушень, що відбулися на території, на яку поширюється влада держави- учасниці Конвенції. Територіальна юрисдикція Суду в контексті положень ст. 1 Конвенції тісно пов'язана з їхньою територією, але не завжди обмежується суто цією територією. Також згідно з нормами міжнародного права до території держави належать і ті об'єкти, які прирівнюються до території держави. А тому під юрисдикцію держави підпадають дії посадових осіб держави на території іншої держави.

У практиці Суду виокремився та набув поширення екстериторіальний принцип під час визначення юрисдикції Суду. Цей принцип був застосований у рішенні у справі «*Plașcu and Others v. Moldova and Russia*» (рішення від 8 липня 2004 року.). Заява стосувалася порушення Молдовою та Росією положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з діями органів влади невизнаної Придністровської Республіки. Суд зазначив, що заява, яка була зроблена Молдовою під час ратифікації Конвенції, а саме про те, що вона не має змоги здійснювати контроль над територію Придністров'я, не є належним застереженням у розумінні ст. 57 Конвенції. З огляду на вищевикладене фактична неможливість здійснювати контроль у Придністров'ї не позбавляє Молдову від відповідальності за дотримання Конвенції на цій території. Вона повинна була всіма доступними засобами або із залученням інших держав та міжнародних організацій продовжувати гарантувати зобов'язання, які передбачені в Конвенції.

Крім того, Російська Федерація також повинна нести відповідальність за недотримання норм Конвенції, адже вона здійснювала військову, політичну та економічну підтримку сепаратистського режиму в Придністров'ї.

Разом з тим в практиці ЄСПЛ існує інший приклад. Так, 13. 02. 2018 року Європейський суд з прав людини виніс рішення на користь України за скаргою кількох жителів Донецька, яка стосувалася припинення соціальних виплат. Суддя ЄСПЛ від України Ганна Юдківська у фейсбуці пише, що у справі «Tsezar and others v. Ukraine» жителі Донецька відзначали неможливість оскаржити в суді за місцем проживання припинення виплати пенсій та інших соціальних виплат. Суд установив, що уряд вжив усіх розумних заходів, щоб гарантувати доступ до судової системи жителям територій, не підконтрольних уряду. Суд відхилив скарги заявників як очевидно необґрунтовані: заявники, які скаржилися на дискримінацію за місцем проживання, не були в аналогічній ситуації порівняно з жителями інших регіонів України, оскільки уряд не здійснював ефективного контролю за місцем їхнього проживання. Начальник відділу представництва держави в міждержавних справах Мін'юсту Маргарита Сокоренко у фейсбуці пише, що в позові заявникам було відмовлено тому, що вони не вичерпали національних засобів захисту, тобто не пройшли всі судові інстанції в Україні. Також ЄСПЛ підтвердив висновки іншої виграшної для України справи "Хлебик проти України", ще раз підкресливши, що уряд України з об'єктивних причин не може забезпечити функціонування судів на окупованій території і вжив усіх можливих заходів для ефективного функціонування судової системи в умовах конфлікту. ЄСПЛ зазначив, що, враховуючи тривалий конфлікт, Україна позбавлена можливостей забезпечити належне функціонування судів і виплату пенсій на території поза її контролем.

Отже, територіальну юрисдикцію Суду можна визначити як *сукупність територій держав-учасниць Конвенції, а також територій, за міжнародні відносини яких вони відповідають.*

Предмет справи (компетенція ratione materiae). Багато хто вважає, що Європейський суд вирішує будь-які справи, які розглядаються в межах

національного судочинства. На жаль, така хибна думка поширена як серед звичайних громадян, так і серед юристів. Насамперед слід чітко запам'ятати, що *Європейський суд з прав людини не є судом четвертої інстанції стосовно до національних судів*. Крім того, Суд не приймає до розгляду будь-яку скаргу щодо порушених прав, які явно чи по суті не належать до Конвенції, навіть коли такі права гарантуються іншими міжнародними договорами. Наприклад, розгляд заяв про порушення таких прав, як право на самовизначення, право на доступ до державної служби або захист більшості економічних та соціальних прав, залишається поза компетенцією Суду.

Під час встановлення предметної компетенції під час розгляду скарги Суд опирається на власне розуміння характеру чи змісту того чи іншого порушеного права. Проте ухвалення Судом рішення про те, що подане звернення сумісне з предметною юрисдикцією та з положеннями Конвенції, не означає визнання Судом наявності порушення права чи прав, гарантованих Конвенцією, оскільки цьому має передувати комплексний розгляд справи як стосовно прийнятності заяви, так і щодо суті справи.

Предметна юрисдикція Суду є найбільш динамічною, оскільки відповідні положення Конвенції постійно набувають нового розуміння за результатами. На сьогодні Європейський суд з прав людини вважається однією з основних міжнародних правозахисних інституцій європейської системи захисту прав людини.

Зазвичай визначення відповідності заяви першим трьом критеріям не викликає особливих труднощів. А от під час визначення компетенції Суду *ratione materiae* виникає ціла низка проблем. Загальновідомо, що ЄСПЛ не обмежується буквальним тлумаченням положень Конвенції, а виходить далеко за його межі. Для того, щоб було більш зрозуміло, слід навести приклад тлумачення Судом поняття «кримінальне обвинувачення», яке міститься у ст. 6 Конвенції. Відповідно до практики Європейського суду до «кримінального обвинувачення» належать справи, які національне законодавство визначає як кримінальні, а також деякі справи про адміністративні правопорушення, справи про порушення митних

правил, деякі види податкових правопорушень, дисциплінарне провадження щодо певних категорій осіб та деякі інші види провадження.

Як бачимо, Європейський суд досить розширено тлумачить положення Конвенції, а тому для вирішення питання, чи відноситься розгляд кожної конкретної справи до його предметної компетенції, потрібно детально вивчати практику ЄСПЛ, особливо ту, яка стосується прийнятності заяв.

4. Компетенція органів ЄСПЛ. *Компетенція суддів, які засідають одноособово, визначена ст. 27 Конвенції.* Суддя, який засідає одноособово, може оголосити *неприйнятною або вилучити з реєстру справ заяву*, подану згідно зі ст. 34, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення. Це рішення є остаточним.

Якщо суддя, який засідає одноособово, не оголошує заяву неприйнятною або не вилучає її з реєстру справ, то цей суддя передає її до комітету або палати для подальшого розгляду.

Компетенція комітетів визначена ст. 28 Конвенції. Стосовно індивідуальної заяви, поданої згідно зі ст. 34, комітет може одностайним голосуванням:

- а) оголосити її неприйнятною або вилучити її з реєстру справ, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення; або
- б) оголосити її прийнятною і одночасно ухвалити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду.

Такі рішення є остаточними.

Якщо суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, не є членом комітету, комітет може на будь-якій стадії провадження запросити цього суддю зайняти місце одного з членів комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, зокрема те, чи заперечувала ця Сторона проти застосування процедури, передбаченої підпунктом "b" п. 1.

Рішення палат щодо прийнятності та суті заяв регулюється ст. 29 Конвенції

Якщо згідно зі ст. 27 чи ст. 28 не прийнято жодного рішення, або згідно зі ст. 28 не ухвалено жодного рішення по суті, палата *приймає рішення щодо прийнятності та суті індивідуальних заяв*, поданих згідно зі ст. 34. Рішення щодо прийнятності може бути прийняте окремо.

Палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних заяв, поданих згідно зі ст. 33. Рішення щодо прийнятності приймається окремо, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

Відмова від розгляду справи на користь Великої палати (ст. 30 Конвенції). Якщо справа, яку розглядає палата, порушує істотні питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може мати наслідком несумісність із рішенням, ухваленим Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

Компетенція Великої палати визначена ст. 31 Конвенції.

Велика палата:

- а) приймає рішення щодо заяв, поданих згідно зі ст. 33 чи ст. 34, якщо палата відмовляється від розгляду справи згідно зі ст. 30 або якщо справу було передано їй на розгляд згідно зі ст. 43;
- б) приймає рішення з питань, поданих Суду Комітетом Міністрів згідно з п. 4 ст. 46;
- в) розглядає запити про надання консультативних висновків, подані згідно зі ст. 47.

5. Функції Європейського суду з прав людини. Ст. 19 Конвенції покладає на Європейський суд функцію *забезпечення дотримання державами-учасницями конвенційних обов'язків*. Це – основна функція, з якої випливає низка інших – *контрольна та правозастосовна функції, функція захисту і відновлення порушеного права, функція тлумачення Конвенції та інші*. Названі функції є похідними від основної функції Європейського суду і, разом із тим, виступають передумовами і засобами її здійснення.

Конвенція наділяє Європейський суд широкими повноваженнями, які є юридичними можливостями здійснення Європейським судом відповідних функцій. Згідно зі ст. 32 юрисдикція Європейського суду поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і протоколів до неї, які передаються йому на розгляд відповідно до ст. 33, 34 і 47. У випадку виникнення спору щодо судової юрисдикції він вирішується Європейським судом.

Функція контролю здійснюється Європейським судом, у першу чергу, через розгляд індивідуальних та міждержавних скарг на порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією та протоколами до неї. Таким чином, європейський контроль щодо дотримання прав людини має конкретний характер, тобто пов'язаний з вирішенням конкретних справ.

Справи, подані до Європейського суду, вирішуються на підставі норм Конвенції із застосуванням принципів і стандартів, вироблених багаторічною судовою практикою. Вирішення справ відбувається під час здійснення Європейським Судом *правозастосовної функції*, яка передбачає проходження кількох взаємопов'язаних стадій: 1) встановлення фактичних обставин справи; 2) визначення юридичної основи справи (проведення юридичної кваліфікації фактичних обставин справи); 3) вирішення справи по суті та юридичне оформлення прийнятого рішення.

На стадії юридичної кваліфікації обставин справи Європейський суд здійснює *функцію тлумачення* Конвенції. Однак, ця функція не завжди пов'язана з розглядом справ і може мати самостійну форму у випадках, коли Європейський суд надає Комітету Міністрів Ради Європи консультативні висновки з правових питань в порядку ст. 47 Конвенції.

Отже, в компетенцію Європейського суду, відповідно до положень Конвенції, входить: здійснення контролю за дотриманням державами-учасницями конвенційних зобов'язань; розгляд усіх правових питань, які впливають з Конвенції, у тому числі, вирішення міждержавних і індивідуальних справ, які стосуються порушень прав і свобод, передбачених Конвенцією, а також надання консультативних висновків щодо тлумачення її положень.

6. Тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейським судом з прав людини. Принципи тлумачення.

Застосування норм залежить від правильного розуміння їхнього змісту та цілей, що досягається за допомоги тлумачення. *Тлумачення* – необхідний і важливий етап реалізації права. Виконання норми неможливе без розкриття її змісту. Тлумачення в процесі реалізації норми здійснює також додаткові функції. Воно сприяє усуненню недоліків, неточностей, припущених при створенні норм права, допомагає усунути прогалини.

Аналіз функції тлумачення Конвенції, яка здійснюється Європейським судом, способів, принципів і підходів до розуміння Конвенції має принципове значення, оскільки конвенційні норми діють у тому вигляді, як їх було витлумачено Європейським судом.

Результатом судового тлумачення положень Конвенції є система правових стандартів Європейського суду, які розкривають зміст прав і свобод людини та обов'язки держави щодо їх забезпечення.

Джерелами тлумачення Конвенції, що використовуються Європейським судом при здійсненні відповідної функції, є: *загальні правила тлумачення* норм права; *правила тлумачення міжнародних договорів*, які передбачені Віденською конвенцією про право міжнародних договорів; *спеціальні принципи тлумачення*, вироблені судовою практикою; норми універсальних і регіональних міжнародно-правових актів з прав людини та практика їх тлумачення відповідними міжнародними органами.

Загальними способами тлумачення Конвенції, які застосовуються Європейським судом, є *мовний, логічний, систематичний та історичний*.

Ст. 31-33 *Віденської конвенції про право міжнародних договорів* визначають правила тлумачення міжнародних договорів, які мають бути дотримані при тлумаченні будь-якого міжнародного договору, у тому числі Конвенції. Зокрема, договір повинен тлумачитись *добросовісно* відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта і мети договору. Контекст охоплює текст договору, включаючи преамбулу й

додатки, а також будь-які угоди і документи, які стосуються договору. Поряд з контекстом враховуються: усяка наступна угода між учасниками щодо тлумачення договору або застосування його положень; наступна практика застосування договору, яка встановлює угоду учасників щодо його тлумачення; будь-які відповідні норми міжнародного права, які застосовуються у відносинах між учасниками.

Додатковими засобами тлумачення, відповідно до ст. 32 Віденської конвенції, є звернення до підготовчих матеріалів та до обставин укладення договору, якщо тлумачення залишає значення двояким чи неясним або призводить до результатів, які є явно абсурдними чи нерозумними.

Ст. 33 Віденської конвенції встановлює особливості тлумачення договорів, автентичність тексту яких було встановлено двома або кількома мовами: *«коли автентичність тексту договору було встановлено двома або кількома мовами, його текст кожною мовою має однакову силу, якщо договором не передбачено або учасники не домовились, що в разі розходження між цими текстами переважну силу матиме якийсь один певний текст... Передбачається, що терміни договору мають однакове значення в кожному автентичному тексті...».*

Застосування правил тлумачення, визначених Віденською конвенцією, відбулося, наприклад, при розгляді справи *“Luedicke, Belkacem and Coç v. Germany”*. Європейський суд використав принцип звичайного значення слів, постановивши, що французький та англійський тексти Конвенції не суперечать один одному, відповідають предмету та меті Конвенції. Якщо автентичні тексти Конвенції мають різний зміст, Європейський суд повинен тлумачити їх таким чином, щоб, за можливості, узгодити відповідні значення згідно ст. 33 Віденської конвенції. У випадку, якщо таке узгодження є неможливим (тексти різняться суттєво), вирішальним стає принцип предмета і мети договору.

Серед принципів і правил тлумачення Конвенції, вироблених Європейським судом, слід назвати: принцип європейського публічного порядку; принцип тлумачення Конвенції, виходячи з її об'єкта і мети; принцип еволюційної

інтерпретації; принцип ефективного тлумачення, принцип автономного тлумачення та інші.

Зазначимо, що рішення, які заклали принципи тлумачення Конвенції, були прийняті Європейським судом у 70-х роках минулого століття. У цей час особи ще не отримали права безпосереднього звернення до Європейського суду і кількість справ, яка потрапляла на його розгляд, була незначною; Віденська конвенція про право міжнародних договорів ще не набула чинності, однак це не завадило Європейському суду створити систему визначальних принципів тлумачення Конвенції. Зокрема це стосується справи *“Cyprus v. Turkey”*, яку було вирішено, виходячи з принципу європейського публічного порядку; справи *“Tyrell v. UK”*, в якій Європейський суд аргументував, що Конвенція є “живим документом”; справа *“Engel and others v. Netherlands”*, рішення у якій систематизувало концепцію автономного тлумачення Конвенції; справа *“Airy v. Ireland”*, в якій Європейський суд застосував принцип ефективного тлумачення.

Принцип європейського публічного порядку був вироблений Європейським судом при розгляді, переважно, міждержавних справ. Його сутність зводиться до того, що при тлумаченні і застосуванні Конвенції вона розглядається не як документ, який встановлює взаємні права і обов’язки держав-учасниць, а як документ, на підставі якого створено особливий публічний порядок з абсолютними обов’язками держав-учасниць щодо захисту прав людини в Європі. Саме такий підхід було застосовано Європейським судом у справі *“Austria v. Italy”*. Держава-відповідач, Італія, стверджувала, що держава-заявник, Австрія, не може вимагати від неї виконання положень Конвенції, оскільки обставини, зазначені в скарзі, виникли до того, як Австрія приєдналася до Конвенції. Європейський суд відхилив заперечення Італії, зазначивши, що Конвенція створює не стільки суб’єктивні права держав-учасниць Конвенції, скільки об’єктивний публічний порядок, внаслідок якого кожна держава-учасниця Конвенції може звернутися до Європейського суду, якщо вважає, що публічний порядок було порушено.

У справі “*Cyprus v. Turkey*” держава-відповідач заперечувала юрисдикцію Європейського суду розглядати скаргу, мотивуючи це тим, що її було подано державою Кіпр, яку Туреччина не визнавала. Європейський суд визнав скаргу прийнятною, оскільки, на його думку, факт невизнання однієї держави іншою не впливає на судову юрисдикцію, оскільки Конвенція встановлює гарантії публічного порядку щодо захисту прав людини на протигагу суб’єктивним правам і обов’язкам держав-учасниць Конвенції.

У справі “*Golder v. UK*” Європейський суд, виходячи з *принципу об’єкта і мети* Конвенції, сформулював *теорію прав, які мають ся на увазі*.

У цій справі Європейський суд мав дати відповідь на питання, чи обмежуються гарантії права на справедливий судовий розгляд, передбачені частиною 1 статті 6 Конвенції, лише випадками, коли провадження вже відкрито, чи зазначені гарантії стосуються також можливості особи ініціювати судову процедуру. Отже, Європейський суд мав визначитися з тим, чи передбачає право на справедливий суд право на доступ до правосуддя, попри те, що останнє право безпосередньо не зазначено у тексті ст. 6 Конвенції.

Держава-відповідач наполягала на тому, що право на доступ до суду не підпадає під гарантії ст. 6 Конвенції, адже в іншому випадку автори Конвенції сформулювали б це право у зазначеній статті, так як вони це зробили у ч. 4 ст. 5 та ст. 13 Конвенції. На думку відповідача, тлумачення ст. 6 як статті, яка передбачає право на доступ до суду, призведе до змішування понять і зробить зайвими положення ч. 4 ст. 5 та ст. 13 Конвенції.

Європейський суд не погодився з такою позицією. Керуючись ст. 31-33 Віденської конвенції про право міжнародних договорів (попри те, що на момент розгляду справи вона не набула чинності), Європейський суд звернувся до визначення об’єкта і мети Конвенції, які були ним витлумачені, виходячи з Преамбули Конвенції, а саме положення, в якому держави-учасниці заявляють про свою віру у принцип верховенства права.

Саме забезпечення принципу верховенства права, на думку Європейського суду, вимагає, щоб кожний спір цивільно-правового характеру був предметом

судового розгляду; цей принцип належить до числа загальноновизнаних принципів права, що справедливо й стосовно принципу міжнародного права, і забороняє відмову в правосудді.

Далі Європейський суд робить припущення, що, якби ст. 6 передбачала гарантії виключно щодо розгляду справи, яка вже є предметом судового провадження, держави-учасниці мали б можливість «...без порушення цієї статті скасувати власні судові системи або вивести з-під судової юрисдикції окрему категорію цивільних справ, передавши їх вирішення органам, які контролюються урядом».

Отже, право на справедливий, відкритий і швидкий судовий розгляд стосується провадження, що ведеться, однак це зовсім не означає, що з нього виключено право на те, щоб це провадження розпочати.

На думку Європейського суду, було б нерозумним стверджувати, що ч. 1 ст. 6 Конвенції, яка містить детальний опис процесуальних гарантій, наданих сторонам у цивільних справах, не захищає те, що в першу чергу дає можливість ними користуватися, – право на доступ до суду. Такі характеристики судового процесу, як справедливість, публічність, динамізм, позбавляються будь-якого сенсу, якщо немає самого судового розгляду й можливості його розпочати.

Як бачимо, у рішенні по справі “*Golder v. UK*” Європейський Суд не говорить, що право на доступ до суду передбачено безпосередньо текстом ст. 6 Конвенції. Натомість Європейський суд наводить аргументацію на користь того, що це право впливає зі змісту цієї статті і є правом, яке мається на увазі. Схема аргументації є такою: 1) тлумачення Конвенції має виходити з її об’єкта та мети; 2) метою Конвенції є принцип забезпечення верховенства права; 3) забезпечення принципу верховенства права неможливе без визнання права на доступ до суду; 4) це право є невід’ємним елементом ст. 6 Конвенції; 5) Конвенція захищає право на доступ до суду.

Підходи до тлумачення Конвенції, закладені у справі “*Golder v. UK*”, мали принципове значення для подальшого розвитку судової практики, оскільки

дозволили Європейському суду виявляти в Конвенції права, похідні від безпосередньо проголошених у її тексті (так звані *права, які мають на увазі*).

Принцип еволюційної (динамічної) інтерпретації виходить із того, що Конвенція – це не сукупність застиглих норм і правил, а живий документ, який постійно розвивається.

Принцип динамічного тлумачення вперше був застосований Європейським судом у справі “*Tyrell v. UK*”, у якій Суд мав дати правову кваліфікацію тілесних покарань в контексті ст. 3 Конвенції, які застосувалися у школах Великої Британії. Європейський суд дійшов висновку, що тілесні покарання, навіть якщо вони не суперечили стандартам, які існували на момент прийняття Конвенції, на момент розгляду справи вже не відповідали принципам і цінностям європейського суспільства. Таким чином Європейський суд відмовився слідувати “первісним намірам” авторів Конвенції і визнав, що тілесні покарання школярів порушують статтю 3 Конвенції. У рішенні Європейський суд зазначив, що Конвенція – це «живий документ, який має тлумачитися у світлі сучасних умов».

Після справи про тілесні покарання Європейський суд доволі часто застосовував динамічне тлумачення Конвенції. На підставі такого підходу він вирішив спір про права дітей, народжених поза шлюбом, спір про права гомосексуалістів тощо.

Показовим прикладом еволюційного тлумачення Конвенції є рішення у справі “*Matthes v. UK*”, яка стосувалася, серед іншого, питання про те, чи підпадають вибори до Європейського Парламенту під гарантії конвенційного права на вільні вибори. Зокрема, Європейський суд зазначив: *«та обставина, що Конвенція є живим документом, який має інтерпретуватися у світлі сучасних умов, знайшла однозначне підтвердження у судовій практиці... Відсутність якого-небудь органу на момент прийняття Конвенції ще не означає, що цей орган знаходиться поза сферою її дії»*.

Еволюційне тлумачення Конвенції не призводить до створення нових прав, тобто прав, яких немає в Конвенції. В іншому випадку це означало б не тлумачення існуючих, а створення нових положень, тобто судову правотворчість, здійснювати яку Європейський суд не має повноважень. Однак, провести

розмежування між тлумаченням і правотворчістю вкрай важко, особливо у випадках, коли норма, яка роз'яснюється, викладена нечітко. Зазначимо, що Європейський суд є прихильником не революційних, а поступових змін у тлумаченні положень Конвенції, він уважно вивчає практику національних судів і національні стандарти.

Тлумачення Конвенції як “живого документа” не заважає Європейському суду використовувати за необхідності інший, протилежний динамічному, підхід – історичний або оригіналістський. Його сутність полягає у тому, що визначення змісту Конвенції має виходити з визначення історичних обставин її прийняття та намірів її творців (зміст Конвенції визначають наміри її авторів).

Так, розглядаючи справу “*Bancovic v. Belgium and others*”, у якій Європейський суд мав оцінити в контексті ст. 1 Конвенції бомбардування колишньої Югославії силами НАТО, Велика судова палата відмовилася від принципу динамічної інтерпретації на користь принципу історизму. Посилаючись на ст. 31-33 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, Європейський суд звернувся до аналізу документів, які відображають підготовчі дії з прийняття Конвенції (на жаль, він не пояснив, чому питання юрисдикції не можна було вирішити, виходячи з об'єкта і мети Конвенції, як, наприклад, у справі “*Golder v. UK*”).

У справі “*Bancovic v. Belgium and others*” Європейський суд погодився з позицією урядів держав-відповідачів (спільна позиція була підготовлена Великою Британією) й повернувся до аргументів, які були відхилені з часів прийняття рішення по справі “*Golder v. UK*”: «якби автори Конвенції мали намір поширити юрисдикцію Суду на питання, на розгляді яких наполягає заявник, вони б ухвалили інший текст Конвенції, положення якого збігалися або були подібні тим, що містяться у ст. 1 Женевських конвенцій 1949 року». На цій підставі, виходячи з історичного тлумачення Конвенції, Суд визнав скаргу неприйнятною.

З принципом еволюційного тлумачення Конвенції пов'язаний принцип ефективного тлумачення, під яким розуміється така інтерпретація тексту Конвенції, що гарантує права не теоретично, а на практиці. Вперше принцип

ефективності був сформульований Європейським судом у справі “*Airey v. Ireland*”.

В основі принципу ефективності лежить ідея, що «*Конвенція гарантує не теоретичні та ілюзорні права, а права, які є ефективними та мають практичне значення*». Звідси – твердження, що норми Конвенції про основні права розглядаються як норми прямої дії, причому головна увага має приділятися не формі, а змісту цих прав.

Принцип ефективного тлумачення дозволяє Європейському суду визначити позитивні обов’язки держави щодо забезпечення конвенційних прав і свобод.

Як зазначає Європейський суд, «*Конвенція має тлумачитися у світлі сучасних умов, вона націлена на реальний і практичний захист прав людини у тих сферах, в яких вона діє. Тому Суд... вважає, що тлумачення Конвенції може торкнутися і соціально-економічної сфери, що саме по собі не може бути аргументом проти такого тлумачення; жорсткої межі між цією сферою і змістом Конвенції не існує*».

Застосування принципу ефективного тлумачення дозволило Європейському суду визнати порушення ст. 6 Конвенції, зокрема, у справах, у яких заявники через фінансові причини не могли отримати юридичну допомогу (“*Airey v. Ireland*”), а також у справах, за якими надана державою юридична допомога була неефективною (“*Artico v. Italy*”).

Важливе значення для розвитку практики Європейського суду має *принцип автономного тлумачення Конвенції*, відповідно до якого терміни, які вживаються в документі, мають значення, що не завжди збігається з їх значенням у національному законодавстві держав-учасниць. Засади автономістської концепції були викладені Європейською комісією під час розгляду справи “*Twenty-One Detained Persons v. Germany*”. Аналізуючи конвенційні терміни “кримінальне покарання”, “цивільні права та обов’язки”, Комісія зазначила, що ці поняття «...мають розкриватися не шляхом звернення до національного законодавства держави-учасниці, а через застосування автономістського підходу, який

забезпечить їх незалежну інтерпретацію, втім, з урахуванням загальних принципів права відповідної держави».

Отже, між Конвенцією і національним законодавством можуть існувати певні суперечності. Положення національного законодавства мають враховуватися під час тлумачення конвенційних понять, однак вони не є вирішальними. Автономне тлумачення Конвенції визнає за нею семантичну самостійність – значення поняття за Конвенцією може відрізнитися від того, що це поняття визначає у національній правовій системі.

У справі *“Engel and others v. Netherlands”* Європейський суд продемонстрував різницю у розумінні поняття “кримінальне покарання” за Конвенцією і у законодавстві держави-відповідача, розвивши принцип автономного тлумачення. У справі йшлося про застосування дисциплінарної відповідальності щодо військовослужбовців, при цьому накладення дисциплінарних стягнень було здійснене без дотримання гарантій ст. 6 Конвенції. Держава-відповідач наполягала на правильності своїх дій, мотивуючи це тим, що ст. 6 Конвенції стосується кримінального покарання і визначення цивільних прав та свобод та не поширюється на дисциплінарне провадження. У цій справі Європейський суд перш за все мав відповісти на питання: *«чи припиняє стаття 6 свою дію лише тому, що компетентні органи держави-учасниці класифікують певне протиправне діяння та судове провадження щодо правопорушника як дисциплінарні, чи, навпаки, у деяких випадках вона може застосуватися незалежно від такої класифікації?»*

Європейський суд висловив побоювання, що визнання за державою абсолютної свободи розсуду під час проведення такої класифікації надасть державі можливість обходити певні конвенційні гарантії, наприклад, справедливий судовий розгляд або заборону зворотної дії кримінального закону, здійснюючи переслідування не на кримінальному, а на дисциплінарному рівні. Подібне розширення повноважень держави може призвести до наслідків, несумісних із цілями та задачами Конвенції.

З часів розгляду справи “*Engel and others v. Netherlands*” Європейський суд розвив автономістський підхід, перетворивши його на доктринальний принцип тлумачення Конвенції. Це дозволило Європейському суду надати “самостійного” змісту таким поняттям, як “цивільні права і обов’язки”, “власність”, “об’єднання”, “свідок”, “службовець”, “житло” тощо.

Слід зазначити, що тлумачення Конвенції має значення не лише для розгляду окремої справи, але й впливає на подальшу судову практику. Попри те, що Європейський суд, як це зазначається у справі “*Cossey v. UK*”, може за наявності відповідних причин відходити від прийнятого рішення, він звичайно слідує своїм прецедентам, оскільки вважає це необхідною умовою для передбачуваного і систематичного судочинства. Такий збалансований підхід спрямований на те, щоб діяльність Європейського суду не лише ґрунтувалася на положеннях Конвенції, але й відображала зміни, які відбуваються в європейських країнах.

Практичне заняття до теми 3

1. Загальна характеристика повноважень Європейського суду з прав людини.
2. Організаційно-правові засади формування та складу Європейського суду з прав людини.
3. Юрисдикція Європейського суду з прав людини: *ratione personae*, *ratione materiae*, *ratione temporis*, *ratione loci*.
4. Розподіл компетенції між органами ЄСПЛ.
5. Функції Європейського суду з прав людини.

Питання для самостійної роботи

1. Консультативні висновки ЄСПЛ про тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з питань, не пов’язаних з розглядом справи цим Судом.
2. Функції секретаріату Європейського суду з прав людини.
3. Особливості подання до розгляду ЄСПЛ міждержавних справ.

Завдання до теми 3

1. До ЄСПЛ надійшла заява громадянина України з проханням захисту права на справедливий судовий розгляд. У заяві вказувалось, що заявник використав усі національні засоби юридичного захисту, зокрема стадію перегляду справи Верховним судом України у зв'язку з неоднаковим застосуванням судами касаційної інстанції норм матеріального права. Чи дотримана умова прийнятності індивідуальної заяви до ЄСПЛ щодо використання національних засобів юридичного захисту?

2. До ЄСПЛ надійшла заява громадянина України про захист права, що охороняється Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Від дати ухвалення остаточного рішення на національному рівні минуло 7 місяців. З приводу такої затримки у часі заявник повідомляв, що він особисто не був присутній на розгляді справи у суді касаційної інстанції, а рішення йому було надіслане поштою зі значною часовою затримкою. З огляду на це заявник просив поновити йому строк на подання заяви до ЄСПЛ.

Чи підлягає задоволенню клопотання заявника? Який строк передбачено для подання індивідуальної заяви до ЄСПЛ?

3. До ЄСПЛ надійшла заява від громадянина України про захист права, що порушується тривалим невиконанням судового рішення. Заявник протягом чотирьох місяців з часу відкриття виконавчого провадження щодо стягнення на його користь боргу у сумі 30 тис. грн не отримав жодної гривні. Не дочекавшись результатів виконання рішення, заявник звернувся до ЄСПЛ. Чи є прийнятною така заява щодо дотримання строків звернення до ЄСПЛ?

Тести до теми 3

1. Європейський суд з прав людини має право:

- а) розглядати індивідуальні та міждержавні скарги проти однієї або декількох держав-членів Ради Європи або проти Європейського союзу;
- б) визнати факт того, що було порушено те чи інше право заявника;
- в) присудити заявнику справедливую компенсацію;
- г) всі відповіді правильні.**

2. До повноважень ЄСПЛ не належить:

- а) переглядати справу як суд четвертої інстанції;**
- б) тлумачити Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод;
- в) встановлювати факт того, що будь-яке порушення в певній державі має масовий характер через системні проблеми, у зв'язку з чим наказувати цій державі вжити заходів щодо виправлення цього недоліку;
- г) розглядати запит комітету міністрів Ради Європи з питання про те, чи не порушила держава - відповідач своє зобов'язання щодо виконання постанов (рішень) ЄСПЛ.

3. Відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод держави-учасниці можуть звертатися до ЄСПЛ з клопотанням про:

- а) надання відстрочки у виконанні рішення, ухваленого проти цієї держави;
- б) розтермінування виплати сатисфакції стороні, на користь якої ухвалене рішення ЄСПЛ;
- в) надання їм консультативних висновків стосовно питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням прав і свобод, встановлених Конвенцією та її протоколами;
- г) немає правильної відповіді.**

4. Відповідно до розділу II ст. 19 Конвенції Європейський суд з прав людини створюється для:

- а) забезпечення дотримання прав людини на європейському просторі;

б) забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї;

в) гарантування дотримання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;

г) всі відповіді правильні.

5. Європейський суд з прав людини функціонує:

а) на час існування Європейського Союзу;

б) на постійній основі;

в) на невизначений час;

г) немає правильної відповіді.

6. ЄСПЛ складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості:

а) країн Європи;

б) статей Конвенції;

в) Високих Договірних Сторін;

г) країн Європейського Союзу.

7. Вимоги до судді ЄСПЛ:

а) високі моральні якості;

б) кваліфікація, необхідна для призначення на високу суддівську посаду;

в) бути юристом з визнаним рівнем компетентності;

г) всі відповіді правильні.

8. Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть:

а) бути членами провладних партій;

б) займатися жодною діяльністю, що є не сумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі;

в) займатись викладацькою діяльністю;

г) займатись волонтерством.

9. Судді ЄСПЛ обираються:

- а) Комітетом міністрів Ради Європи;
- б) Вищою Радою юстиції договірної країни;
- в) Парламентською Асамблеєю;**
- г) Венеційською комісією.

10. Судді ЄСПЛ обираються від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з:

- а) трьох кандидатів;**
- б) шести кандидатів;
- в) дев'яти кандидатів;
- г) п'яти кандидатів.

11. Строк повноважень судді ЄСПЛ становить.:

- а) шість років;
- б) дев'ять років;**
- в) три роки;
- г) п'ять років.

12. Суддя ЄСПЛ може бути звільнений з посади, якщо інші судді ухвалять рішення про його невідповідність установленим вимогам:

- а) одноголосно;
- б) третиною голосів зі складу Суду;
- в) більшістю у дві третини голосів;**
- г) немає правильної відповіді.

13. Суд має секретаріат (канцелярію), функції та організація якого визначені:

- а) Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод;

- б) Статутом Парламентської Асамблеї Ради Європи;
- в) Положенням про Комітет Ради міністрів Ради Європи;
- г) **Регламентом ЄСПЛ.**

14. Секретар, який очолює Секретаріат ЄСПЛ, виконує такі функції:

- а) вирішує питання про прийнятність скарги;
- б) ухвалює пілотні рішення ЄСПЛ;
- в) **відповідає на запити про надання інформації щодо діяльності ЄСПЛ;**
- г) всі відповіді правильні.

15. Коли ЄСПЛ засідає у складі одного судді, то йому надають допомогу:

- а) секретарі колегій Суду;
- б) **доповідачі, які діють під керівництвом Голови Суду;**
- в) помічники судді;
- г) судді ad hoc.

16. ЄСПЛ на пленарних засіданнях вирішує такі питання:

- а) обирає Голову Суду та одного чи двох заступників Голови Суду;
- б) створює палати на встановлений строк;
- в) ухвалює Регламент Суду;
- г) **всі відповіді правильні.**

17. Юрисдикція ЄСПЛ обмежується такими критеріями:

- а) коло осіб (компетенція *ratione personae*);
- б) часова юрисдикція (компетенція *ratione temporis*);
- в) територіальна юрисдикція (компетенція *ratione loci*);
- г) **всі відповіді правильні.**

18. За загальним правилом палати ЄСПЛ функціонують у складі:

- а) **семи суддів;**

- б) трьох суддів;
- в) п'яти суддів;
- г) дев'яти суддів.

19. Велика палата ЄСПЛ функціонує у складі:

- а) 15 суддів;
- б) 17 суддів;**
- в) 21 судді;
- г) 19 суддів.

20. Розгляд запитів про надання консультативних висновків, поданих згідно зі ст. 47 Конвенції, належить до компетенції:

- а) судді, який засідає одноособово;
- б) одного з комітетів ЄСПЛ;
- в) Великої палати ЄСПЛ;**
- г) немає правильної відповіді.

ТЕМА 4. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

План

- 1. Умови прийнятності індивідуальних заяв до ЄСПЛ.**
- 2. Особливості оформлення заяв до Європейського суду з прав людини та ведення переписки з цим Судом.**
- 3. Процесуальні особливості звернення до Європейського суду з прав людини.**

1. Умови прийнятності індивідуальних заяв до ЄСПЛ. Статтею 35 Конвенції визначено умови прийнятності індивідуальних заяв до ЄСПЛ.

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

Міжнародне право, проголошуючи у ст. 1 Статуту ООН принцип поваги прав людини і основних свобод, виходить з того, що права людини мають забезпечуватися насамперед на національному рівні, національними засобами правового захисту. Державі надається можливість з власної ініціативи, власними силами, без “зовнішнього втручання” усунути наслідки порушень міжнародних стандартів у галузі прав людини, поновити порушене суб’єктивне право й ужити заходів щодо запобігання подібним порушенням надалі. Однак, якщо держава не може або не бажає належним чином виконувати обов’язки, що випливають з підписання міжнародного документа з прав людини, прямо чи опосередковано порушує закріплені в ньому права і свободи, в конфлікт між державою й особистістю вступають відповідні міжнародні правозахисні структури.

Таке втручання не є порушенням принципу державного суверенітету, зазіханням на внутрішню компетенцію держави, оскільки держава, ратифікуючи міжнародний акт з прав людини, добровільно визнає юрисдикцію міжнародного органу, створеного на підставі відповідного міжнародно-правового документа.

Зважаючи на конвенційну вимогу вичерпання національних засобів правового захисту, Європейський суд неодноразово наголошував на додатковому характері страсбурзького механізму: *«Механізм захисту, встановлений Конвенцією, має додатковий характер щодо національних систем гарантій прав людини (...). Конвенція доручає, в першу чергу, кожній Державі-учасниці турботу про забезпечення використання прав і свобод, що в ній закріплені. Зі свого боку, інститути, створені Конвенцією, сприяють цьому, однак вони “вступають у гру” лише шляхом позовного провадження і після вичерпання внутрішніх засобів правового захисту».*

Стаття 35 Конвенції не дає однозначної відповіді на два ключові питання: по-перше, які саме національні засоби правового захисту мають бути вичерпані, щоб у заявника виникло право звернутися до Європейського суду, і, по-друге, з якого моменту виникає таке право?

Відповідь слід шукати у практиці європейських правозахисних структур. Останні під час розгляду скарг дотримуються такої позиції: національні засоби вважаються вичерпаними після того, як були використані всі ефективні засоби правового захисту (вимога ефективності впливає зі змісту ст. 13 Конвенції, в якій проголошується право кожного на ефективний правовий захист).

Таким чином, з позиції Конвенції, національні засоби правового захисту поділяються на ефективні та неефективні. Вичерпання ефективних – необхідна умова прийняття скарги Європейським судом.

Це означає, що для визнання скарги прийнятною на “європейському” рівні зовсім необов’язково, щоб вона була предметом вивчення усіх без винятку правозахисних структур, передбачених національним законодавством. Достатньо й необхідно, щоб скарга пройшла всі інстанції, які є ефективними засобами правового захисту.

Отже, вичерпання всіх національних засобів правового захисту, в розумінні Європейського суду, – це вичерпання не просто “всіх засобів правового захисту”, а лише ефективних.

Питання щодо дотримання вимоги про вичерпання національних засобів вирішується у кожному конкретному випадку під час визначення прийнятності скарги з урахуванням особливостей правової системи держави-відповідача. Тоді Європейський суд зважає на такі критерії ефективності національного органу правового захисту: по-перше, незалежність у прийнятті рішення; по-друге, можливість самостійно отримувати інформацію, яка має значення для справи; по-третє, імперативний характер рішення, що приймається.

Крім того, ефективним визнається лише доступний засіб правового захисту, тобто орган, до якого заявник може звернутися безпосередньо. Так, в одному з рішень Європейського суду зазначається, що екстраординарний засіб правового засобу, використання якого залежить від дискреційних повноважень будь-якого органу або посадової особи, не є ефективним. Для ефективності правового захисту необхідно, щоб зацікавлена особа мала можливість особисто ініціювати процедуру оскарження.

Таким чином, засоби правового захисту, використання яких вимагається Конвенцією, мають бути доступними, адекватними й достатніми, тобто такими, що об'єктивно здатні забезпечити вирішення скарги.

За загальним правилом, заявник перед зверненням до Страсбурга має оскаржити рішення суду до вищих судових інстанцій, передбачених національним законодавством. Однак, як зазначається в одному з рішень Європейського суду, невиконання цієї вимоги не виключає визнання скарги прийнятною у випадках, коли безрезультатність подібних оскаржень є очевидною внаслідок існуючої усталеної практики розгляду певної категорії справ .

Отже, потрібно запам'ятати, що вказаний чотиримісячний строк починається з моменту постановлення остаточного рішення національними судами у справі заявника. Якщо Ви не були присутні під час проголошення остаточного судового рішення чи не знали про його ухвалення, або не мали можливості з ним ознайомитися одразу після його проголошення, то перебіг чотиримісячного строку починається з моменту, коли Вам або Вашому представнику фактично стало відомо про це рішення або Ви чи Ваш представник

отримали можливість ознайомитись з ним. Наприклад, якщо суд через складність справи відклав складання рішення у повному обсязі на певний строк, то рішення стає остаточним з дня, коли у Вас з'явилася реальна можливість ознайомитися з ним у повному обсязі.

Треба звернути увагу, що якщо Ваші права порушуються тривалим невиконанням судового рішення, або порушено розумні строки розгляду Вашої справи, Ви можете звернутися до Європейського суду з прав людини у будь-який час до вирішення Вашого питання або протягом чотирьох місяців після цього.

Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі ст. 34, якщо вона:

- а) є анонімною; або
- б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану відповідно до статті 34, якщо він вважає:

- а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або Протоколів до неї, явно необгрунтована або є зловживанням правом на подання заяви; або
- б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і Протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті.

Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

Повторювані справи: коли справа належить до цілої низки справ, які свідчать про існування певного структурного недоліку на національному рівні, то така справа може бути визнана прийнятною до розгляду на підставі рішення комітету з трьох суддів за спрощеною короткою процедурою.

Новий критерій прийнятності полягає в тому, що Суд може оголошувати неприйнятними ті заяви, за якими заявник не зазнав значної шкоди, за умови, що

"принцип поваги прав людини" не вимагає від Суду повного розгляду справи по суті.

Також важливо зазначити про те, що скаржитись можна лише на ті порушення, які відбулися після ратифікації Конвенції державою.

Скарги, які спрямовуються до Європейського суду, повинні стосуватися подій, за які несе відповідальність державна влада. Скарги проти приватних осіб чи організацій Європейським судом не приймаються до розгляду. Наприклад, якщо спір виник щодо невиплати заробітної плати на приватному підприємстві, з приводу меж земельної ділянки з сусідом, або щодо розподілу спадщини, – до Європейського суду з прав людини звертатися немає сенсу. Лише якщо під час розгляду цих чи інших питань національні (тобто українські) органи, зокрема суди, порушили право на справедливий судовий розгляд або інше право, що гарантоване Конвенцією про захист прав людини, тоді є можливість звернутися до Суду. Водночас порушенням може бути визнано також незабезпечення державою ефективного захисту прав, що гарантуються зазначеною Конвенцією.

2. Особливості оформлення заяв до Європейського суду з прав людини та ведення переписки з цим Судом.

Як подавати заяву до Суду?

Офіційними мовами Суду є *англійська та французька*, але за бажанням Ви можете звертатися до Секретаріату Суду офіційною мовою однієї з держав, що ратифікували Конвенцію. На початковій стадії провадження Суд може також листуватися з Вами цією мовою. Проте, якщо Суд не визнає заяву неприйнятною на основі надісланих документів, а вирішить запропонувати Уряду висловити свою позицію щодо скарг заявника, Суд вестиме листування англійською чи французькою мовою, а Ви чи Ваш представник, за загальним правилом, повинні будете надсилати подальші зауваження англійською чи французькою мовою.

Суд приймає лише ті заяви, які надіслані *поштою*. Якщо Ви відсилаєте свою заяву електронною поштою або факсом, Вам обов'язково потрібно продублювати її звичайною поштою. Також немає необхідності бути особисто присутнім у Суді для усного викладення обставин справи.

Листи і документи, які надсилаються до Суду, *не слід прошивати степлером, клеювати чи скріплювати іншим чином*. Усі сторінки повинні бути послідовно пронумеровані.

Зміст індивідуальної заяви. Кожна заява, відповідно до ст. 34 Конвенції, подається на бланку.

Заява повинна містити всю інформацію, яка вимагається у відповідних частинах формуляра. Згідно з положеннями правила 47-1 Регламенту Суду передбачені *вимоги до індивідуальної заяви*.

Індивідуальна заява має бути викладена у письмовій формі мовою однієї з держав, які ратифікували Конвенцію. Тобто не зважаючи на те, що судочинство у Європейському суді з прав людини ведеться англійською або французькою мовами. Можна викласти свою заяву українською, польською або іншою офіційною мовою держав-учасниць Конвенції та протоколів до неї. Важливо пам'ятати, що заява до Суду може бути викладена лише на офіційному бланку формуляра заяви. Заповнюючи заяву, потрібно дотримуватися вимог щодо її змісту. Тому перед заповненням варто ознайомитися з офіційною пояснювальною нотаткою для осіб, які бажають звернутися до Європейського суду з прав людини. Готуючи звернення, потрібно:

вказати інформацію про сторін –про заявника (прізвище, ім'я, по-батькові, дату народження, громадянство, стать, рід занять та адресу), а також назвати державу-відповідача. Якщо у заявника є представник, його ім'я, рід занять, адреса, номери телефону і факсу та електронна адреса. Якщо особа не бажає розкривати свою особу, вона може про це зазначити в заяві до Суду та викласти причини на виправдання такого відступу від загального правила гласності провадження в Суді. У виняткових і виправданих випадках Голова Палати Суду може задовільнити заяву про дозвіл на анонімність або надати її з власної ініціативи.

- стисло викласти факти про порушення. Кожну подію потрібно описувати у хронологічній послідовності, вказуючи точні дати. Якщо Ваша скарга стосується кількох питань, треба написати про кожне з них окремо;

- зазначити, які саме права та свободи були порушені з посиланням на конкретні статті Конвенції та протоколів до неї, які гарантують ці права. Потрібно також пояснити, чому саме викладені факти слід вважати порушенням Конвенції;
  - г) стислий і розбірливий виклад фактів;
  - д) стислий і розбірливий виклад стверджуваного порушення (порушень) Конвенції та відповідних аргументів;
  - е) стислий виклад інформації про дотримання заявником умов прийнятності, викладених у ст. 35 розділу 2 Конвенції, зокрема назвати національні засоби юридичного захисту, якими Ви скористалися;
  - є) навести перелік рішень судів (або інших державних органів) у справі із зазначенням дати кожного рішення та органу, який його виніс, а також коротку інформацію про зміст цього рішення.

До формуляра слід додати:

- 1) копії документів щодо судових та інших рішень чи заходів, на які скаржиться заявник;
- 2) копії документів та рішень, які показують, що заявник використав усі внутрішні засоби правового захисту, а також дотримався терміну, вказаного у ст. 35 розділу 2 Конвенції;
- 3) за наявності, копії документів стосовно будь-якої іншої процедури міжнародного розслідування чи врегулювання, які стосуються справи;
- 4) якщо у заявника є представник, оригінал довіреності, підписаний заявником.

Окремо треба зазначити, що Європейський суд з прав людини опублікував на своєму веб-сайті нову версію Регламенту Суду, яка включає нове Правило 44F про поводження з документами з високим ступенем секретності. У зв'язку з цим до Правила 33 § 1 (публічний характер документів) були внесені зміни. Ці зміни були прийняті Пленумом Суду 25 вересня 2023 року і набули чинності 30 жовтня 2023 року.

Метою цього нового Правила є встановлення особливого режиму поводження з документами з високим ступенем секретності, які, на думку

держави-учасниці, потребують особливого поводження з міркувань національної безпеки, або які, на думку заявника, потребують особливого поводження з інших не менш вагомих причин. Воно має на меті зменшити занепокоєння, які можуть завадити стороні подати такі документи до Суду, і надати Суду можливість знайти відповідні заходи, які б урівноважили це занепокоєння, або зробити несприятливі висновки, якщо такі документи не можуть бути розкриті іншій стороні або громадськості, якщо ця інформація необхідна для завершення справи. Регламент визначає, як Суд розглядатиме конкретні запити зацікавленої сторони, зокрема, розглядатиме їх комітетом у складі трьох суддів, які не входять до складу палати, що розглядає питання прийнятності та/або суті справи. Мета полягає в тому, щоб вирішити питання шляхом співпраці у найбільш прагматичний спосіб, щоб надати Палаті необхідну інформацію для прийняття рішення щодо прийнятності та/або суті справи, забезпечуючи при цьому повагу до принципу змагальності сторін. На сторонах залишається обов'язок співпрацювати з Судом, щоб забезпечити виконання ними своїх зобов'язань за статтею 38 (обов'язок забезпечити необхідні умови для розгляду справи) Європейської конвенції з прав людини та правилом 44А (обов'язок співпрацювати з Судом) Регламенту Суду.

Як наслідок, Правило 33 § 1, яке стосується публічного характеру документів, також було змінено, щоб відобразити нове Правило 44F.

Зміни були внесені після широких консультацій з відповідними зацікавленими сторонами з 2017 року, зокрема, з Договірними Сторонами, організаціями, що мають досвід представництва заявників, та кількома асоціаціями адвокатів, які надали свої письмові коментарі.

Документи, які додаються на підтримку заяви, повинні бути надані в хронологічному порядку, пронумеровані та чітко позначені. Суд не повертає надіслані йому документи, тому необхідно надсилати копії, а не оригінали.

Інформація, вказана вище в пунктах г-е і викладена у відповідній частині формуляра, має бути достатньою для того, щоб Суд міг визначити суть та обсяг заяви, не звертаючись до інших документів.

Проте, заявник може доповнити цю інформацію у вигляді додатків до формуляра з викладом подробиць щодо фактів, стверджуваних порушень Конвенції та відповідних аргументів. Ця інформація повинна бути викладена не більше, ніж на 20-ти сторінках.

В усякому разі, Суд може звернутися до заявника в будь-якій формі та будь-яким способом за наданням додаткової інформації чи документів у визначений Судом термін.

Датою подання заяви, згідно зі ст. 35 розділу 2 Конвенції, є дата, коли формуляр, що відповідає всім вимогам цієї статті, був надісланий на адресу Суду. Датою відправлення вважатиметься дата поштового штемпеля.

Незважаючи на це, Суд може, якщо вважатиме це виправданим, вирішити, що датою подання заяви повинна вважатися інша дата.

Заявники повинні інформувати Суд про зміни їхньої адреси чи будь-яких обставин, що стосуються заяви.

Адреса суду. Усю кореспонденцію стосовно скарги необхідно надсилати за адресою:

The Registrar European Court of Human Rights Council of Europe F-67075
STRASBOURG CEDEX FRANCE – ФРАНЦІЯ.

Додаткові контакти Європейського суду Тел: 33-(0)3 88412513, Факс: 33-(0)3 88412791, сайт: <http://www.echr.coe.int>.

Листування з Судом. Після отримання від Вас формуляра заяви Секретаріат Суду надсилає відповідь з повідомленням про те, що за Вашим іменем було відкрито справу, номер якої потрібно зазначати в усіх наступних листах до Суду. Надалі до Вас можуть звернутися за додатковою інформацією, документами чи роз'ясненнями, пов'язаними із заявою.

Секретаріат Суду не надає інформації щодо законодавства держави, проти якої спрямовано заяву, а також не надає юридичних консультацій стосовно застосування або тлумачення національного права.

Також у формулярі заяви потрібно вказати особу, з якою ведеться листування. Суд може листуватися лише з однією особою. Якщо заявників

декілька і вони не призначили представника, один з них має бути вказаний як особа, з якою листуватиметься Секретаріат.

Ви маєте своєчасно і сумлінно відповідати на листи Секретаріату Суду. Будь-яка затримка з відповіддю може розцінюватися як те, що Ви не зацікавлені у продовженні провадження в Суді, і розгляд заяви, відповідно, припиняється.

3. Процесуальні особливості звернення до Європейського суду з прав людини

1. Конфіденційність інформації, надісланої до Суду.

Згідно з правилом 33 Регламенту Суду, всі документи, що надійшли до Секретаріату Суду у зв'язку із заявою, за винятком поданих з приводу переговорів щодо дружнього врегулювання, як це передбачено правилом 62 Регламенту, мають бути доступними для громадськості, якщо з причин, викладених у пункті 2 цього правила, Голова Палати Суду не вирішить інакше з власної ініціативи або за клопотанням сторони чи іншої заінтересованої особи.

Таким чином, за загальним правилом, доступ до всієї інформації, яка міститься в документах, наданих заявником Секретаріату Суду, зокрема до інформації про осіб, про яких йдеться в документах, є відкритим. Крім того, у разі якщо Суд викладе таку інформацію у рішенні щодо прийнятності або щодо суті справи, або ж у рішенні про вилучення справи з реєстру справ Суду, її може бути розміщено в інформаційній базі Суду HUDOC на офіційному Інтернет-сайті Суду.

2. Наявність представника чи адвоката.

На початковій стадії подання заяви Ви не зобов'язані мати представника, а якщо Ви його маєте, він не обов'язково повинен бути адвокатом. Однак, якщо Суд вирішить запропонувати Уряду висловити свою позицію у справі, Вам потрібно, за загальним правилом, мати представника (крім особливих випадків), який є практикуючим юристом в одній із держав, що ратифікували Конвенцію. Представник повинен володіти однією з офіційних мов Суду (англійською або французькою).

Якщо Ви бажаєте звернутися до Суду через адвоката або іншого представника, Вам необхідно додати до формуляра заяви довіреність, яка б

уповноважувала його діяти від Вашого імені. Представник юридичної особи (підприємства, об'єднання тощо) або групи осіб також повинен підтвердити свої юридичні повноваження представляти заявника.

3. Плата за звернення до Суду.

Багато хто вважає, що подання заяви до ЄСПЛ та розгляд його справи Судом супроводжується значними фінансовими затратами, які неодмінно ляжуть на плечі заявника. Насправді процедура розгляду справ Європейським судом переважно є менш затратною для заявника, ніж розгляд його справи національними судами. Процедура розгляду скарг Європейським судом з прав людини є безкоштовною і не вимагає суттєвих витрат з боку заявника, а судовий процес не передбачає обов'язкової участі адвоката. Діяльність Суду фінансується за рахунок бюджетних коштів Ради Європи. Регламентом Європейського суду з прав людини передбачена можливість, за певних умов, надання заявникові безоплатної правової допомоги у разі, якщо вона є необхідною для належного ведення справи в Палаті Суду, а заявникові бракує достатніх коштів, щоб сплатити вартість усіх або частини послуг.

Суд не може надати Вам допомогу з оплати послуг адвоката для підготовки заяви до Суду. Надалі, а саме після рішення Суду про надіслання заяви Урядові для надання зауважень, особа, у разі браку коштів для оплати послуг адвоката, може претендувати на отримання безкоштовної юридичної допомоги, якщо надання такої допомоги Суд визнає за необхідне для належного розгляду справи. Зокрема, трапляються ситуації, коли заявник є малозабезпеченим і не може повністю або частково оплатити послуги адвоката. Якщо Ви не маєте коштів, щоб оплатити представництво адвокатом Ваших інтересів під час розгляду справи, Ви можете просити Суд забезпечити Вам правову допомогу. Для цього потрібно звернутися з відповідним клопотанням про надання правової допомоги, до якого необхідно додати заповнену форму декларації, вказавши у ній розмір свого доходу та наявність майнових активів, а також фінансових зобов'язань (наприклад, щодо утримання дітей тощо). Така декларація має бути засвідчена відповідним національним органом (податковою інспекцією). Правова допомога (грант) може

надаватися не лише для сплати гонорарів за представництво, а й охоплювати дорожні витрати, прожитковий мінімум та інші необхідні витрати, яких зазнають заявник або призначений представник. Навіть якщо Ви програєте справу, *Ви не зобов'язані сплатити кошти за надану Вам правову допомогу.*

Процедура розгляду справи безкоштовна.

Крім того, у випадку визнання порушення прав заявника, гарантованих Конвенцією, Суд присуджує заявникові відшкодування всіх понесених ним судових витрат. Проте саме заявник зобов'язаний доводити розмір таких витрат.

4. Особиста участь заявника та мова процесу. На початкових стадіях процедура розгляду є конфіденційною і здійснюється у письмовій формі. Тому особиста присутність заявника на засіданнях Суду не є обов'язковою. Вас неодмінно буде поінформовано про будь-яке рішення, винесене Судом у Вашій справі.

Відповідно до Регламенту Суду листування на початковій стадії ведеться однією з офіційних мов Ради Європи — англійською, французькою або мовою держав-членів Конвенції.

Проте після ухвалення рішення про прийнятність заяви використовується лише одна із офіційних мов Ради Європи.

Основні помилки осіб під час звернення до Суду:

1. Звернення (скарга) надсилається з великим запізненням (з порушенням строку для звернення до суду).
2. Заявник звертається до Європейського суду з проханням скасувати рішення національних судів, тобто як до інстанції, яка є начебто вищою від Верховного Суду України.
3. Звернення з приводу порушення певного права (може, дійсного порушення права), яке не захищається Конвенцією та її протоколами.

І на останок. Звертаючись до Європейського суду з прав людини, треба бути терплячим – в кращому разі рішення Суду може бути ухвалене за півтора-два роки після звернення, а нерідко – й зі спливом трьох-чотирьох років.

Практичне заняття до теми 4

1. Прийнятність індивідуальних заяв до ЄСПЛ.
2. Ведення переписки з Європейським судом з прав людини.
3. Процесуальні особливості звернення до Європейського суду з прав людини.

Питання для самостійної роботи

1. Постановлення остаточного рішення на національному рівні: проблеми тлумачення.
2. Підстави для відмови Судом у розгляді індивідуальної заяви, поданої згідно зі ст. 34 Конвенції.
3. Особливості листування з ЄСПЛ.
4. Особливості правової допомоги під час звернення до ЄСПЛ.

Завдання до теми 4

1. Охарактеризуйте використання всіх національних засобів юридичного захисту як умови прийнятності індивідуальної заяви.
2. Здійсніть загальний аналіз підстав визнання неприйнятними індивідуальних заяв відповідно до ст. 34 Конвенції.
3. Поясніть, в чому особливості вимог до змісту індивідуальної заяви відповідно до правила 47-1 Регламенту ЄСПЛ.
4. Здійсніть порівняльний аналіз представництва в ЄСПЛ та в українському судочинстві.

5. Заявник Зінчук звернувся до Європейського суду з проханням відмінити рішення щодо його справи, ухвалене Верховним судом. У заяві він детально й аргументовано доводив факти порушення його права на справедливий судовий розгляд.

Чи належить право на справедливий судовий розгляд до прав, що захищаються Конвенцією? Чи є шанси у Зінчука на позитивний розгляд його заяви в ЄСПЛ?

Тести до теми 4

1. ЄСПЛ може прийняти справу до розгляду, якщо:

- а) пройшло шість місяців від дати ухвалення остаточного рішення на національному рівні;
- б) заявником сплачено судовий збір;
- в) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту;**
- г) всі відповіді правильні.

2. Умовою прийнятності індивідуальних заяв ЄСПЛ є:

- а) звернення до Верховного Суду України із заявою про перегляд рішення суду касаційної інстанції у зв'язку з неоднаковим застосуванням судами касаційної інстанції норм матеріального права;
- б) звернення до суду касаційної інстанції із заявою про перегляд рішення в касаційному порядку;
- в) звернення до Верховного Суду України із заявою про перегляд рішення суду за винятковими обставинами;
- г) немає правильної відповіді.**

3. Якщо права особи порушуються тривалим невиконанням судового рішення, або порушено розумні строки розгляду справи, особа може звернутися до Європейського суду з прав людини:

- а) протягом чотирьох місяців;
- б) протягом шести місяців;
- в) у будь-який час до вирішення її питання;**
- г) в цьому випадку не має права на звернення до ЄСПЛ.

4. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі ст. 34 Конвенції, якщо вона:

- а) є анонімною;**

- б) за своєю суттю є схожою до заяви, що вже була розглянута Судом;
- в) містить нові факти у справі;
- г) немає правильної відповіді.

5. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі ст. 34 Конвенції, якщо він вважає, що:

- а) ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї;
- б) ця заява явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви;
- в) заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином;
- г) **всі відповіді правильні.**

6. Суд може відхилити будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною:

- а) на стадії відкриття провадження у справі;
- б) на стадії підготовки справи до розгляду по суті;
- в) **на будь-якій стадії провадження у справі;**
- г) в момент отримання заяви від скаржника.

7. Суд може оголошувати неприйнятними заяви, за якими заявник не зазнав значної шкоди, крім випадків, коли:

- а) **"принцип поваги прав людини" вимагає від Суду повного розгляду справи по суті;**
- б) скарга заявника стосується захисту цивільного права;
- в) скарги заявника стосується захисту права, що охороняється Конвенцією;
- г) немає правильної відповіді.

8. За загальним правилом, особа може скаржитись до ЄСПЛ тільки на ті порушення, які виникли після дати:

- а) ратифікації Конвенції державою;**
- б) вступу держави до Ради Європи;
- в) вступу держави до Європейського Союзу;
- г) приведення національного законодавства у відповідність до вимог Конвенції.

9. Скарги, що спрямовуються до Європейського суду, повинні стосуватися:

- а) подій, що відбуваються на території держави, громадянином якої є особа;
- б) подій, за які несе відповідальність державна влада;**
- в) лише приватних осіб чи організацій;
- г) всі відповіді правильні.

10. Листи і документи, які надсилаються до Суду, не можна:

- а) прошивати степлером;
- б) склеювати;
- в) скріплювати іншим чином;
- г) всі відповіді правильні.**

11. Суд приймає лише ті заяви, які надіслані:

- а) електронною поштою;
- б) телефоном;
- в) поштою;**
- г) факсом.

12. В індивідуальній заяві має бути зазначено:

- а) адресу заявника;
- б) стать заявника;
- в) місце роботи заявника;
- г) немає правильної відповіді.**

13. Документи, які додаються на підтримку заяви, повинні бути:

- а) надані в хронологічному порядку;
- б) пронумеровані;
- в) чітко позначені;
- г) **всі відповіді правильні.**

14. Особа може звертатися до Секретаріату Суду:

- а) англійською мовою;
- б) французькою мовою;
- в) офіційною мовою однієї з держав, що ратифікували Конвенцію;
- г) **всі відповіді правильні.**

15. Після отримання формуляра індивідуальної заяви Секретаріат Суду надсилає особі:

- а) ухвалу про відкриття провадження у справі;
- б) ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі;
- в) відповідь з повідомленням про те, що за іменем особи було відкрито справу;
- г) **рішення про визнання заяви прийнятною.**

16. Секретаріат Суду не надає:

- а) інформації щодо законодавства держави, проти якої спрямовано заяву;
- б) юридичних консультацій стосовно застосування національного права;
- в) тлумачення національного права;
- г) **всі відповіді правильні.**

17. Відкритий доступ до всіх документів, що надійшли до Секретаріату Суду у зв'язку з індивідуальною заявою, може бути обмежений:

- а) за власною ініціативою Голови Палати Суду;
- б) за клопотанням сторони;
- в) за клопотанням іншої заінтересованої особи;
- г) **всі відповіді правильні.**

18. Яке положення щодо представництва в ЄСПЛ є правильним?

- а) на початковій стадії подання заяви особа не зобов'язана мати представника;**
- б) представник обов'язково повинен бути адвокатом;
- в) якщо особа бажає звернутися до Суду через адвоката, то їй необхідно додати до формуляра заяви ордер адвоката;
- г) до формуляра заяви особа має додати договір про правову допомогу.

19. Яке положення щодо звернення до ЄСПЛ є правильним?

- а) процедура розгляду скарг Європейським судом з прав людини здійснюється за кошти ОБСЄ;
- б) процедура розгляду скарг Європейським судом з прав людини вимагає суттєвих витрат з боку заявника;
- в) процедура розгляду скарг Європейським судом з прав людини є безкоштовною;**
- г) судовий процес передбачає обов'язкову участь адвоката.

20. Діяльність Суду фінансується за рахунок:

- а) коштів ОБСЄ;
- б) внесків членів Європейського Союзу;
- в) відрахувань з розміру компенсації, що присуджується Судом на користь особи, що виграла справу;
- г) бюджетних коштів Ради Європи.**

ТЕМА 5. ПРОЦЕДУРА РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

План

1. Стадії розгляду справи в ЄСПЛ.
2. Вирішення питання про прийнятність скарги.
3. Дружнє врегулювання справи в ЄСПЛ.
4. Підготовка до розгляду скарги по суті.
5. Тимчасові заходи захисту.
6. Розгляд скарги по суті.
7. Розгляд скарги Великою палатою ЄСПЛ.

1. Стадії розгляду справи в ЄСПЛ. Справи в ЄСПЛ розглядаються суддями одноособово, комітетами, палатами і Великий палатою.

Розгляд справ Європейським судом з прав людини складається із таких стадій:

1. Вирішення питання про прийнятність скарги.
2. Дружнє врегулювання справи в ЄСПЛ.
3. Підготовка до розгляду скарги по суті.
4. Тимчасові заходи захисту.
5. Розгляд скарги по суті.
6. Розгляд скарги Великою Платою ЄСПЛ.

2. Вирішення питання про прийнятність скарги. На першій стадії відбувається попередній розгляд заяв щодо прийнятності.

Процедура розгляду справи одноосібним суддею. Відповідно до ст. 27 Конвенції одноосібний суддя має право оголосити індивідуальну скаргу неприйнятною або вилучити її з реєстру справ Суду, якщо таке рішення може бути винесено без додаткового вивчення. Зокрема, відповідно до ст. 37 Конвенції Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

- а) що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або

b) що спір уже вирішено; або

c) що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим. Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї.

Рішення є остаточним. Заявник повідомляється про рішення листом.

Відповідно до п. 3 ст. 26 Конвенції, одноосібний суддя не може розглядати скарги, подані проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

Якщо одноосібний суддя не приймає рішення, передбаченого першим пунктом цього правила, тобто, не вважає заяву неприйнятною або прийнятною та не вилучає її з реєстру справ Суду, то він спрямовує скаргу до Комітету або у палату для подальшого розгляду (правило 52А (40) Регламенту).

Якщо Комітет визнає заяву такою, що відповідає усім вимогам, він виносить окреме рішення про прийнятність або неприйнятність скарги. Таке рішення приймається винятково одностайним голосуванням. Визнані неприйнятними заяви вилучаються з реєстру справ. Якщо Комітет не досягне одностайності, то питання про прийнятність скарги передається на розгляд палати, яка засідає у складі семи суддів. Результат такого розгляду оформлюється окремою ухвалою палати.

Правило 53 (41) Проведення в Комітеті

Відповідно до підпункту (а) п. 1 ст. 28 Конвенції Комітет одноголосним рішенням має право на будь-якій стадії розгляду справи оголосити неприйнятною або вилучити її з реєстру справ Суду, якщо таке рішення може бути винесено без додаткового вивчення.

Якщо Комітет, зважаючи на письмові зауваження сторін встановить, що справа має бути розглянута відповідно до процедури, передбаченої підпунктом (b) п. 1 ст. 28 Конвенції, а саме: оголосити її прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду, то Суд одноголосно виносить постанову, яка включає рішення про прийнятність і, якщо це необхідно, про справедливую компенсацію.

Якщо суддя, обраний від Договірної Сторони-відповідача, не є членом Комітету, Комітет може на будь-якій стадії розгляду ним справи одноголосним рішенням запросити цього суддю зайняти місце одного з членів Комітету, взявши до уваги всі відповідні фактори, зокрема той, оскаржувала чи ні Висока Договірна Сторона застосування процедури, передбаченої підпунктом (b) п. 1 ст. 28 Конвенції.

Рішення та постанови, винесені на підставі п. 1 ст. 28 Конвенції є остаточним.

Заявник, а також відповідні Високі Договірні Сторони, якщо останні відповідно до цих правил в тому чи іншому статусі брали участь у розгляді, повідомляються про рішення Комітету, прийнятому на підставі підпункту (a) п. 1 ст. 28 Конвенції листом, якщо Комітет не вирішить інакше.

Якщо Комітетом не ухвалено жодного рішення або постанови, то заява передається для розгляду до *палати*, створеної відповідно до п. 2 правила 52 Регламенту.

Положення п. 1 правила 42, а також правил 79 і 81 застосовуються до процедури розгляду в Комітеті *mutatis mutandis* (із заміною того, що підлягає заміні, з урахуванням відповідних відмінностей, із змінами, що впливають з обставин).

Правило 54 (42) Проведення в палаті

Палата має право одразу визнати заяву неприйнятною або вилучити її з реєстру справ Суду.

В альтернативному випадку палата або її голова має право:

а) запропонувати сторонам подати фактичну інформацію, документи чи інші матеріали, які, на думку палати або її голови, стосуються справи;

б) повідомити про скаргу Високу Договірну Сторону-відповідача і запропонувати їй подати письмові зауваження щодо скарги, а після отримання таких зауважень запропонувати заявнику представити свої відповідні заперечення;

в) запропонувати сторонам подати додаткові письмові зауваження.

До винесення рішення з питання про прийнятність скарги палата має право, на прохання сторони або за своєю ініціативою, провести слухання, якщо вона вважатиме, що це необхідно для виконання її функцій відповідно до Конвенції. У цьому випадку сторонам пропонується – якщо тільки, як виняток, інше не буде передбачено рішенням палати – зробити заяви щодо питань, порушених у зв'язку зі скаргою.

Правило 54А (43) Одночасний розгляд скарг з питання їх прийнятності та по суті

При прийнятті рішення про повідомлення Договірної Сторони-відповідача про заяву відповідно до підпункту (b) п. 2 правила 54 палата може також вирішити провести одночасно розгляд скарги з питання її прийнятності та суті відповідно до п. 1 ст. 29 Конвенції.

У такому випадку сторонам пропонується додати до своїх зауважень доводи щодо справедливої компенсації та пропозиції про дружнє врегулювання.

Суд, втім, може на будь-якій стадії, якщо це необхідно, ухвалити рішення про прийнятність скарги.

Якщо дружнє врегулювання чи інше рішення не досягнуто, а палата вважає, на підставі доводів сторін, що скарга є прийнятною і справа готова для розгляду по суті, палата безпосередньо ухвалює постанову, що містить рішення палати про прийнятність скарги, за винятком випадків, коли вона вирішує прийняти такі рішення роздільно.

3. Дружнє врегулювання справи в ЄСПЛ. Після оголошення скарги прийнятною *Секретар*, діючи на підставі вказівок палати або її голови, налагоджує зв'язок зі сторонами з метою дружнього врегулювання шляхом укладення мирової угоди у справі згідно з п. 1 ст. 39 Конвенції. *Палата* вживає заходів, які вважаються доцільними для сприяння укладення такої угоди (правило 62 (50) Дружнє врегулювання).

Відповідно до п. 2 ст. 38 Конвенції переговори стосовно дружнього врегулювання є конфіденційними і не завдають шкоди позиціям сторін у змагальному процесі. Жодні письмові чи усні повідомлення, а також пропозиції

або поступки, зроблені з метою укладення мирової угоди, не можуть бути використані для посилянь або обґрунтувань у змагальному процесі.

Якщо Секретар повідомить палату про те, що сторони погодилися на укладення мирової угоди, палата, пересвідчившись у тому, що ця угода укладена на основі поваги до прав людини, визнаним у Конвенції та протоколах до неї, вилучає цю справу на підставі п. 3 правила 44 з реєстру справ Суду.

У разі якщо заявник відхиляє умови мирової угоди, запропоновані відповідно до правила 62 Регламенту Суду, Висока Договірنا Сторона може спрямувати до Суду *прохання про вилучення скарги з реєстру справ* відповідно до п. 1 ст. 37 Конвенції.

До такого прохання додається декларація, в якій держава-відповідач має недвозначно *визнати факт допущеного порушення* у справі заявника та взяти на себе зобов'язання надати останньому відшкодування шкоди і, якщо необхідно, вжити необхідних заходів щодо усунення наслідків порушення.

Подання декларації повинно відбуватися в межах відкритої і змагальної процедури, відмінної від процедури дружнього врегулювання.

У виняткових випадках прохання і додана до неї декларація можуть бути надіслані до Суду навіть без попередньої спроби досягти дружнього врегулювання.

Навіть якщо заявник бажає продовження розгляду скарги, Суд може вилучити її з реєстру справ повністю або в частині, якщо визнає, що декларація дає достатні підстави вважати, що міркування поваги до прав людини, визнаного в Конвенції та протоколах до неї, не вимагають продовження розгляду скарги.

Якщо дружнього врегулювання спору досягнути не вдалося, то Суд проводить слухання справи.

У разі укладення мирової угоди відповідно до ст. 39 Конвенції скарга вилучається зі списку справ, які підлягають розгляду Судом, за допомогою прийняття рішення. Відповідно до п. 4 ст. 39 Конвенції це рішення має бути направлено *Комітету міністрів*, який здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, закріплених у рішенні. В інших випадках, передбачених

ст. 37 Конвенції, скарга, яка була оголошена прийнятною, вилучається з реєстру справ за допомогою прийняття постанови, а скарга, за якою не приймалося рішення про прийнятність, - за допомогою вирішення цього питання. У разі якщо скарга вилучена зі списку за допомогою постанови і ця постанова стала остаточною, голова палати передає її до Комітету міністрів для того, щоб останній міг, відповідно до п. 2 ст. 46 Конвенції, здійснювати нагляд за виконанням будь-яких зобов'язань, з якими могло бути пов'язано припинення справи: дружнє врегулювання чи розгляд справи.

У разі вилучення скарги з реєстру справ відповідно до ст. 37 Конвенції питання про судові витрати вирішується на розсуд Суду. Якщо витрати присуджуються у рішенні про вилучення скарги, яка не була оголошена прийнятною, з реєстру справ, голова палати передає ухвалу до Комітету міністрів.

Суд має право поновити заяву, вилучену з реєстру справ відповідно до статті 37 Конвенції, у своєму списку, якщо визнає, що такий акт виправданий винятковими обставинами.

4. Підготовка до розгляду скарги по суті. *Повідомлення країну-учасницю про подання скарги та прийняття її до розгляду.* Після повідомлення Договірної Сторони-відповідача про надходження скарги заявник повинен бути представлений належним представником, якщо голова палати не вирішить інакше.

Заявник повинен бути представлений на будь-якому слуханні адвокатом чи іншим затвердженим представником, крім випадків, коли голова палати у винятковому випадку не надасть заявнику право представляти свою справу особисто, але за необхідності, йому може надавати допомогу адвокат чи інший затверджений представник.

Представником заявника є адвокат, який має дозвіл займатися адвокатською діяльністю в будь-якій з Високих Договірних Сторін і постійно проживає на території однієї з них.

Адвокат або сам заявник, який бажає отримати дозвіл особисто представляти свої інтереси у справі, повинен достатньою мірою володіти однією з офіційних мов Суду.

Повідомлення чи сповіщення, надіслані офіційним уповноваженим або адвокатам сторін, вважаються надіслані сторонам.

Якщо Суд вважає, що для вручення будь-якого повідомлення, сповіщення або виклик у Суд, які адресовані іншим особам, крім офіційних уповноважених чи адвокатів сторін, необхідне сприяння з боку уряду тієї держави, на території якої має бути передане таке повідомлення або виклик до Суду, Голова Суду звертається безпосередньо до цього уряду з метою забезпечення відповідних можливостей.

Якщо скарга, подана на підставі ст. 34 Конвенції, є прийнятною для розгляду по суті, палата або її голова має право попросити сторони у справі подати додаткові *докази* та *письмові зауваження*.

Сторонам даються однакові терміни для подання своїх зауважень.

Палата на прохання однієї зі сторін або за своєю ініціативою ухвалює рішення про проведення слухання по суті справи, якщо вона вважає, що це необхідно для найкращого виконання її функцій, встановлених Конвенцією.

Голова палати призначає, у відповідних випадках, *письмове* та *усне* провадження.

Секретаріат Суду повідомляє Договірну Сторону про *рішення щодо проведення усних слухань у справі*. Зазвичай заявникам надається 30 хвилин для викладення первинних усних аргументів. Потім уряду-відповідачу дається 30 хвилин на відповідь (в слуханнях про прийнятність відкриває дебати зазвичай уряд, а відповідає заявник). Цих тимчасових рамок необхідно строго дотримуватися і важливо, щоб адвокати дотримувалися відведеного їм часу у 30 хвилин, інакше їх може зупинити Голова (незалежно від, того, завершили вони свій виступ чи ні), або час для відповіді іншій стороні буде скорочено. Голова зазвичай проводить коротку неформальну зустріч перед слуханням, щоб нагадати сторонам про необхідність дотримуватися відведеного часу і обговорити будь-які інші конкретні питання у зв'язку зі слуханням - наприклад, в зв'язку з прийомом Судом документів, представлених пізно сторонами.

Якщо Договірна Сторона бажає скористатися своїм правом щодо подання письмових зауважень або взяти участь у слуханнях, вона повинна повідомити про це Секретаріат Суду письмово не пізніше ніж через *дванадцять тижнів* після передання їй матеріалів або після повідомлення про проведення письмових чи усних слухань. У виняткових випадках голова палати може встановити інший термін для цього.

Відповідно до *правила 38 Регламенту* відбувається подання змагальних документів.

Письмові зауваження чи інші документи не можуть бути подані після закінчення строку, встановленого головою палати або суддею-доповідачем, залежно від обставин, відповідно до Регламенту. Жодні письмові зауваження або інші документи, подані з порушенням цих строків або будь-яких розпоряджень з практичних питань провадження, не можуть бути долучені до матеріалів справи, якщо тільки інше не буде передбачено рішенням голови палати.

З метою дотримання строків, зазначених у п. 1 цього правила, датою подання вважається завірена дата відправлення документа або, якщо її немає, фактична дата його отримання канцелярією.

Обов'язок співпрацювати з Судом (правило 44А * (30))

Сторони зобов'язані всебічно співпрацювати з Судом в ході розгляду справ, зокрема, вживати в межах своїх повноважень такі дії, які Суд може вважати необхідними для належного здійснення правосуддя. Цей обов'язок поширюється також на Високі Договірні Сторони, які не є стороною розгляду у справі, якщо таке співробітництво є необхідним.

Якщо сторона не виконує вказівки Суду з питань розгляду у справі, голова палати може вжити заходів, які він вважає належними.

Відмова від ефективної участі в розгляді справ у Суді.

Якщо сторона не надає докази або інформацію на вимогу Суду, або розкриває інформацію за своєю ініціативою, або іншим чином ухиляється від ефективної участі в розгляді у справі, Суд може розцінювати подібні дії таким чином, як він вважатиме доречним.

Ухилення або відмова Договірної Сторони-відповідача ефективно брати участь у розгляді справи самі по собі не є підставами для припинення розгляду скарги палатою.

Заявник, який бажає отримати *справедливу компенсацію* відповідно до ст. 41 Конвенції у разі визнання Судом порушення його прав, гарантованих Конвенцією, повинен пред'явити відповідну вимогу.

Заявник має подати детальний перелік всіх своїх вимог за пунктами з додатком будь-яких відповідних підтверджувальних документів у строк, встановлений для подання пояснень заявника по суті справи, якщо інше не буде встановлено Головою Палати.

Якщо заявник не виконує ці вимоги, то палата має право відмовити в задоволенні вимоги повністю або частково.

Вимоги заявника з цього питання надаються державі-відповідачу для коментарів.

Відповідно до *правила 44 (29)* може відбутись *вступ третьої сторони в судовий розгляд*. Європейський суд також може попросити будь-яку третю державу чи особу, що не є стороною процесу, надіслати свої письмові коментарі щодо суті справи. Такою третьою стороною може бути, зокрема, й громадська організація.

Так, якщо *Комісар з прав людини* бажає здійснити передбачене п. 3 ст. 36 Конвенції право представляти письмові зауваження або брати участь у слуханнях, він чи вона повинні письмово повідомити про це Секретарю не пізніше закінчення *дванадцяти тижнів* з моменту передання скарги Високій Договірній Стороні, яка є відповідачем. Інші строки можуть бути встановлені головою палати у виняткових обставинах.

Якщо Комісар з прав людини не може особисто взяти участь у розгляді справи Судом, він чи вона повинні вказати ім'я особи чи осіб, що є співробітниками його Бюро, яких він призначив як представників. Він або вона має право вдаватися до допомоги адвоката.

В інтересах належного здійснення правосуддя згідно з п. 2 ст. 36 Конвенції голова палати може запросити будь-яку Високу Договірну Сторону, яка не є стороною у справі, або будь-яку зацікавлену особу, яка не є заявником, подати письмові зауваження або, у виняткових випадках, взяти участь у слуханнях або дати на те дозвіл.

Особливості призначення до розгляду міждержавних справ.

Відповідно до правила 58 * (46) Регламенту якщо палата вирішила прийняти до провадження скаргу, подану на підставі ст. 33 Конвенції, то голова палати - після проведення консультацій із зацікавленими Високими Договірними Сторонами - встановлює строк подання письмових зауважень по суті справи та надання додаткових доказів. Однак голова, за згодою заінтересованих Високих Договірних Сторін, має право дати розпорядження щодо письмової процедури.

Усне слухання по суті справи відбувається, якщо одна або більше зацікавлених Високих Договірних Сторін вимагають цього або якщо Палата за своєю ініціативою ухвалить таке рішення. Усне слухання призначається головою палати.

5. Тимчасові заходи захисту. Як одержати тимчасовий захист? Суд не зволікає з розглядом справ, але звичайно вирішення справи вимагає певного часу. У деяких ситуаціях у період від звернення особи до Суду до розгляду справи по суті можуть відбуватись певні порушення Конвенції, які завдадуть незворотньої шкоди чи значних збитків заявнику. Щоб не допустити такі наслідки, Суд за клопотанням заявника, іншої заінтересованої особи або з власної ініціативи може вживати тимчасових заходів. Тимчасові заходи можуть полягати у *встановленні заборони державі-відповідачу вчиняти певні дії або у зупиненні їх вчинення*. Такі заходи встановлюються тимчасово до вирішення Судом справи по суті. Для прикладу, тимчасові заходи вживаються у випадках загрози депортації або екстрадиції заявника у третю державу, зокрема, якщо він може зазнати там нелюдського поводження, тортур чи покарання, яке суперечить Конвенції. Наприклад, клопотання про заборону екстрадиції може подати особа, яка підозрюється у вчиненні злочину на території держави, де за його вчинення

передбачено покарання у вигляді смертної кари, або високою є ймовірність тортур. Ви можете звернутися до Суду з клопотанням про застосування тимчасових заходів як до подання заповненого формуляра заяви, так і викласти відповідне клопотання у самому тексті заяви. Текст клопотання може бути складено однією з офіційних мов держав-учасниць Конвенції, зокрема й українською або російською мовами. Для пришвидшення доцільно надіслати це клопотання із заголовком „Rule 39 - Urgent/Article 39 – Urgent/Стаття 39- Терміново” факсом за номером + 33 (0)3 88 41 39 00 або електронною поштою (зі сканованим паперовим варіантом у додатку). Суд дуже швидко реагує на таке звернення, розглядаючи його у той же день, за умови, що воно було надіслане у робочий день до 16 год. 30 хв. за місцевим часом. Якщо клопотання надійшло після зазначеного часу, воно буде розглянуте наступного робочого дня. Клопотання обов'язково має супроводжуватися всіма необхідними допоміжними документами, серед яких, зокрема, мають бути рішення відповідних національних судів, органів чи інших суб'єктів, а також інші матеріали, які розглядаються як такі, що обґрунтовують твердження заявника. У разі, якщо справа вже перебуває на розгляді Суду, у клопотанні має бути зазначений номер відповідної заяви. Коли йдеться про екстрадицію чи депортацію, клопотання має містити інформацію про очікувану дату і час такого заходу, адресу заявника чи місце його ув'язнення та офіційний номер його справи. Питання про застосування *тимчасових заходів* вирішується палатою або у термінових випадках головою палати. Рішення про застосування тимчасових заходів надсилається державі-відповідачу, а також Комітету міністрів Ради Європи, який контролюватиме його виконання. Наприклад, якщо Суд прийме рішення про тимчасову заборону екстрадиції, держава зобов'язана буде відмовитися від вчинення таких дій до набрання рішенням Суду по суті справи статусу остаточного.

Забезпечувальні судові заходи здійснюються відповідно до Правила 36 Регламенту.

За зверненням сторони чи іншої заінтересованої особи, або за своєю ініціативою палата або, за необхідності, її голова може вказати сторонам на

забезпечувальні заходи, які, на їх думку, слід вжити в інтересах сторін або належного порядку проведення провадження у справі в палаті.

За необхідності негайне повідомлення про заходи, вжиті в конкретній справі, може бути надіслане до Комітету міністрів.

Палата може вимагати від сторін інформацію щодо питання, пов'язаного зі здійсненням будь-якого зазначеного забезпечувального заходу.

Запит про надання такого заходу повинен містити належне обґрунтування і бути поданий в письмовому вигляді однією з офіційних мов, як цього вимагає п. 4 правила 34, не пізніше ніж через *дванадцять тижнів* після того, як Договірна Держава-відповідач отримала повідомлення про скаргу. У виняткових випадках голова палати може встановити інший термін для цього.

У справах, які повинні розглядатися Великою палатою, термін, встановлений в попередніх пунктах, починається з моменту повідомлення сторін про рішення палати передати свою юрисдикцію з розгляду справи на користь Великої палати або рішення Великої палати про задоволення запиту сторони про передання справи на розгляд Великої палати.

Термін, встановлений в цьому правилі, у виняткових випадках може бути продовжений за рішенням Голови палати, якщо є достатні причини для цього.

Стосовно будь-якого запрошення або надання дозволу взяти участь у розгляді висуваються умови, зокрема терміни, що встановлюються головою палати. Якщо такі умови не виконуються, голова палати може прийняти рішення не долучати зауваження до матеріалів справи або обмежити участь сторони в слуханнях настільки, наскільки це потрібно, на його думку.

6. Розгляд скарги по суті. За загальним правилом розгляд скарги по суті здійснюється палатою. Відповідно до правила 63 (52) Регламенту слухання проводяться публічно. Кожен, хто бажає, може потрапити на публічне слухання, прийшовши до приміщення Суду і пред'явивши документ, що посвідчує особу.

Преса і громадськість можуть не допускатися на всі слухання або їх частину в інтересах моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або

захист приватного життя сторін, а також за інших особливих обставин, якщо, на думку палати, публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. Публічність обмежується за ініціативою палати чи заявою сторін.

Запит про проведення слухань за закритими дверима, поданий на підставі п. 1 правила 63, повинен містити причини і вказівки на те, чи стосується він усіх слухань або їх частини.

Порядок проведення слухань регулюється правилом 64 (53) Регламенту.

Голова палати організовує і керує слуханнями, а також встановлює порядок, згідно з яким особи, які з'явилися в Суд, будуть запрошуватись для надання пояснень. Під час усного слухання виступають представники кожної сторони. Порядок виступів визначається окремо у кожному конкретному випадку. Якщо під час засідання одночасно вирішується питання щодо прийнятності та відбувається розгляд справи по суті, то першим виступає представник відповідача, після чого представник заявника висловлює свою думку щодо його доводів.

Якщо ж засідання присвячено лише розгляду справи по суті, то спочатку заслуховується представник заявника. Тривалість виступів сторін зазвичай не повинна перевищувати тридцяти хвилин, тому у виступі потрібно максимально стисло викласти свої основні доводи та точно відповісти на запитання, які виникли у Суду щодо справи. Після загальних виступів, сторонам надається право на висловлення заперечень і коментарів.

Будь-який суддя може поставити запитання будь-якій особі, присутній на засіданні палати.

Якщо представник сторони висловлює образливі, легковажні, недоброчесні, що вводять в оману або розлогі доводи, голова палати може відсторонити такого представника від участі в розгляді справи, відмовитися долучити до справи доводи повністю або частково чи прийняти будь-які інші заходи, які він чи вона вважатиме доречними, крім визнання скарги неприйнятною.

Неявка на слухання.

Якщо сторона чи інша особа не з'явиться на слухання, палата має право провести слухання, якщо вона переконана в тому, що це не суперечить належному здійсненню правосуддя.

Відповідно до правила 75 Регламенту у разі, коли палата або комітет встановлює, що відбулося порушення Конвенції чи протоколів до неї, в тій же постанові ухвалюють рішення з питання про застосування ст. 41 Конвенції, якщо заявником представлені конкретні вимоги в порядку, передбаченому правилом 60, і це питання готове для ухвалення.

У протилежному випадку палата або комітет відкладає розгляд цього питання повністю або частково та призначає додаткове провадження.

Для ухвалення рішення з питання про застосування ст. 41 Конвенції палата або комітет утворюється, наскільки це можливо, з тих суддів, які брали участь у розгляді справи по суті. Якщо неможливо сформувати палату або Комітет у первісному складі, голова секції має доповнити або сформувати палату шляхом жеребкування.

Палата або комітет ухвалює справедливую сатисфакцію на підставі ст. 41 Конвенції, має право передбачити виплату відсотків на суми у разі невиконання платежу у встановлений термін.

У разі отримання повідомлення про те, що між заявником та Договірною Стороною, визнаною відповідальною за порушення, досягнуто згоди, Суд повинен упевнитися в справедливому характері угоди і, якщо визнає угоду справедливою, вилучає справу, відповідно до п. 3 правила 43, з реєстру справ.

Під час слухань здійснюється стенографічний запис (правило 70 (55)). Секретар, у разі відповідної вказівки голови палати, несе відповідальність за підготовку стенографічного запису слухання. У такому звіті зазначаються:

- а) склад палати під час слухання справи;
- б) список осіб, присутніх на слуханні в палаті;
- в) зміст зроблених заяв, поставлених запитань і наданих відповідей;
- г) зміст будь-якого рішення, прийнятого під час слухань.

Якщо стенографічний звіт повністю або частково складений мовою, яка не є офіційною мовою Суду, секретар, у разі відповідної вказівки палати, організовує його переклад на одну з офіційних мов.

Представникам сторін надається примірник стенографічного звіту для того, щоб вони могли, під контролем секретаря або голови палати, внести виправлення, але ні за яких обставин такі виправлення не повинні впливати на зміст і значення того, що було сказано на слуханні. Терміни, що надаються для внесення виправлень, встановлює секретар згідно з вказівками голови палати.

Після внесення виправлень стенографічний звіт підписується головою та секретарем і стає потім офіційним документом у справі.

Під час слухання проводиться відеозйомка, яка у той же день транслюється на веб-порталі Суду (починаючи з 14 год. 30 хв. за місцевим часом).

За результатами розгляду суд ухвалює рішення. Рішення палат стають остаточними через *три* місяці від дати ухвалення.

7. Розгляд скарги Великою палатою ЄСПЛ. Інколи під час проведення розгляду скарги по суті *палата може відмовитись від своєї юрисдикції на користь Великої палати.* До складу Великої палати входять 17 суддів та троє підмінних суддів. Вона створюється на пленарному засіданні Суду строком на три роки.

Відповідно до ст. 30 Конвенції, якщо справа, яку розглядає палата, порушує серйозне питання щодо *тлумачення Конвенції чи протоколів до неї* або якщо вирішення питання може *суперечити рішенням, ухваленим Судом раніше*, палата має право до прийняття свого рішення відмовитись від своєї юрисдикції на користь Великої палати, якщо тільки жодна зі сторін не заперечує проти цього.

Рішення щодо відмови від юрисдикції мотивувати не потрібно.

Секретар повідомляє сторони про намір палати відмовитися від своєї юрисдикції. Сторонам надається *один місяць* від дня цього повідомлення для подання в Секретаріат належним чином мотивованого заперечення. У разі недотримання цих умов палата вважатиме заперечення недійсним.

Передання справи на розгляд Великої палати може відбутись за ініціативою сторони.

Відповідно до ст. 43 Конвенції кожна зі сторін у справі у виняткових випадках має право *протягом трьох місяців* від дня ухвалення палатою рішення, надіслати до Секретаріату письмове звернення про передання справи на розгляд Великої палати. У зверненні сторона має зазначити важливе питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї, або важливе питання загального характеру, яке, на її думку, вимагає розгляду Великою палатою.

Колегія у складі *п'яти* суддів Великої палати перевіряє звернення винятково на підставі наявних матеріалів справи. Вона приймає звернення тільки в тому випадку, якщо вважає, що справа дійсно порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї, або важливе питання загального характеру. Відмову в розгляді мотивувати не потрібно.

Якщо колегія приймає клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом ухвалення постанови. Така постанова Великої палати є остаточною.

Практичне заняття до теми 5

1. Загальна характеристика стадій розгляду справи в ЄСПЛ.
2. Вирішення питання про прийнятність скарги.
3. Дружнє врегулювання справи в ЄСПЛ.
4. Вжиття Судом тимчасових заходів захисту.
5. Процедура розгляду скарги по суті.
6. Розгляд скарги Великою палатою ЄСПЛ.

Питання для самостійної роботи

1. Особливості процедури дружнього врегулювання справи в ЄСПЛ.
  - Обов'язок сторін співпрацювати з ЄСПЛ та наслідки його невиконання.
  - Участь третьої сторони під час розгляду справ ЄСПЛ.
  - Особливості застосування забезпечувальних судових заходів в ЄСПЛ.

Завдання до теми 5

1. До ЄСПЛ надійшла заява від громадянина України, який стверджує про вчинення щодо нього дискримінаційних дій. Як журналіст, заявник підписав заяву своїм псевдонімом, яким підписував власні статті. Чи дотримані у цьому випадку вимоги щодо оформлення індивідуальної заяви до ЄСПЛ?

2. Громадянин К. судився з приводу захисту честі та гідності та відшкодування моральної шкоди. Програвши справу у суді першої та апеляційної інстанцій, звернувся до ЄСПЛ. У заяві зазначив, що порушено його право на доступність правосуддя, оскільки в Україні суттєво зріс розмір судового збору за подання касаційної скарги. З огляду на це заявник, який отримує мінімальну пенсію за віком, що не покриває витрат на сплату такого судового збору, не може подати касаційну скаргу і просить прийняти його заяву до розгляду ЄСПЛ. Чи є прийнятною до розгляду в ЄСПЛ така заява?

3. До адвоката Зазнайського звернулася громадянка Петрук. Вона мала намір надати адвокату довіреність щодо представництва її інтересів в ЄСПЛ. Адвокат пояснив, що не заперечує проти такого представництва, але в зв'язку з необхідністю бути присутнім на усних слуханнях справи в ЄСПЛ йому мають бути додатково оплачені витрати на оформлення закордонного біометричного паспорта, отримання візи, а також транспортні та добові витрати на проїзд до Страсбурга та проживання у готелі. Оскільки такі витрати були дуже великі, громадянка Петрук просила дати їй час на роздуми. Чи правильне роз'яснення адвоката Зазнайського? Відповідь обґрунтуйте.

. ЄСПЛ визнав прийнятною заяву громадянки України Лісовської та запропонував їй подати уточнювальні пояснення та додати деякі документи. Заявниця для виконання такого запиту Європейського суду мала потребу звернутися за допомогою до адвоката, але, дізнавшись про вартість таких адвокатських послуг, не змогла їх оплатити. Адвокат запропонував Лісовській звернутися до ЄСПЛ з клопотанням про надання коштів на оплату правової допомоги як

малозабезпеченій особі, до якого необхідно додати заповнену форму декларації, вказавши у ній розмір свого доходу та наявність майнових активів, а також фінансових зобов'язань. Лісовська погодилась і зобов'язалась оплатити послуги адвоката після задоволення її клопотання ЄСПЛ.

Чи правильну пораду дав адвокат? Чи може ЄСПЛ оплачувати правову допомогу заявнику?

4. Громадянин Ващук звернувся до адвоката за роз'ясненням особливостей розгляду справи в ЄСПЛ. Адвокат пояснив, що на початкових стадіях процедура розгляду є конфіденційною і здійснюється у письмовій формі. Тому особиста присутність заявника на засіданнях Суду не допускається, але його обов'язково буде поінформовано про будь-яке рішення, ухвалене Судом у його справі. Крім цього, листування із судом ведеться однією з офіційних мов Ради Європи — англійською чи французькою. Чи правильне роз'яснення дав адвокат?

Тести до теми 5

1. До стадій розгляду справи в ЄСПЛ належить:

- а) формування складу судової палати;
- б) вирішення питання про прийнятність скарги;
- в) листування із заявником;
- г) ухвалення рішення.

2. Дружнє врегулювання справи в ЄСПЛ - це:

- а) стадія розгляду справи в ЄСПЛ;
- б) обов'язкова процедура ЄСПЛ, що передує вирішенню питання про прийнятність скарги;
- в) факультативна процедура, що здійснюється лише в деяких категоріях справ;
- г) немає правильної відповіді.

3. Суддя, який приймає рішення одноособово, має право оголосити індивідуальну скаргу неприйнятною або вилучити її з реєстру справ Суду:

- а) якщо позивач відмовився від скарги;
- б) якщо спір щодо ідентичного питання вже був вирішений;
- в) з будь-якої іншої причини, якщо Суд вирішить невиправданим продовжувати розгляд скарги;
- г) **усі відповіді правильні.**

4. Суддя, який приймає рішення одноособово, передає скаргу до Комітету або у Палату для вирішення питання про її неприйнятність, якщо:

- а) справа не належить до його компетенції;
- б) закінчився строк його повноважень;
- в) **не вважає заяву неприйнятною або прийнятною та не вилучає її з реєстру справ Суду;**
- г) скарга є поданою проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

5. Рішення Комітету про прийнятність або неприйнятність скарги приймається:

- а) лише більшістю голосів;
- б) не менше ніж двома третинами складу Комітету;
- в) не менше ніж трьома чвертями складу Комітету;
- г) **лише одностайним голосуванням.**

6. Питання про прийнятність скарги передається Комітетом на розгляд палати, якщо:

- а) скарга не належить до його компетенції;
- б) **Комітет не досягне одностайності в цьому питанні;**
- в) один із суддів Комітету наклав вето на це питання;
- г) немає правильної відповіді.

7. Для вирішення питання про прийнятність скарги палата засідає у складі:

- а) трьох суддів;
- б) п'яти суддів;
- в) семи суддів;**
- г) дев'яти суддів.

8. Палата ЄСПЛ має право:

- а) одразу визнати заяву неприйнятною або вилучити її з реєстру справ Суду;
- б) запропонувати сторонам подати фактичну інформацію, документи чи інші матеріали, які, на думку палати або її голови, стосуються справи;**
- в) повідомити про скаргу Високу Договірну Сторону-відповідача і запропонувати їй подати письмові зауваження щодо скарги, а після отримання таких зауважень запропонувати заявнику представити свої відповідні заперечення;
- г) немає правильної відповіді.

9. Процедура дружнього врегулювання справи може бути розпочата після:

- а) реєстрації скарги в ЄСПЛ;
- б) отримання Судом клопотання від однієї зі сторін про намір укласти мирову угоду;
- в) оголошення скарги прийнятною;**
- г) отримання Судом проекту мирової угоди сторін.

10. Умови ведення переговорів про укладення мирової угоди:

- а) конфіденційність;
- б) не завдати шкоди позиціям сторін у змагальному процесі;
- в) жодні письмові чи усні повідомлення, а також пропозиції або поступки, зроблені з метою досягнення дружнього врегулювання, не можуть бути використані як посилення або обґрунтування у змагальному процесі;
- г) всі відповіді правильні.**

11. Якщо сторони погодилися на дружнє врегулювання, то палата, пересвідчившись у тому, що ця угода укладена на основі поваги до прав людини, визнаних у Конвенції та протоколах до неї:

- а) вилучає цю справу з реєстру справ Суду;**
- б) відмовляє у задоволенні скарги;
- в) закриває провадження у справі;
- г) немає правильної відповіді.

12. Якщо держава-відповідач недвозначно визнає факт допущеного порушення у справі заявника та бере на себе зобов'язання надати останньому відшкодування шкоди, то має надіслати до Суду:

- а) документ про визнання вимог скарги;
- б) декларацію;**
- в) документ про зарахування на рахунок заявника коштів для відшкодування шкоди;
- г) рішення Міністерства юстиції держави-відповідача про визнання позову.

13. Палата ухвалює рішення про проведення усних слухань по суті справи:

- а) на прохання заявника;
- б) на прохання держави-відповідача;
- в) за своєю ініціативою;
- г) всі відповіді правильні.**

14. Для представлення своїх зауважень під час усних слухань в ЄСПЛ сторонам дається:

- а) однаковий час;
- б) однаковий час, але не більше 30 хвилин;**
- в) час, необхідний для належного представлення своїх зауважень;
- г) немає правильної відповіді.

15. Жодні змагальні документи не можуть бути подані після закінчення:

- а) десятиденного строку від початку провадження у справі;
- б) строку, встановленого Секретарем ЄСПЛ для підготовки справи до розгляду;
- в) строку, встановленого головою палати або суддею-доповідачем;**
- г) немає правильної відповіді.

16. Сторони зобов'язані:

- а) вчасно оплачувати усі витрати, що виникають у зв'язку з розглядом справи ЄСПЛ;
- б) вчасно з'явитись за викликом Суду;
- в) всебічно співпрацювати з Судом під час розгляду справ, зокрема, вчиняти в межах своїх повноважень такі дії, які Суд може вважати необхідними для належного здійснення правосуддя;**
- г) всі відповіді правильні.

17. Ухилення або відмова Договірної Сторони-відповідача ефективно брати участь у розгляді справи:

- а) призводять до закриття провадження у справі;
- б) зумовлюють ухвалення рішення на користь заявника;
- в) спричиняють зупинення провадження у справі;
- г) не є підставами для припинення розгляду скарги палатою.**

18. Третя сторона може вступити в судовий розгляд у ЄСПЛ:

- а) за ініціативою ОБСЄ;
- б) за клопотанням сторін;
- в) за ініціативою ЄСПЛ;**
- г) така особа не може брати участі в ЄСПЛ.

19. Розгляд скарги по суті проводиться публічно, крім випадків, коли може бути завдана шкода:

- а) інтересам моралі;
- б) громадському порядку чи національній безпеці в демократичному суспільстві;
- в) інтересам неповнолітніх або захисту приватного життя сторін;
- г) **всі відповіді правильні.**

20. Забезпечувальні судові заходи здійснюються за зверненням чи ініціативою:

- а) **сторони чи іншої заінтересованої особи;**
- б) секретаря Суду;
- в) представника держави;
- г) **всі відповіді правильні.**

ТЕМА 6. РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

План

1. Поняття, види та зміст рішень ЄСПЛ.
2. Порядок ухвалення та оприлюднення рішення ЄСПЛ.
3. Пілотні рішення ЄСПЛ.
4. Усунення недоліків рішень ЄСПЛ.

1. Поняття, види та зміст рішень ЄСПЛ. *Рішення ЄСПЛ* – це остаточна правова позиція щодо суті скарги або іншого питання, що належить до компетенції ЄСПЛ, викладена у вигляді процесуального документа належної форми та змісту.

Такі рішення можна розглядати як правоконкретизаційний *прецедент*, а саме як правозастосовчий акт, у якому через правоположення конкретизуються норми Конвенції і який має прецедентний характер для самого Суду та правотворче значення для правових систем держав-учасниць Конвенції.

Рішення Суду мають змішану юридичну природу. З одного боку, вони поєднують у собі ознаки *правозастосовчих та інтерпретаційно-правових актів*, а з іншого, – є результатом правозастосовчої конкретизації. У будь-якому випадку, вони не є наслідком правотворчості. За праворегулятивною функцією ці рішення є чимось середнім між класичним англосаксонським прецедентом та континентальною правозастосовчою практикою як сталою та послідовною позицією судів з тих чи інших питань правозастосування. Рішення Суду слід розглядати як такі, що мають значення переконливих прецедентів. Правові позиції, сформовані прецедентними рішеннями Суду, не є обов'язковими для судів національних судових систем, зокрема і для судів держав, проти яких такі рішення ухвалені.

Європейський суд ухвалює такі основні види рішень (всього їх більше 10 видів):

- 1) рішення про неприйнятність, оформлене у вигляді листа, адресованого заявнику (більше 95 % випадків);

- 2) рішення про вилучення заяви зі списку;
- 3) рішення про прийнятність чи неприйнятність заяви у вигляді окремого мотивованого документа, в перекладі українською мовою має назву «рішення» (decision);
- 4) остаточне рішення у справі, іменоване постановою (judgment); тільки в цьому документі Європейський суд може визнати порушення прав людини. Існує інший поділ рішень ЄСПЛ на види: *остаточні* рішення та рішення, що можуть бути *оскаржені*.

Зокрема, рішення палати стає остаточним:

- а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати;
- б) через три місяці від дати ухвалення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено;
- в) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі ст. 43 Конвенції.

Упродовж *трьох місяців* від дати ухвалення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати.

Колегія у складі *п'яти* суддів Великої палати приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення.

Якщо колегія приймає клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом постановлення рішення.

Рішення Великої палати є остаточним.

Остаточне рішення опубліковується.

Зміст рішення передбачений у правилі 74 Регламенту.

Так, рішення, згадане у ст. 28, 42 і 44 Конвенції, має містити:

- імена голови та інших суддів, що утворюють відповідну палату або комітет, а також ім'я секретаря або заступника секретаря;
- дати ухвалення і оголошення рішення;

- дані про сторони;
- імена офіційних уповноважених, адвокатів чи радників сторін;
- порядок розгляду справи;
- факти у справі;
- стислий виклад позицій сторін;
- виклад мотивів з питань права (відповідно до ст. 45 Конвенції рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають *бути мотивовані*);
- резолютивні положення;
- ухвалу щодо відшкодування витрат, якщо така є;
- число суддів, що складають більшість;
- де необхідно, вказівку на текст, який є автентичним.

Будь-який суддя, який брав участь у розгляді справи у складі палати або Великої палати, має право додати до постанови Суду або окрему думку, яка збігається з думкою більшості, або особливу, або просто заяву про незгоду.

2. Порядок ухвалення та оприлюднення рішень ЄСПЛ. Суд *приймає рішення більшістю голосів*. Приймається рішення шляхом голосування, у якому беруть участь усі судді, які розглядали справу. Водночас рішення не обов'язково має бути одностайним, кожен суддя, який брав участь у розгляді може висловити свою окрему думку, яка може не збігатися з думкою інших суддів. Рішення ухвалюється більшістю голосів, а окремі думки суддів додаються до нього. В рішенні вказується, скільки суддів проголосували за нього.

Відповідно до правила 57 (45) Регламенту усі рішення ухвалюються або англійською мовою, або французькою мовою, якщо тільки Суд не визначить, що рішення приймається обома офіційними мовами Суду.

Рішення підписуються головою палати або комітету та секретарем.

Рішення, ухвалене палатою, *може бути оголошено на відкритому слуханні головою палати або за його дорученням іншим суддею*. У разі публічного слухання справи рішення у справі оголошується не відразу після його закінчення, а через якийсь час (декілька тижнів).

Офіційні уповноважені та представники сторін завчасно інформуються про дату слухання. В інших випадках, а також щодо постанов, ухвалених комітетом, повідомлення про дату слухання вважається датою оголошення постанови.

Секретар розсилає копії сторонам, Генеральному секретарю Ради Європи, третій стороні, зокрема Комісару з прав людини, і іншим безпосередньо зацікавленим особам. У разі укладення мирової угоди рішення про вилучення скарги з реєстру справ Суду передається до Комітету міністрів.

Оригінал постанови, скріплений необхідними підписами та печаткою, зберігається в архіві Суду.

Відповідно до п. 3 ст. 44 Конвенції, *остаточні рішення Суду публікуються* у відповідній формі; відповідальність за публікацію постанов покладається на Секретаря. Публікація таких рішень в офіційних матеріалах Суду здійснюється обома офіційними мовами Суду.

3. Пілотні рішення ЄСПЛ. *Пілотне рішення* - це остаточне рішення у справі, що розглядається у першочерговому порядку, у якій Європейський суд з прав людини визнає порушення прав, гарантованих Конвенцією, а також встановлює, що подібне порушення має масовий характер через системно-структурну дисфункцію правової системи держави-відповідача, та накладає на державу-учасницю зобов'язання вжити певних заходів загального характеру для зупинення порушень за аналогічними справами та недопущення їх виникнення у майбутньому, виконання якого перебуває під особливим наглядом з боку Комітету міністрів Ради Європи.

Стаття 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод — згідно з тлумаченням цієї статті в контексті ст. 1 — покладає на державу-відповідача юридичний обов'язок здійснити під наглядом Комітету міністрів відповідні загальні та/або індивідуальні заходи для захисту прав заявника, порушення яких було встановлено Судом. Таких заходів держава-відповідач повинна вжити також стосовно інших осіб, ситуація яких аналогічна ситуації заявника — перш за все шляхом вирішення проблем, які спонукали Суд до таких висновків.

У своїй резолюції від 12 травня 2004 року стосовно рішень, які розкривають *системну проблему, що лежить в основі порушень*, Комітет міністрів запропонував Суду «вказувати у своїх рішеннях про порушення Конвенції на те, що, на його думку, становить системну проблему, яка лежить в основі порушення, та на першопричину цієї проблеми — зокрема у тому випадку, коли вона може спричинити зростання кількості звернень,— з метою надання допомоги державам у пошуку належного розв’язання цієї проблеми, а Комітетові міністрів — у нагляді за виконанням рішень».

З метою забезпечення ефективного виконання рішень, ухвалених ЄСПЛ у таких справах, Суд може застосувати процедуру *пілотного рішення*, яка дає йому змогу чітко вказати у такому рішенні на існування структурних проблем, які лежать в основі порушень, а також на конкретні засоби чи заходи, за допомогою яких держава-відповідач має виправити ситуацію (див. рішення у справах «Броньовський проти Польщі» та «Гуттен-Чапська проти Польщі»).

Суд може ініціювати процедуру ухвалення пілотного рішення, якщо факти, викладені у скарзі, вказують на існування у Високої Договірної Сторони-відповідача *структурної або системної проблеми чи іншої аналогічної дисфункції, які викликали або можуть викликати аналогічні скарги*.

Перш ніж ініціювати процедуру пілотного рішення Суд повинен насамперед запитати думки сторін про те, чи викликана розглянута скарга існуванням такої проблеми або дисфункції у Високої Договірної Сторони-відповідача, а також про те, чи прийнятно розглядати скаргу в межах цієї процедури.

Процедура пілотного рішення може бути ініційована Судом як за власною ініціативою, так і за запитом однієї або обох сторін.

Будь-яка скарга, щодо якої було обрано процедуру пілотного рішення, повинна розглядатися в пріоритетному порядку згідно з положеннями правила 41 Регламенту Суду.

Суд у пілотному рішенні має визначити *характер встановленої ним структурної або системної проблеми чи іншої аналогічної дисфункції та вид заходів з вирішення зазначеної проблеми*, які Висока Договірна Сторона-відповідач

повинна вжити на національному рівні відповідно до вимог, що містяться в резолютивній частині рішення.

Суд, взявши до уваги характер заходів, а також час, необхідний для вирішення виявленої проблеми на національному рівні, може в резолютивній частині постанови встановити період, протягом якого відповідні заходи мають бути застосовані.

Ухвалюючи пілотне рішення, Суд *може відкласти* вирішення питання *про справедливу компенсацію* повністю або частково до здійснення Високою Договірною Стороною-відповідачем індивідуальних заходів та заходів загального характеру, зазначених у пілотному рішенні.

Суд *може відкласти* розгляд всіх *аналогічних скарг* до здійснення заходів, зазначених у резолютивній частині пілотного рішення, якщо він вважатиме це необхідним.

Заявники, у справах яких ухвалено рішення про відкладення розгляду скарг, повинні бути повідомлені про таке рішення способом, який, на думку Суду, є зручним. Вони мають бути належним чином повідомлені про всі відповідні зміни, які зачіпають їхні справи.

Суд в будь-який час може розглянути відкладену скаргу, якщо визнає, що цього вимагають інтереси належного здійснення правосуддя.

У разі якщо сторони справи, до якої застосовано процедуру пілотного рішення, досягають мирової угоди, така угода має містити заяву Високої Договірної Сторони-відповідача про виконання заходів загального характеру, зазначених у пілотному рішенні, а також про заходи з відновлення прав, доступних іншим особам, що звернулися зі скаргою, або потенційним заявникам.

У разі невиконання Високою Договірною Стороною-відповідачем положень резолютивної частини пілотного рішення Суд поновлює розгляд скарг, розгляд яких було відкладено, за умови, що він не прийме іншого рішення.

Комітет міністрів, Парламентська Асамблея Ради Європи, Генеральний секретар Ради Європи та Комісар Ради Європи з прав людини повинні бути повідомлені про ухвалення пілотного рішення, а також про прийняття будь-якого

іншого рішення, в якому Суд вказує на існування у Високої Договірної Сторони структурної або системної проблеми.

Інформація про ініціювання процедур пілотного рішення, прийняття пілотних постанов і їх виконання, а також про припинення таких процедур, повинна публікуватися на сайті Суду в мережі Інтернет.

Стосовно України пілотними наразі є сім рішень.

1. *«Юрій Миколайович Іванов проти України»* від 15 жовтня 2009 року (заява № 40450/04). У цій справі ЄСПЛ зазначив (п. 83), що за п'ять років, що минули після його перших рішень (наприклад, у справі *«Войтенко проти України»* (*«Voytenko v. Ukraine»*) від 29 червня 2004 року, заява № 18966/02), в яких було вказано на наявність численних аналогічних порушень Конвенції у зв'язку з невиконанням або надмірною тривалістю виконання в Україні остаточних рішень національних судів про відшкодування та у зв'язку з відсутністю ефективних національних засобів юридичного захисту щодо таких порушень, він ухвалив рішення вже в більше ніж 300 таких справах проти України. Як свідчить практика, напрацьована ЄСПЛ на момент ухвалення рішення у справі *«Юрій Миколайович Іванов проти України»*, під час розгляду таких справ будь-яка особа, яка домоглася від національного органу остаточного рішення, за виконання якого несуть відповідальність органи влади України, наражалася на ризик бути позбавленою можливості скористатися вигодами від такого рішення відповідно до Конвенції.

Про системний характер проблем, на який вказується в цій справі, також свідчив той факт, що на момент ухвалення рішення у Суді очікували розгляду приблизно 1400 заяв проти України, які повністю або частково стосувалися таких проблем, і кількість таких заяв постійно зростає.

З огляду на викладене вище, Суд дійшов висновку, що порушення, зазначені в цьому рішенні, не пов'язані з якимсь поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у цій справі, але є наслідком недоліків регуляторної та адміністративної практики органів влади держави з виконання рішень національних судів, за які вони несуть відповідальність. Отже, ситуацію у цій справі слід кваліфікувати як таку, що є *результатом практики, несумісної з*

положеннями Конвенції (див. рішення у справі «Боттацці проти Італії» і згадане вище рішення у справі Бурдова.

У п. 94 рішення зазначається, що Україна повинна невідкладно — не пізніше ніж упродовж одного року від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного, — запровадити в національній правовій системі відповідний засіб юридичного захисту або поєднання таких засобів та забезпечити, щоб такий засіб чи засоби відповідали як у теорії, так і на практиці ключовим критеріям, які Суд встановив у своїй практиці і на які знову вказав у цьому рішенні. Водночас Суд визнав, що необхідно відкласти розгляд подібних справ до запровадження відповідних заходів державою-відповідачем (п. 96). Проте оскільки держава не виконала заходи загального характеру, спрямовані на встановлення ефективної системи виконання рішень судів на національному рівні, ЄСПЛ поновив розгляд таких справ, яких станом на 1. 03. 2012 р. було понад 2,5 тисячі.

З рішенням можна ознайомитися на сайті Мін'юсту <http://www.minjust.gov.ua/19618> (див. підрозділ 1. право на виконання рішення суду протягом розумного строку).

2. *«Харченко проти України»* від 10 лютого 2011 року (заява № 40107/02). У цій справі ЄСПЛ констатував порушення ст. 5 Конвенції, зокрема порушення п. 1(с) ст. 5 Конвенції щодо *періодів, протягом яких тримання під вартою здійснювалося без відповідного судового рішення*, особливо протягом періоду після закінчення слідства та до початку судового розгляду, а також щодо *судових рішень, винесених на стадії судового розгляду, які не містять визначених строків подальшого тримання під вартою*, таким чином залишаючи без змін такий запобіжний захід, а не продовжуючи строк його застосування, що суперечить вимогам ст. 5.

Крім того, ЄСПЛ зазначив у цьому рішенні, що він часто констатує порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з тим, що, навіть коли йдеться про тривалі терміни тримання під вартою, національні суди часто *обґрунтовують продовження строку тримання під вартою однаковими підставами протягом всього періоду ув'язнення, якщо взагалі роблять це*, тоді як згідно з п. 3 ст. 5 після

спливу певного часу подальше існування обґрунтованої підозри перестає само по собі бути підставою для позбавлення свободи, а суди зобов'язані обґрунтовувати рішення про продовження тримання під вартою іншими підставами, які мають бути чітко вказані (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі *«Єлоєв проти України»* (*«Yeloyev v. Ukraine»*) від 6 листопада 2008 року, заява № 17283/02, пп. 59–61, та рішення у справі *«Свершов проти України»* (*Svershov v. Ukraine*) від 27 листопада 2008 року, заява № 35231/02, пп. 63–65).

Стосовно права на розгляд питання законності тримання під вартою, що гарантується п. 4 ст. 5, Суд зазначає, що в цій справі та інших подібних справах, які розглядалися раніше, він зустрівся з проблемою *відсутності адекватного реагування з боку національних судів на аргументи заявників про необхідність звільнення їх з-під варти*. Незважаючи на існування національних судів, компетентних вирішувати такі питання і ухвалювати рішення про звільнення з-під варти, без чіткої процедури розгляду питання законності тримання під вартою суди часто залишаються теоретичним, а не практичним засобом для цілей п. 4 ст. 5 (див. рішення у справі *«Молодорич проти України»* (*«Molodorych v. Ukraine»*), п. 108, не остаточне). Крім того, вбачається, що забезпеченню невідкладності розгляду питання законності тримання під вартою заважає те, що такий розгляд пов'язаний з іншими процесуальними заходами, які вживаються у кримінальній справі заявника протягом розслідування і судового розгляду справи, хоча такі процесуальні заходи не обов'язково можуть збігатися з необхідністю без зволікання і з розумною періодичністю вирішувати питання про подальше тримання заявника під вартою (див., серед багатьох інших джерел, згадані вище рішення у справах *Свершова*, пп. 70–72, і *Сергія Волосюка*, пп. 52–59). Нарешті, чинне законодавство не захищає заявників від свавілля, коли, як це відбулося у справі *Єлоєва*, національний суд відмовляється повторно дослідити обґрунтованість тримання заявника під вартою, посилаючись на те, що раніше він уже неодноразово вирішував питання щодо законності тримання під вартою, тим самим позбавляючи заявника права, гарантованого п. 4 ст. 5, на розгляд питання законності його ув'язнення (див. згадане вище рішення

у справі «Єлов проти України», п. 65). ЄСПЛ визнав, що національні органи повинні вирішити ці проблеми, щоб не допустити у майбутньому повторюваних скарг щодо цього питання.

З рішенням можна ознайомитися на сайті Мін'юсту <http://www.minjust.gov.ua/19615>

3. «Балицький проти України» від 3 листопада 2011 року (заява № 12793/03). У цій справі Суд констатував порушення п. 1 і підпункту «с» п. 3 ст. 6 Конвенції стосовно адміністративного арешту заявника та первісної кваліфікації злочину, в якому він підозрювався.

Практика, за якої до особи застосовується адміністративний арешт для забезпечення її доступності для допиту як підозрюваного у вчиненні кримінального злочину, раніше вже визнавалася Судом свавільною за ст. 5, оскільки державні органи не забезпечували процесуальних прав заявника як підозрюваного у вчиненні кримінального злочину (див. рішення від 19 лютого 2009 року в справі «Доронін проти України» («*Doronin v. Ukraine*»), заява № 16505/02, п. 56, та рішення від 24 червня 2010 року в справі «Олексій Михайлович Захаркін проти України» («*Oleksiy Mukhaylovych Zakharkin v. Ukraine*»), заява № 1727/04, п. 88). У рішенні щодо справи «Нечипорук і Йонкало проти України» («*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*») (заява № 42310/04, п. 264, від 21 квітня 2011 року) Суд наголосив, що, формально застосувавши до заявника адміністративне затримання, а фактично поводячись із ним як із підозрюваним у вчиненні злочину, органи слідства позбавили його доступу до захисника, участь якого була б обов'язковою згідно із законодавством України, якби він обвинувачувався у вбивстві, вчиненому групою осіб та/або з корисливих мотивів, тобто злочині, у зв'язку з яким його фактично допитували.

Практика первісної кваліфікації злочину як мени тяжкого, який не вимагає обов'язкового юридичного представництва підозрюваного, також визнавалася як така, що використовується фактично для позбавлення заявників належної юридичної допомоги з огляду на спосіб реалізації слідчим його дискреційних повноважень щодо кваліфікації злочину (див. рішення у справі «Яременко проти

України» (*«Yaremenko v. Ukraine»*), пункти 87 і 88; зазначене вище рішення у справі *«Леонід Лазаренко проти України»* (*«Leonid Lazarenko v. Ukraine»*), п. 54, та рішення від 27 січня 2011 року в справі *«Бортнік проти України»* (*«Bortnik v. Ukraine»*), заява № 39582/04, п. 45).

Беручи до уваги системний характер проблеми, яку виявлено в цій справі, Суд наголосив, що слід невідкладно реформувати законодавство та адміністративну практику України для приведення такого законодавства і практики у відповідність із висновками Суду, викладеними у цьому рішенні, щоб вони були сумісними з вимогами ст. 6 Конвенції. Суд залишає за державою право визначити під наглядом Комітету міністрів, який саме спосіб вирішення цих проблем був би найбільш належним.

З рішенням можна ознайомитися на сайті Мін'юсту <http://www.minjust.gov.ua/19618> (див. підрозділ 5 «Право на справедливий судовий розгляд»).

4. «Каверзін проти України» від 15 травня 2012 року (заява № 23893/03). Частина цієї справи стосується повторюваних проблем, які лежать в основі частих порушень Україною ст. 3 Конвенції. Зокрема, приблизно у 40 своїх рішеннях Суд встановив, що державні органи України були відповідальними за жорстоке поводження з особами, які трималися під вартою, та що ефективного розслідування тверджень про таке жорстоке поводження проведено не було. На момент ухвалення цього рішення на розгляді Суду було більше 100 справ, які стосуються тих самих питань.

ЄСПЛ зазначив, що порушення, встановлені в цьому рішенні, не пов'язані з якимсь поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у цій конкретній справі, а є наслідком нормативно-правових недоліків та недоліків адміністративної практики державних органів щодо їх зобов'язань за ст. 3 Конвенції.

Зокрема, враховуючи відповідну практику Суду, *підозрювані є найбільш вразливою групою жертв жорстокого поводження з боку правоохоронців*. Жорстоке поводження часто було характерним у перші дні тримання жертв під вартою, протягом яких вони не мали доступу до захисника, а їхні тілесні

ушкодження належним чином або взагалі не фіксувались. Хоча не в кожному такому випадку можна встановити, що жорстоке поводження здійснювалося з метою отримання визнавальних показань, *не можна виключати зв'язок між жорстоким поводженням з жертвами та метою державних органів отримати викривальні докази* (див., наприклад, рішення у справах «Вергельський проти України» («*Vergelskyu v. Ukraine*»), п. 108; «Самардак проти України» («*Samardak v. Ukraine*»), п. 36; «Ковальчук проти України» («*Kovalchuk v. Ukraine*»), п. 60; «Бочаров проти України» («*Bocharov v. Ukraine*»), п. 47; та «Коробов проти України» («*Korobov v. Ukraine*»), п. 73). Як зазначалось у деяких доповідях та дослідженнях щодо питання жорстокого поводження в Україні, *оцінка роботи працівника міліції, яка базувалась на кількості розкритих злочинів, була одним з факторів, що сприяли катуванню підозрюваних* (див., наприклад, п. 56 та 59 рішення).

Іншим розповсюдженим фактором, що призвів до порушення ст. 3 Конвенції у цій справі та у справах, які Суд розглядав раніше, є *небажання працівників прокуратури оперативно та швидко вживати всіх належних заходів для встановлення фактів та обставин за скаргами про жорстоке поводження та забезпечення відповідних доказів*. Під час перевірок працівники прокуратури рідко не обмежувались поясненнями працівників міліції. Версії подій працівників міліції мали перевагу, та жодних зусиль для перевірки їх за допомогою інших заходів не докладалось.

ЄСПЛ дійшов висновку, що таке небажання працівників прокуратури, зокрема, у ситуаціях, коли, як стверджувалося, до підозрюваних застосовувалося жорстоке поводження з метою отримання визнавальних показань, може бути пояснене, щонайменше певною мірою, *конфліктом між такими завданнями працівників прокуратури у кримінальному провадженні, як підтримання державного обвинувачення у суді та здійснення нагляду за законністю досудового слідства* (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Невмержицький проти України» («*Nevmerzhitsky v. Ukraine*»), заява № 54825/00, п. 116, ECHR 2005-II (витяги); «Салов проти України» («*Salov v. Ukraine*»), заява № 65518/01, п. 58, від

6 вересня 2005 року; *«Merit проти України» («Merit v. Ukraine»)*, заява № 66561/01, п. 63, від 30 березня 2004 року; вищезазначені рішення у справах *«Мельник проти України» («Melnik v. Ukraine»)*, п. 69; *«Коваль проти України» («Koval v. Ukraine»)*, заява № 65550/01, п. 95, від 19 жовтня 2006 року; а також доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у п. 55–59 рішення та відповідні дослідження Комітету ООН проти катувань у п. 75 рішення). *Оскільки визнавальні показання часто є одним з основних доказів у кримінальному провадженні, не можна виключати, що працівники прокуратури не зацікавлені у проведенні всебічного розслідування, яке потенційно могло звести нанівець достовірність таких доказів.*

Ця справа разом з подібними до неї попередніми справами проти України, в яких Суд констатував порушення статті 3 Конвенції в процесуальному аспекті, також свідчить, що, *незважаючи на загальну законодавчу заборону катування та нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження в Україні, на практиці представники державних органів, відповідальні за таке жорстоке поводження, зазвичай уникають покарання* (див., зокрема, рішення у справі *«Тесленко проти України» («Teslenko v. Ukraine»)*, п. 116). Відсутність у цьому відношенні будь-яких цілеспрямованих зусиль з боку державних органів проти цього сприяє практично повній безкарності за такі дії.

Про системний характер цих проблем також свідчать доповіді та дослідження у сфері дотримання прав людини в Україні, заснованих на інформації, отриманій як від національних органів, так і від різних національних та міжнародних організацій.

Відповідно Суд констатує, що ситуація у цій справі повинна бути визнана такою, що є результатом проблем системного характеру на національному рівні, що з огляду на основоположні цінності демократичного суспільства, яких вони стосуються, вимагають швидкого запровадження всебічних та комплексних заходів.

Суд вважав за необхідне наголосити на тому, що Україна має терміново реформувати правову систему, щоб *забезпечити викорінення практики катування*

осіб, які тримаються під вартою, та забезпечити проведення ефективного розслідування відповідно до ст. 3 Конвенції у кожній конкретній справі, в якій заявляється небезпідставна скарга на жорстоке поводження, та ефективне виправлення на національному рівні будь-яких недоліків такого розслідування. Водночас державні органи України повинні належним чином врахувати це рішення, відповідні практику Суду та рекомендації, резолюції та рішення Комітету міністрів.

З рішенням можна ознайомитися на сайті Мін'юсту <http://www.minjust.gov.ua/19614>.

5. «Василь Іващенко проти України» від 26 липня 2012 року (заява № 760/03). У зв'язку з незабезпеченням заявнику державними органами можливості отримати копії документів, яких він потребував для обґрунтування своєї заяви до Європейського суду, останній дійшов висновку, що Україна не виконала свої зобов'язання за ст. 34 Конвенції щодо створення усіх необхідних умов для заявника з метою забезпечення належного та ефективного розгляду його заяви Європейським судом.

З огляду на свої висновки за ст. 34 Конвенції у цій справі, а також у справі «Найден проти України» (див. рішення у справі «Найден проти України» («*Nayduon v. Ukraine*»), ЄСПЛ дійшов висновку, що ця проблема виникла внаслідок відсутності чіткої та конкретної процедури, яка давала б ув'язненим особам можливість отримувати копії документів з матеріалів справи або переписуючи їх власноруч або за допомогою відповідного обладнання, або шляхом покладання на державні органи обов'язку робити такі копії. Хоча існували національні нормативні акти, які передбачали допуск громадян до документів, що зберігаються державними органами, включно з матеріалами судових справ, національні судові органи не вважали себе зобов'язаними допомагати ув'язненим особам, враховуючи їхнє особливе становище, отримувати такі копії. Немає також інформації про те, що пенітенціарні установи, на які згідно з правилами виконання покарань покладалось таке завдання, дотримувались цих вимог.

Враховуючи особливу важливість права на подання індивідуальної заяви, закріпленого ст. 34 Конвенції, для ефективного функціонування системи контролю, встановленої Конвенцією, Європейський суд зобов'язав Україну негайно вжити заходів законодавчого та адміністративного характеру з метою забезпечення доступу осіб, які перебувають в умовах несвободи, до документів, необхідних для обґрунтування їхніх скарг до Європейського суду.

З рішенням можна ознайомитися на сайті Мін'юсту <http://www.minjust.gov.ua/32719>.

6. «Олександр Волков проти України» від 9 січня 2013 року (заява № 21722/11). У цій справі ЄСПЛ встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, зокрема, у зв'язку з: відсутністю незалежності та безсторонності ВРЮ з огляду на об'єктивні (процедура формування та персональний склад ВРЮ) та суб'єктивні (особиста упередженість членів ВРЮ) критерії; відсутністю незалежності та безсторонності розгляду справи заявника Парламентом України; недотриманням встановленої законодавством процедури особистого голосування народних депутатів; переглядом ВАСУ рішення про звільнення заявника, що не був достатнім та не забезпечив виправлення допущених порушень.

Європейський суд з прав людини зазначив, що констатовані ним порушення свідчать про наявність *системної проблеми функціонування судової влади в Україні*, зокрема судової дисципліни, що стосується незабезпечення її належного відокремлення від інших гілок влади, що, своєю чергою не гарантує незалежності суддів і захисту від порушень та свавілля під час застосування дисциплінарних заходів. Запроваджені у 2010 році зміни до законодавства ЄСПЛ визнав такими, що не вирішують висвітлених у цьому рішенні недоліків. З огляду на це ЄСПЛ наголосив, що Україна має негайно запровадити заходи загального характеру з реформування системи судової дисципліни. Ці заходи повинні передбачати внесення змін до законодавства з метою реформування інституційної побудови цієї системи та вироблення належних форм і принципів послідовного застосування національного законодавства у цій сфері.

Зі стислим викладом рішення можна ознайомитися на сайті Мін'юсту <http://www.minjust.gov.ua/34537>.

7. «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 року (заява № 20372/11). У цій справі Суд констатував порушення ст. 11 та 7 Конвенції, спричинені наявністю законодавчої прогалини щодо *регулювання свободи зібрань*, яка існує в законодавстві України протягом більш ніж двох десятиліть. Беручи до уваги системний характер проблеми, яку виявлено в цій справі, Суд наголошує, що слід невідкладно реформувати законодавство та адміністративну практику України для приведення їх у відповідність із висновками Суду, викладеними у цьому рішенні, та вимогами ст. 7 та 11 Конвенції.

З рішенням можна ознайомитися на сайті Мін'юсту <http://www.minjust.gov.ua/34541>.

4. Усунення недоліків рішень ЄСПЛ. Існують три способи усунення недоліків рішень ЄСПЛ: *тлумачення їх тексту, перегляд за нововиявленими обставинами та виправлення помилок.*

Відповідно до правила 79 Регламенту кожна сторона має право *протягом року після оголошення рішення* звернутися до Суду зі зверненням про його *тлумачення.*

Звернення подається до Секретаріату. У ньому має бути чітко зазначено, яка саме частина рішення потребує тлумачення.

Палата в первісному складі має право за своєю ініціативою відмовити в задоволенні звернення, мотивувавши це відсутністю підстав для його розгляду. Якщо сформувати палату в попередньому складі неможливо, голова палати доповнює або повністю формує її шляхом жеребкування.

Якщо палата не відхилить клопотання, Секретар повідомляє про це іншій стороні або сторонам і пропонує їм подати письмові зауваження у строки, встановлені головою палати. Голова палати також призначає дату слухання, якщо палата вирішить його провести. Палата вирішує питання шляхом ухвалення судового рішення.

Відповідно до *правила 80* Регламенту кожна сторона, у разі з'ясування *нововиявлених обставин*, які могли б мати вирішальне значення і які не були відомі Суду до оголошення постанови, а також в розумній мірі не могли бути відомі цій стороні, має право звернутися до Суду про перегляд рішення протягом *шести місяців* після того, як їй стало відомо про такі фактичні обставини.

У зверненні має бути зазначено постанову, про перегляд якої йдеться, і повинна міститися інформація, що підтверджує дотримання умов, викладених у п. 1 цього правила. До звернення додаються копії всіх підтверджувальних документів. Звернення і копії підтверджувальних документів подаються в Секретаріат.

Палата в первісному складі має право за своєю ініціативою відмовити в задоволенні звернення, мотивувавши це відсутністю підстав для його розгляду. Якщо сформувати палату в попередньому складі неможливо, то голова палати доповнює або повністю формує її шляхом жеребкування.

Якщо палата не відхилить клопотання, Секретар повідомляє про це іншій стороні або сторонам і пропонує їм подати письмові зауваження у строки, встановлені головою палати. Голова палати також призначає дату слухання, якщо палата вирішить його провести. Палата вирішує питання шляхом ухвалення судового рішення.

Відповідно до *правила 81* відбувається *виправлення помилок* у рішеннях та ухвалах.

Без шкоди для положень про перегляд рішень та поновлення заяв у реєстрі справ Суд за своєю ініціативою або на підставі звернення сторони, поданого *протягом місяця* після оголошення рішення або ухвали, має право виправити *описки, помилки в підрахунках чи очевидні помилки*.

Практичне заняття до теми 6

1. Поняття, види та зміст рішень ЄСПЛ.
2. Порядок ухвалення та оприлюднення рішення ЄСПЛ.
3. Пілотні рішення ЄСПЛ.

4. Усунення недоліків рішень ЄСПЛ.

Питання для самостійної роботи

1. Роль Секретаря Суду в оприлюдненні рішень ЄСПЛ.
2. Аналіз пілотних рішень ЄСПЛ щодо України.
3. Особливості виконання пілотних рішень державою, якої ці рішення стосуються.
4. Особливості тлумачення тексту рішень ЄСПЛ.
5. Способи виправлення помилок у рішеннях ЄСПЛ.

Завдання до теми 6

1. Адвокат Нехайло склав текст індивідуальної заяви для громадянина Ванівського. Оскільки заява була складена українською мовою, адвокат повідомив свого клієнта про те, що заяву треба перекласти англійською та французькою мовами, як офіційними мовами ЄСПЛ. Для того адвокат дав Ванівському візитівку агентства іноземних мов, яке здійснює переклади. Ванівський скористався візитівкою і уклав договір з агентством на суму п'ять тисяч гривень.

Чи правильне роз'яснення адвоката Нехайла? Відповідь обґрунтуйте.

2. До ЄСПЛ надійшла заява громадянина Барника про захист права, яке охороняється Конвенцією. Оскільки Барник не мав змоги особисто поїхати в ЄСПЛ, тому свою заяву він нотаріально завірив. Також заявник додав до заяви усі необхідні оригінали документів, які підтверджували факт порушення його права.

Чи дотримано вимоги подання заяви до ЄСПЛ? Відповідь обґрунтуйте.

3. Громадянин Благий вирішив подати заяву до ЄСПЛ про захист свого права, проте не знав, як складати заяву, в якому розмірі і на який рахунок сплачувати судовий збір. Для консультації Благий звернувся до адвоката Романюка. Той допоміг заповнити формуляр заяви. Стосовно сплати судового збору Романюк пояснив, що його треба сплачувати безпосередньо у Франції, в Брюсселі, місті де розташований ЄСПЛ. Тому якщо Благий надасть йому довіреність на

представництво у Суді, то адвокат безпосередньо перед поданням заяви до Суду сплатить цей збір. Чи правильне роз'яснення адвоката? Відповідь обґрунтуйте.

4. До ЄСПЛ звернулася громадянка Митюк. У заяві вона зазначила, що, на її думку, порушене її право на справедливий судовий розгляд. Проте, оскільки вона є інвалідом II групи і не має достатньо коштів на правову допомогу, то просить Європейський суд проконсультувати її з приводу тлумачення національного права та положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Проаналізуйте ситуацію.

5. Громадянин Шимчук звернувся до адвоката Зарічного за допомогою у складанні заяви до ЄСПЛ. Адвокат склав заяву та повідомив Шимчука про те, що треба ще скласти довіреність про представництво Шимчука адвокатом в ЄСПЛ. За словами Зарічного, заявник обов'язково повинен мати представника, бо без нього ЄСПЛ не прийме заяву до провадження. Чи правильне пояснення адвоката?

• 6. Заявник Калюжний звертався до ЄСПЛ за захистом свого права, проте палата Суду, розглянувши спір по суті, відмовила у задоволенні його заяви. Рішення палати ЄСПЛ було надіслане заявнику поштою. Калюжний звернувся до адвоката з проханням допомогти оскаржити таке рішення ЄСПЛ. Адвокат повідомив, що рішення ЄСПЛ є остаточним і оскарженню не підлягає. Чи правильне роз'яснення адвоката? Відповідь обґрунтуйте, посилаючись на статті Конвенції.

Тести до теми 6

1. Рішення ЄСПЛ можна розглядати як:

- а) документ, що має обов'язкову юридичну силу на території Європейського Союзу;
- б) декларативний документ, що не є обов'язовим для країн-учасниць Конвенції;

в) правоконкретизаційний прецедент;

г) проміжний процесуальний документ, на підставі якого національні суди ухвалюють рішення.

2. Європейський суд ухвалює такі основні види рішень:

а) рішення про вилучення заяви зі списку;

б) рішення про неприйнятність або прийнятність заяви;

в) мотивований документ, в перекладі українською мовою має назву «рішення» (decision);

г) всі відповіді правильні.

3. Рішення палати стає остаточним, якщо:

а) сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати;

б) через чотири місяці від дати ухвалення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено;

в) інша сторона заперечує проти клопотання про передання справи на розгляд Великої палати;

г) немає правильної відповіді.

4. Колегія суддів Великої палати задовольняє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати, якщо:

а) є клопотання двох сторін;

б) більшість зі складу колегії проголосували за це;

в) справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення;

г) справа свідчить про систематичне порушення однієї зі статей Конвенції.

5. Будь-який суддя, який брав участь у розгляді справи у складі палати або Великої палати, має право додати до постанови Суду:

- а) окрему думку, яка не збігається з думкою більшості;
- б) особливу думку;
- в) заяву про незгоду;
- г) **всі відповіді правильні.**

б. Рішення ЄСПЛ підписуються:

- а) головуєчим у справі;
- б) **головою палати або Комітету та Секретарем;**
- в) головою палати або Комітету;
- г) головуєчим у справі та Секретарем.

7. Остаточні рішення Суду публікуються у відповідній формі; відповідальність за публікацію постанов покладається на:

- а) сторони;
- б) уряд держави-відповідача;
- в) **Секретаря;**
- г) сторону, яка виграла справу.

8. Якщо Європейський суд з прав людини визнає порушення прав, гарантованих Конвенцією, а також встановлює що таке порушення має масовий характер через системно-структурну дисфункцію правової системи держави-відповідача, то він ухвалює:

- а) рішення про прийнятність скарги;
- б) рішення про визнання мирової угоди сторін;
- в) **пілотне рішення;**
- г) усі відповіді правильні.

9. Виконання пілотних рішень перебуває під особливим наглядом з боку:

- а) **Комітету міністрів Ради Європи.**
- б) Кабінету міністрів України;

- в) держави-відповідача;
- г) Генерального секретаря ООН.

10. Відповідно до ст. 46 Конвенції юридичний обов'язок здійснити загальні та/або індивідуальні заходи для захисту прав заявника, порушення яких було встановлено Судом, покладено на:

- а) Комітет Міністрів Ради Європи.
- б) Кабінет міністрів України;
- в) державу-відповідача;**
- г) Генерального секретаря ООН.

11. Процедура пілотного рішення може бути ініційована Судом:

- а) за власною ініціативою Суду;
- б) за запитом однієї зі сторін;
- в) за запитом обох сторін;
- г) всі відповіді правильні.**

12. Ухвалюючи пілотне рішення, Суд може відкласти вирішення питання про справедливу компенсацію повністю або частково до:

- а) закінчення строку, відведеного для примирення сторін;
- б) спливу 6-ти місяців з дня ухвалення пілотного рішення;
- в) здійснення стороною-відповідачем індивідуальних заходів та заходів загального характеру, зазначених у пілотному рішенні;**
- г) немає правильної відповіді.

13. Інформація про ініціювання процедур пілотного рішення, прийняття пілотних постанов і їх виконання, а також про припинення таких процедур, оприлюднюється шляхом:

- а) повідомлення на сайті Суду в мережі Інтернет;**
- б) надіслання сторонам копій відповідних рішень Суду;

- в) публікації відповідних рішень в журналі «Практика Європейського суду з прав людини»;
- г) повідомлення на сайті Міністерства юстиції України.

14. Пілотні рішення, ухвалені Судом стосовно України, стосуються справ, пов'язаних з:

- а) тривалим затриманням соціальних виплат;
- б) порушенням прав дітей;
- в) невиконанням або надмірною тривалістю виконання в Україні остаточних рішень національних судів;**
- г) усі відповіді правильні.

15. Пілотні рішення, ухвалені Судом стосовно України, стосуються справ, пов'язаних із:

- а) застосуванням до особи адміністративного арешту для забезпечення її доступності для допиту як підозрюваного у вчиненні кримінального злочину;
- б) здійснення як первісної кваліфікації злочину як менш тяжкого, який не вимагає обов'язкового юридичного представництва підозрюваного;
- в) здійсненням катування та нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження;
- г) усі відповіді правильні.**

16. Способами усунення недоліків рішень ЄСПЛ є:

- а) перегляд рішення за нововиявленими обставинам;**
- б) перегляд рішення в порядку апеляції;
- в) перегляд рішення за винятковими обставинами;
- г) перегляд рішення Комітетом Ради Європи.

17. Кожна сторона має право після проголошення рішення звернутися до Суду із заявою про його тлумачення протягом:

- а) одного місяця;
- б) одного року;**
- в) трьох місяців;
- г) двох років.

18. Сторона, у разі з'ясування нововиявлених обставин, які могли б мати вирішальне значення і які не були відомі Суду до оголошення рішення, а також в розумній мірі не могли бути відомі цій стороні, має право звернутися до Суду після того, як їй стало відомо про такі фактичні обставини, із заявою про перегляд рішення протягом:

- а) одного місяця;
- б) двох місяців;
- в) шести місяців;**
- г) одного року.

19. Суд має право виправити описки, помилки в підрахунках чи очевидні помилки за ініціативою:

- а) власною;
- б) сторони-позивача;
- в) сторони-відповідача;
- г) усі відповіді правильні.**

20. Заява про виправлення описки, помилки в підрахунках чи очевидних помилок в рішенні Суду може бути подана після оголошення рішення протягом:

- а) одного місяця;**
- б) двох місяців;
- в) шести місяців;
- г) одного року.

ТЕМА 7. ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В УКРАЇНІ

План

1. Правові наслідки ухвалення рішення ЄСПЛ.
2. Доступ до рішення ЄСПЛ в Україні.
3. Звернення рішення ЄСПЛ до виконання щодо виплати відшкодування.
4. Застосування додаткових заходів індивідуального характеру.
5. Застосування заходів загального характеру.
6. Застосування Конвенції та практики Суду в Україні.

1. Правові наслідки ухвалення рішення ЄСПЛ. Відповідно до ст. 46 Конвенції *рішення ЄСПЛ мають обов'язкову силу та є обов'язковими до виконання*. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

Встановлення Судом факту порушення статей Конвенції зобов'язує державу-відповідача *вжити відповідних заходів* для виконання судового рішення, а також спонукає *удосконалити чинне законодавство і судову практику*. Власне, навіть прийняття Судом справи до розгляду може позитивно вплинути на державні органи влади й змусити відновити права особи в разі їх порушення.

У випадку встановлення Судом порушення Конвенції та протоколів до неї і якщо внутрішнє законодавство Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування збитків, то Суд у рішенні може передбачити справедливую компенсацію потерпілій стороні здійснених витрат, матеріальних збитків та моральної шкоди (у розумних межах).

Рішення Європейського суду встановлює чи були порушені державою під час слідства та судового розгляду права громадянина, гарантовані Конвенцією.

Рішення Європейського суду *не може скасувати рішення національних судів*, проте якщо Європейський суд визнає порушення державою норм Конвенції, держава мусить вжити заходів для відновлення порушеного права.

Остаточне рішення Суду передається Комітетові міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.

Якщо Комітет міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений *проблемою тлумачення рішення*, він може звернутися до Суду з метою надання відповідного роз'яснення. Рішення про звернення ухвалюється більшістю, що становить *дві третини* голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

Якщо Комітет міністрів вважає, що Висока Договірна Сторона *відмовляється виконувати остаточне рішення у справі*, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цієї Сторони і шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цієї Стороною свого зобов'язання згідно з п. 1 ст. 46 Конвенції.

Якщо Суд встановлює порушення п. 1 ст. 46 Конвенції, він передає справу Комітетові міністрів з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення п. 1 ст. 46 Конвенції, він передає справу Комітетові міністрів, який приймає рішення про закриття розгляду справи.

14 липня 2015 року в Росії Конституційний суд країни постановив, що Москва може не виконувати рішення Європейського суду з прав людини, якщо в цьому випадку «порушуються засадничі конституційні норми Росії». Із проханням ухвалити рішення з цього питання звернулася група російських депутатів у червні 2015 року, тоді, як Росія повинна була надати Раді Європи план виплати акціонерам доведеної до банкрутства колишньої нафтової компанії «ЮКОС» компенсації в 1,9 мільярда євро, присудженої ЄСПЛ улітку 2014 року. Однак до цього часу ці кошти не виплачені. В подальшому у березні 2022 року Росія була виключена з кола Високих Договірних Сторін Конвенції через повномасштабну агресію щодо України в лютому 2022 року.

2. Доступ до рішення ЄСПЛ в Україні. Відповідно до ст. 4 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (надалі — Закон) протягом *десяти* днів від дня одержання повідомлення про

набуття рішенням статусу остаточного орган представництва готує та надсилає для опублікування в газеті "Урядовий кур'єр" стислий виклад рішення українською мовою, який має містити:

- а) офіційну назву Рішення мовою оригіналу та в перекладі українською мовою;
- б) номер заяви до Суду;
- в) дату постановлення рішення;
- г) стислий виклад фактів у справі;
- д) стислий виклад питань права;
- е) переклад резолютивної частини рішення.

«Урядовий кур'єр» публікує стислий виклад рішення протягом *семи* днів від дня його одержання.

Протягом *десяти* днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного орган представництва надсилає стислий виклад рішення стягувачеві, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, всім державним органам, посадовим особам та іншим суб'єктам, безпосередньо причетним до справи, за якою постановлено рішення (ст. 5 Закону).

Переклад та оприлюднення рішення здійснюється відповідно до ст. 6 Закону. Так, з метою виконання заходів загального характеру держава забезпечує переклад та опублікування повних текстів Рішень українською мовою спеціалізованим у питаннях практики Суду юридичним виданням, що поширюється у професійному середовищі правників («Офіційний вісник України»).

Автентичність перекладу повних текстів рішень засвідчується органом представництва.

Визначення видання, яке здійснюватиме переклад та опублікування повних текстів рішень, а також замовлення необхідної кількості примірників видання з метою забезпечення судів, органів прокуратури, юстиції, внутрішніх справ, служби безпеки, установ виконання покарань, інших зацікавлених суб'єктів провадяться на конкурсній основі органом представництва.

Забезпечення *суддів* опублікованим перекладом повних текстів рішень покладається на державний орган, відповідальний за організаційно-матеріальне забезпечення судів.

3. Звернення рішення ЄСПЛ до виконання щодо виплати відшкодування.

Загалом процедуру компенсації заявникам шкоди, яку вони зазнали у зв'язку з порушенням їхніх прав, можна поділити на два етапи. Перший – це визначення Судом суми компенсації, яку держава повинна сплатити заявнику за порушення його прав. І другий – це виконання державою рішення ЄСПЛ, яким було присуджено таку компенсацію.

Що стосується першого етапу, то Суд зобов'язаний, у випадку визнання порушення Конвенції, надати потерпілій стороні справедливую сатисфакцію (відшкодування). Аналіз практики Європейського суду показує, що Суд дуже обережно і виважено підходить до визначення розміру грошової компенсації, яка присуджується потерпілій особі. Заявник завжди зобов'язаний довести, що внаслідок порушення його прав, гарантованих Конвенцією, йому було заподіяно моральну чи матеріальну шкоду, а також розмір такої шкоди.

Під час визначення суми компенсації матеріальної шкоди слід брати до уваги, що Суд надає відшкодування тільки тоді, коли національним законодавством не передбачено компенсації такої шкоди або передбачено тільки часткове відшкодування. Щодо моральної шкоди, то досить часто ЄСПЛ у своїх рішеннях вказує на те, що висновок про порушення державою положень Конвенції сам по собі становить достатню справедливую сатисфакцію стосовно будь-якої нематеріальної шкоди, завданої заявникові внаслідок цього порушення.

Проте навіть якщо ЄСПЛ і присудив заявникові певний розмір грошової компенсації, то це ще не є гарантією того, що заявник зможе швидко її отримати. В Україні існують системні проблеми із виконанням судових рішень. І рішення Європейського суду тут не є винятком. Утім, позитивним є той факт, що за невиконання рішень ЄСПЛ передбачена пеня, а тому це певною мірою стимулює державу до їх виконання.

На законодавчому рівні порядок виконання рішень ЄСПЛ щодо виплати відшкодування врегульований ст. 7 Закону. Так, протягом *десяти днів* від дня отримання повідомлення Суду про набуття рішенням статусу остаточного органу представництва вчиняє такі дії:

а) надсилає стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування, в якій мають бути зазначені реквізити банківського рахунка для перерахування коштів;

б) надсилає до державної виконавчої служби оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції, оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Суду щодо справедливої сатисфакції у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Суду щодо дружнього врегулювання у справі проти України, оригінальний текст і переклад рішення Суду про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України. Автентичність перекладу засвідчується Органом представництва.

Державна виконавча служба упродовж *десяти днів* з дня надходження вищевказаних документів відкриває виконавче провадження.

Неподання стягувачем заяви про виплату відшкодування не є перешкодою для виконання рішення.

Виплата стягувачеві відшкодування має бути здійснена у *тримісячний* строк з моменту набуття рішенням статусу остаточного або у строк, передбачений у рішенні (ст. 8 Закону).

У разі порушення строку, зазначеного в частині першій цієї статті, на суму відшкодування нараховується пеня відповідно до рішення.

Протягом *одного місяця* від дня відкриття виконавчого провадження за рішенням органу представництва надсилає до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, постанову про відкриття виконавчого провадження та документи, передбачені у пункті "б" частини першої ст. 7 Закону.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, протягом 10 днів від дня надходження зазначених у частині третій цієї статті документів здійснює списання на вказаний стягувачем банківський рахунок, а в разі його відсутності — на депозитний рахунок державної виконавчої служби коштів з відповідної бюджетної програми Державного бюджету України. Порядок збереження коштів на депозитному рахунку державної виконавчої служби визначається Законом України "Про виконавче провадження".

Підтвердження списання відшкодування, отримане від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, та підтвердження виконання всіх вимог, зазначених у резолютивній частині остаточного рішення Суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції, резолютивній частині остаточного рішення Суду щодо справедливої сатисфакції у справі проти України, у рішенні Суду щодо дружнього врегулювання у справі проти України, у рішенні Суду про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України, є для державної виконавчої служби підставою для закінчення виконавчого провадження.

Державна виконавча служба протягом *трьох* днів надсилає органу представництва постанову про закінчення виконавчого провадження та підтвердження списання коштів.

Якщо встановити місцеперебування (місцезнаходження) стягувача-фізичної особи неможливо, а також у разі смерті стягувача-фізичної особи чи реорганізації або ліквідації Стягувача-юридичної особи сума відшкодування перераховується на депозитний рахунок державної виконавчої служби. Аналогічна процедура застосовується у випадку, передбаченому частиною другою ст. 7 Закону.

Сума відшкодування, яка знаходиться на депозитному рахунку державної виконавчої служби, *перераховується*:

а) на рахунок стягувача після подання ним відповідної заяви;

- б) на рахунки спадкоємців стягувача - фізичної особи після подання ними належним чином оформлених документів, які надають їм право на отримання спадщини;
- в) на рахунок правонаступника реорганізованого стягувача - юридичної особи після подання ним належним чином оформлених документів, які підтверджують його правонаступництво;
- г) на рахунки засновників (учасників, акціонерів) ліквідованого стягувача-юридичної особи після подання ними рішень суду, які підтверджують їхній статус засновників (учасників, акціонерів) ліквідованого стягувача-юридичної особи на момент ліквідації та визначають частку відшкодування, що належить до виплати кожному із засновників (учасників, акціонерів).

Протягом трьох днів з моменту перерахування на депозитний рахунок державної виконавчої служби суми відшкодування державна виконавча служба повідомляє про це стягувача.

Інформацію про наявність на депозитному рахунку державної виконавчої служби суми відшкодування та про повідомлення про це стягувача державна виконавча служба надсилає органу представництва.

Позивачем у справах про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати відшкодування, є орган представництва, який зобов'язаний протягом шести місяців з моменту, визначеного в ч. 4 ст. 8 цього Закону, звернутися до суду з відповідним позовом. Загальний строк позовної давності для звернення з такими позовами визначається відповідно до Цивільного Кодексу України .

Рада Європи підготувала зведену статистику виконання рішень Європейського суду з прав людини країнами-членами організації.

Статистика Ради Європи свідчить, що у 2014 році Київ суттєво зменшив виплати у справах, в яких Україна програла позивачам в ЄСПЛ, накопичивши через це значну заборгованість. Протягом 2014 року бюджет зміг вчасно здійснити виплати лише 5-м українцям, які довели в ЄСПЛ порушення своїх прав з боку держави, ще 15 людей отримали компенсації із запізненням. Водночас, на кінець

року 160 справ перебували в "списку очікування", ще для 30-ти уряд сплатив тіло заборгованості, але затримував оплату штрафів, що призначаються через затримку виплат. Це означає, що по частині справ штрафи не сплачувалися більше ніж рік.

Відповідно до річного звіту Комітету міністрів Ради Європи ситуація покращилася в 2017 році, оскільки Україна виконала 100 рішень ЄСПЛ, внаслідок чого ввійшла в число лідерів по виконаних справах. Для порівняння – в 2016 р. Україна виконала 4 рішення ЄСПЛ. Слід зазначити, що рішення вважається виконаним, якщо Комітет міністрів ухвалює рішення про те, що країна вжила усіх заходів для виконання рішення.

4. Застосування додаткових заходів індивідуального характеру. Відповідно до ст. 10 Закону з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру.

Додатковими заходами індивідуального характеру є:

- а) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*);
- б) інші заходи, передбачені у рішенні.

Відновлення попереднього юридичного стану стягувача здійснюється, зокрема, шляхом:

- а) повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі;
- б) повторного розгляду справи адміністративним органом.

Дії органу представництва щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру передбачені ст. 11 Закону. Так, протягом *десяти* днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного орган представництва:

- а) надсилає стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права порушити провадження про перегляд справи та/або про його право на відновлення провадження відповідно до чинного законодавства;
- б) повідомляє органи, які є відповідальними за виконання передбачених у рішенні додаткових заходів індивідуального характеру, про зміст, порядок і строки

виконання цих заходів. До повідомлення додається переклад рішення, автентичність якого засвідчується органом представництва.

Контроль за виконанням додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у Рішенні, що здійснюються під наглядом Комітету міністрів Ради Європи, покладається на орган представництва.

Орган представництва в межах здійснення передбаченого ч. 2 ст. 11 Закону контролю має право отримувати від органів, які є відповідальними за виконання додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у рішенні, інформацію про хід і наслідки виконання таких заходів, а також вносити Прем'єр-міністрові України подання щодо забезпечення виконання додаткових заходів індивідуального характеру.

Обов'язки органів, які є відповідальними за виконання додаткових заходів індивідуального характеру, передбачені ст. 12 Закону. Зокрема, органи, відповідальні за виконання додаткових заходів індивідуального характеру, зобов'язані:

- а) невідкладно та у визначений рішенням та/або чинним законодавством строк виконати додаткові заходи індивідуального характеру;
- б) надавати інформацію на запити органу представництва про перебіг і наслідки виконання додаткових заходів індивідуального характеру;
- в) дієво та без зволікань реагувати на подання органу представництва;
- г) про виконання додаткових заходів індивідуального характеру повідомити орган представництва.

5. Застосування заходів загального характеру. Відповідно до ст. 13 Закону заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді.

Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема:

- а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;
- б) внесення змін до адміністративної практики;
- в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів;
- г) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;
- д) інші заходи, які визначаються — за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи — державою-відповідачем відповідно до рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень.

Дії органу представництва щодо вжиття заходів загального характеру. Щокварталу орган представництва готує та надсилає до Кабінету Міністрів України *подання* щодо вжиття заходів загального характеру (ст. 14 Закону).

Подання включає пропозиції щодо вирішення зазначеної в рішенні системної проблеми та усунення її першопричини, зокрема:

- а) аналіз обставин, що призвели до порушення Конвенції;
- б) пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства;
- в) пропозиції щодо внесення змін до адміністративної практики;
- г) пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів;
- д) пропозиції щодо забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Європейського суду з прав людини для суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;

е) пропозиції щодо здійснення інших заходів загального характеру, спрямованих на усунення недоліків системного характеру, припинення спричиненого цими недоліками порушення Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень;

є) перелік центральних органів виконавчої влади, які є відповідальними за вжиття кожного з пропонованих у поданні заходів.

Одночасно з поданням орган представництва готує *аналітичний огляд* для Верховного Суду, який містить:

а) аналіз обставин, що спричинили порушення Конвенції;

б) пропозиції щодо приведення судової практики у відповідність з вимогами Конвенції.

Одночасно з поданням орган представництва готує та надсилає до Апарату Верховної Ради України *пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів*.

Дії Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів загального характеру передбачені ст. 15 Закону. Так, Прем'єр-міністр України відповідно до подання, передбаченого у ст. 14 Закону, визначає центральні органи виконавчої влади, які є відповідальними за виконання заходів загального характеру, та невідкладно дає їм відповідні доручення.

Центральний орган виконавчої влади, визначений у дорученні Прем'єр-міністра України, у встановлений у дорученні строк:

а) забезпечує в межах своєї компетенції видання відомчих актів на виконання заходів загального характеру та контролює їх виконання;

б) вносить до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо прийняття нових, скасування чинних нормативно-правових актів або внесення до них змін.

Кабінет Міністрів України:

а) видає в межах своєї компетенції акти на виконання заходів загального характеру;

б) вносить у порядку законодавчої ініціативи до Верховної Ради України законопроекти щодо прийняття нових, скасування чинних законів або внесення до них змін.

Відповідні акти мають бути видані та відповідний законопроект має бути внесений Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України протягом трьох місяців від дня видання доручення Прем'єр-міністра України, передбаченого частиною першою ст. 15 Закону.

Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання рішення передбачена ст. 16 Закону. Так, у разі невиконання або неналежного виконання рішення винні службові особи, до повноважень яких належить це виконання, несуть адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність, передбачену законами України.

6. Застосування Конвенції та практики Суду в Україні. Конвенція та практика ЄСПЛ застосовуються в *судовій практиці*, в сфері *законодавства та адміністративній практиці*.

Відповідно до ст. 17 Закону *суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права*.

З метою посилання на текст Конвенції суди використовують її офіційний переклад українською мовою (ст. 18 Закону).

Для цілей посилання на Рішення та ухвали Суду та на ухвали Комісії суди використовують переклади текстів рішень Суду та ухвал Комісії (далі - переклад), надруковані у виданні, передбаченому в ст. 6 Закону.

У разі відсутності перекладу рішення та ухвали Суду чи ухвали Комісії суд користується оригінальним текстом.

У разі виявлення мовної розбіжності між перекладом та оригінальним текстом суд користується оригінальним текстом.

У разі виявлення мовної розбіжності між оригінальними текстами та/або в разі потреби мовного тлумачення оригінального тексту використовується відповідна практика Суду.

Застосування Конвенції та практики ЄСПЛ у сфері законодавства та в адміністративній практиці передбачено ст. 19 Закону. Так, орган представництва здійснює юридичну експертизу всіх законопроектів, а також підзаконних нормативних актів, на які поширюється вимога державної реєстрації, на відповідність Конвенції, за результатами чого готує спеціальний висновок.

Нездійснення передбаченої ч. 1 ст. 19 Закону перевірки або наявність висновку про невідповідність підзаконного акта вимогам Конвенції є підставою для відмови в державній реєстрації відповідного підзаконного акта.

Орган представництва забезпечує постійну та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Суду, передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи.

За результатами передбаченої у ч. 3 цієї статті перевірки орган представництва подає до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до чинних законів та підзаконних актів з метою приведення їх у відповідність з вимогами Конвенції та відповідною практикою Суду.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади забезпечують систематичний контроль за додержанням у межах відомчого підпорядкування адміністративної практики, що відповідає Конвенції та практиці Суду.

Практичне заняття до теми 7

1. Правові наслідки ухвалення рішення ЄСПЛ.
2. Доступ до рішення ЄСПЛ в Україні.
3. Звернення рішення ЄСПЛ до виконання щодо виплати відшкодування.
4. Застосування додаткових заходів індивідуального характеру.
5. Застосування заходів загального характеру.
6. Застосування Конвенції та практики Суду в Україні.

Питання для самостійної роботи

1. Нагляд органів Ради Європи за виконанням рішення на національному рівні.

2. Особливості доступу до рішення ЄСПЛ відповідно до вимог ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».
3. Процедурні питання застосування заходів індивідуального характеру в Україні.
4. Роль Державної виконавчої служби у виконанні рішень ЄСПЛ.

Завдання до теми 7

1. Європейський суд ухвалив рішення на користь заявника Правденка і присудив стягнути на його користь 1 тис. євро морального відшкодування за надмірно тривалі терміни виконання судового рішення. Стислий виклад цього рішення ЄСПЛ відповідно до ст. 4 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» було опубліковано в газеті "Урядовий кур'єр" українською мовою.

Правденко звернувся до державної виконавчої служби із заявою про відкриття виконавчого провадження. До заяви він додав оригінал рішення ЄСПЛ англійською мовою та вирізку з газети «Урядовий кур'єр», де містився стислий виклад цього рішення українською мовою. Державний виконавець відмовив у відкритті виконавчого провадження, оскільки заявник не додав належного виконавчого документа. Чи правильні дії державного виконавця? Відповідь обґрунтуйте.

2. Орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень, надіслав до державної виконавчої служби оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення Суду у справі Грибика проти України, яким визнано порушення Конвенції.

Державний виконавець відмовив у відкритті виконавчого провадження, оскільки не була подана заява стягувача чи його представника про відкриття виконавчого провадження, а орган представництва не є представником стягувача. Проаналізуйте ситуацію. Відповідь обґрунтуйте.

3. Під час розгляду цивільної справи за позовом Слободенюка про поновлення на роботі суд постановив ухвалу про зупинення провадження у справі в зв'язку з потребою звернутись до Європейського суду з прав людини для отримання консультативних висновків у цій справі. Слободенюк оскаржив цю ухвалу в апеляційному порядку і зазначив, що ЦПК України не передбачає права суду звертатись до ЄСПЛ за отриманням консультативних висновків у справі, а ухвала суду є спробою затягнути розгляд його позовної заяви.

Чи обгрунтовані дії суду у цій справі? Проаналізуйте ситуацію.

4. Громадянин Іванков подав заяву до ЄСПЛ про порушення його прав. Через деякий час він отримав лист від секретаря Європейського суду про те, що його заява зареєстрована та йому пропонується подати додаткові пояснення та документи. Заявник виконав ці вимоги, але звернувся за консультацією до адвоката, адже його занепокоїло те, що переписку з ним вів секретар ЄСПЛ, а не головуючий у справі, також Іванкову не надіслали ухвалу про відкриття провадження у справі. Крім цього, Іванков не впевнений, чи отримає назад оригінали документів, які він надіслав до Суду.

Надайте консультацію заявнику Іванкову.

5. Державною виконавчою службою було відкрите виконавче провадження щодо стягнення на користь Ханенка 500 євро відшкодування за рішенням ЄСПЛ. Проте протягом чотирьох місяців на рахунок Ханенка гроші так і не надійшли. Він звернувся до державного виконавця з вимогою виконати рішення ЄСПЛ. Державний виконавець відповів, що у Законі України «Про виконавче провадження» не вказано строк виконання рішень майнового характеру, тому вимоги закону не порушено. Чи правильне роз'яснення державного виконавця? Відповідь обгрунтуйте.

6. Громадянин Ващук отримав повідомлення про те, що стосовно його заяви Європейський суд з прав людини ухвалив позитивне рішення, яке набуло статусу

остаточного. Також Вашуку було роз'яснено його право подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування, в якій мають бути зазначені реквізити банківського рахунка для перерахування коштів.

На наступний день Ващук звернувся до державної виконавчої служби із заявою про відкриття виконавчого провадження, проте не вказав реквізити банківського рахунка для перерахування коштів. Державний виконавець відмовив у відкритті провадження у зв'язку з недотриманням Ващуком вимог закону.

Чи обгрунтовані дії державного виконавця? Відповідь обгрунтуйте.

7. На депозитний рахунок державної виконавчої служби від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, надійшла сума відшкодування за рішенням ЄСПЛ на користь стягувача Крислача.

Через п'ять днів державний виконавець повідомив стягувача про його обов'язок протягом трьох днів отримати ці кошти, в іншому разі вони будуть повернуті на рахунок Державної казначейської служби як невитребувані.

Чи правильне роз'яснення державного виконавця? Відповідь обгрунтуйте.

8. Протягом *десяти* днів від дня одержання повідомлення про набуття рішенням статусу остаточного орган представництва надіслав стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його обов'язку відкрити провадження про перегляд справи та/або про його право на відновлення провадження відповідно до чинного законодавства. Крім цього, орган представництва повідомив органи, які є відповідальними за виконання передбачених у рішенні ЄСПЛ додаткових заходів індивідуального характеру, про зміст, порядок і строки виконання цих заходів.

Чи правомірні дії органу представництва? На кого покладається контроль за виконанням додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у рішенні ЄСПЛ?

9. Орган представництва звернувся до державної виконавчої служби щодо вжиття заходів загального характеру для виконання пілотного рішення ЄСПЛ стосовно України. У рішенні вказувались такі заходи:

- а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;
- б) внесення змін до адміністративної практики;
- в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів;
- г) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи.

Які з вказаних заходів належать до компетенції державної виконавчої служби? Який порядок виконання таких заходів та контроль за їх виконанням?

Тести до теми 7

1. *Правові наслідки ухвалення рішень ЄСПЛ полягають в тому, що ці рішення:*

- а) мають рекомендаційний характер та виконуються за згодою сторін;
- б) мають обов'язкову силу та обов'язкові до виконання;**
- в) можуть бути виконані за умови наявності коштів у бюджеті держави;
- г) виконуються після визнання рішення на території України.

2. *Встановлення Судом факту порушення статей Конвенції зобов'язує державу-відповідача:*

- а) вжити відповідних заходів для виконання судового рішення;
- б) спонукає удосконалити чинне законодавство;
- в) враховувати практику ЄСПЛ під час ухвалення рішень національними судами;
- г) всі відповіді правильні.**

3. *Рішення Європейського суду з прав людини встановлює, чи були порушені державою під час слідства та судового розгляду права громадянина, гарантовані:*

- а) Конституцією України;
- б) Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод;**
- в) національним законодавством України;
- г) всі відповіді правильні.

4. Нагляд за виконанням остаточного рішення ЄСПЛ здійснює:

- а) Комітет міністрів Ради Європи;**
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Міністерство юстиції України;
- г) Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини.

5. Остаточне рішення Суду має бути опубліковане:

- а) в газеті "Урядовий кур'єр";**
- б) у газеті «Голос України»;
- в) на офіційному сайті Міністерства юстиції України;
- г) всі відповіді правильні.

6. Протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття рішенням статусу остаточного орган представництва надсилає стислий виклад рішення:

- а) стягувачеві;
- б) Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини;
- в) всім державним органам, посадовим особам та іншим суб'єктам, безпосередньо причетним до справи, за якою ухвалено рішення;
- г) всі відповіді правильні.**

7. Суд призначає стягувачу компенсацію матеріальної шкоди тільки тоді, коли:

- а) відповідач не заперечує проти цього;
- б) національним законодавством не передбачене відшкодування такої шкоди або передбачене тільки часткове відшкодування;**
- в) в бюджеті передбачена стаття таких витрат;

г) немає правильної відповіді.

8. Від дня отримання повідомлення Суду про набуття рішенням статусу остаточного орган представництва надсилає стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування протягом:

- а) семи днів;
- б) двадцяти днів;
- в) десяти днів;**
- г) тридцяти днів.

9. За невиконання державою-відповідачем рішень ЄСПЛ передбачена така відповідальність:

- а) пеня;**
- б) виключення з членів Ради Європи;
- в) позбавлення права позиватися до Європейського суду з прав людини;
- г) позбавлення права отримувати кредити від Міжнародного валютного фонду.

10. Після отримання оригінального тексту і перекладу резолютивної частини остаточного рішення Суду державна виконавча служба відкриває виконавче провадження протягом:

- а) трьох днів;
- б) трьох робочих днів;
- в) десяти днів;**
- г) десяти робочих днів.

11. Протягом якого часу від дня відкриття виконавчого провадження за рішенням Суду орган представництва надсилає до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, постанову про відкриття виконавчого провадження?

- а) десяти днів;
- б) одного місяця;**
- в) двадцяти днів;
- г) двох тижнів.

12. Якщо встановити місцеперебування (місцезнаходження) стягувача-фізичної особи неможливо, а також у разі смерті стягувача-фізичної особи чи реорганізації або ліквідації стягувача-юридичної особи сума відшкодування перераховується на депозитний рахунок:

- а) державної виконавчої служби;**
- б) правонаступників стягувача;
- в) ЄСПЛ;
- г) Фонду захисту вкладників.

13. Сума відшкодування, яка перебуває на депозитному рахунку державної виконавчої служби, перераховується:

- а) на рахунок стягувача після подання ним відповідної заяви;
- б) на рахунки спадкоємців стягувача-фізичної особи після подання ними належним чином оформлених документів, які надають їм право на отримання спадщини;
- в) на рахунок правонаступника реорганізованого стягувача-юридичної особи після подання ним належним чином оформлених документів, які підтверджують його правонаступництво;
- г) всі відповіді правильні.**

14. Позивачем у справах про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виплати відшкодування, є:

- а) ЄСПЛ;
- б) державна виконавча служба;
- в) орган представництва;**

г) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

15. Додатковими заходами індивідуального характеру є:

- а) порушення кримінальної справи;
- б) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення Конвенції;**
- в) громадські роботи;
- г) моральний осуд.

16. Відновлення попереднього юридичного стану стягувача здійснюється, зокрема, шляхом:

- а) повторного розгляду справи судом, включно з відновленням провадження у справі;**
- б) повторного розгляду справи Уповноваженим Верховної Ради з прав людини;
- в) скасування попередніх рішень адміністративних органів;
- г) всі відповіді правильні.

17. Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема:

- а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;**
- б) внесення змін до адміністративної практики;
- в) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;
- г) всі відповіді правильні.

18. Конвенція та практика ЄСПЛ застосовуються в:

- а) судовій практиці;

- б) сфері законодавства;
- в) адміністративній практиці;
- г) всі відповіді правильні.**

19. Суди України застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику Суду як:

- а) рекомендаційний документ;
- б) джерело права;**
- в) правозастосовний документ;
- г) немає правильної відповіді.

20. Об'єктами юридичної експертизи, що здійснюється органом представництва на відповідність Конвенції, є:

- а) судові рішення, що не набрали законної сили;
- б) акти органів місцевого самоврядування;
- в) всі законопроекти, а також підзаконні нормативні акти, на які поширюється вимога державної реєстрації;**
- г) всі акти органів державної влади та місцевого самоврядування.

Перелік питань для підсумкового контролю

1. Загальна характеристика системи міжнародного захисту прав людини.
2. Становлення та розвиток міжнародного захисту прав людини.
3. Міжнародні документи як підстава становлення міжнародного захисту прав людини.
4. Особливості здійснення міжнародного захисту прав людини на регіональному рівні.
5. Міжнародний кримінальний суд в системі органів міжнародного захисту прав людини.
6. Історичні аспекти ухвалення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
7. Значення ухвалення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
8. Етапи розвитку конвенційного механізму захисту прав людини.
9. Загальна характеристика структури Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
10. Протоколи до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: загальна характеристика.
11. Поняття та особливості імплементації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національну юридичну практику України.
12. Сутність повноважень Європейського суду з прав людини та їх види.
13. Вимоги до судді Європейського суду з прав людини.
14. Вибори судді ЄСПЛ, строк повноважень та порядок звільнення з посади.
15. Організаційна структура Європейського суду з прав людини.
16. Юрисдикція Європейського суду з прав людини: *ratione personae*.
17. Юрисдикція Європейського суду з прав людини: *ratione materiae*.
18. Юрисдикція Європейського суду з прав людини: *ratione temporis*.
19. Юрисдикція Європейського суду з прав людини: *ratione loci*.
20. Компетенція суддів ЄСПЛ, які приймають рішення одноособово.
21. Компетенція комітетів ЄСПЛ.

22. Компетенція палат ЄСПЛ щодо прийнятності та суті заяв.
23. Компетенція Великої палати ЄСПЛ.
24. Функції Європейського суду з прав людини.
25. Принципи тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини.
26. Умови прийнятності індивідуальних заяв до ЄСПЛ.
27. Вичерпання національних засобів юридичного захисту як умова прийнятності заяви ЄСПЛ.
28. Підстави для відмови у розгляді індивідуальної заяви ЄСПЛ.
29. Порядок подання індивідуальної заяви до ЄСПЛ.
30. Зміст та вимоги до оформлення індивідуальної заяви до ЄСПЛ.
31. Процесуальні особливості звернення до Європейського суду з прав людини.
32. Загальна характеристика стадій розгляду справи в ЄСПЛ.
33. Вирішення питання про прийнятність скарги в ЄСПЛ.
34. Дружнє врегулювання справи в ЄСПЛ.
35. Підстави вилучення скарги з реєстру скарг ЄСПЛ.
36. Підготовка до розгляду скарги по суті в ЄСПЛ.
37. Тимчасові заходи захисту та порядок їх застосування в ЄСПЛ.
38. Розгляд скарги по суті у Європейському суді з прав людини.
39. Особливості розгляду скарги Великою палатою ЄСПЛ.
40. Фіксація розгляду справи в ЄСПЛ.
41. Права, які захищаються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.
42. Право на справедливий судовий розгляд у практиці Європейського суду з прав людини.
43. Доступ до суду (необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи) як елемент права на справедливий судовий розгляд.
44. Належна судова процедура як елемент права на справедливий судовий розгляд.

45. Публічний судовий розгляд як елемент права на справедливий судовий розгляд.
46. Розумний строк судового розгляду як елемент права на справедливий судовий розгляд.
47. Розгляд справи незалежним та безстороннім судом, встановленим законом, як елемент права на справедливий судовий розгляд.
48. Види порушень прав людини, які забороняються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.
49. Поняття та види рішень Європейського суду з прав людини.
50. Зміст рішень Європейського суду з прав людини.
51. Порядок набуття рішенням ЄСПЛ статусу остаточного.
52. Порядок ухвалення та оприлюднення рішення ЄСПЛ.
53. Сутність пілотних рішень ЄСПЛ та порядок їх ухвалення.
54. Підстави ухвалення пілотних рішень ЄСПЛ проти України.
55. Види недоліків рішень ЄСПЛ та способи їх усунення.
56. Тлумачення тексту рішень ЄСПЛ як спосіб усунення їх недоліків.
57. Перегляд рішень ЄСПЛ за нововиявленими обставинами як спосіб усунення їх недоліків.
58. Правове регулювання діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини.
59. Правові наслідки ухвалення рішення ЄСПЛ.
60. Доступ до рішення ЄСПЛ в Україні.
61. Звернення рішення ЄСПЛ до виконання в частині виплати відшкодування.
62. Застосування додаткових заходів індивідуального характеру на підставі рішення ЄСПЛ.
63. Застосування заходів загального характеру на підставі рішення ЄСПЛ.
64. Рішення ЄСПЛ як підстава для перегляду справи за виключними обставинами національними судами.
65. Особливості виконання рішень ЄСПЛ Державною виконавчою службою України.

66. Контроль за виконанням рішень ЄСПЛ в Україні.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон України від 28. 06. 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 .(дата звернення: 25.08.2024).
3. Конвенція про політичні права жінок (1952 р.) (підписана 31.03.1953, ратифікована Україною 22.07.1954) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).
4. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.) (підписана 21.12.1965, набрала чинності для України 07.04.1969). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).
5. Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання (1984 р.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).
6. Про виконавче провадження : Закон України від 2. 06. 2016 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : закон України від 23 лютого 2006 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).
8. Щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини : лист Департаменту державної виконавчої служби від 24. 07. 2006 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).
9. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05.06.2012 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).

10. Про додаткові заходи щодо підвищення ефективності виконання рішень судів : указ Президента України від 24. 03. 2008 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).

11. Інструкція з організації примусового виконання рішень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.(дата звернення: 25.08.2024).

Спеціальна література

12. Андрійченко О., Чернецька О. Практика Європейського суду з прав людини у здійсненні правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 284-288.

13. Бігняк О. В. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини : навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.

14. Гайдулін О., Худoley В., Шаркова І. Прецедентне право Європейського суду з прав людини щодо захисту прав уразливих верств населення : навч. посібник. Київ. 2018. 298 с.

15. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини : навч.-практ. посіб. К.: Алерта, 2013. 368 с.

16. Ільков В. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело права у адміністративному судочинстві: загальні засади. *Наше право*. 2017. № 2. С. 83-87.

17. МакБрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. К. : «К.І.С.», 2010. 576 с.

18. Міжнародний захист прав людини : методичний посібник : для студентів денного (заочного) відділення економіко-правового факультету. Спеціальність: 081 «Право», рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) / Укл.: А. В. Левенець, З. В. Кузнецова, С. В. Пілюк ; кафедра конституційного права та правосуддя ОНУ імені І. І. Мечникова. - Одеса : Фенікс, 2020. 77 с

19. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект) І

частина (пункти 1-299). Переклад з англійської мови та опрацювання цього посібника Дроздова О., Дроздової О. 2019. URL :https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf.

20. Ратушна Б. П. Захист особи в Європейському суді з прав людини: навчальний посібник для студентів галузі знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право”. Львів. : Вид-во ЛТЕУ, 2019. 255 с.

21. Ратушна Б. П., Музика Я. І. Міжнародні та конституційні гарантії захисту права на справедливий суд (в світлі практики Європейського суду з прав людини). *Юридичний вісник*. № 4. 2022 р. С. 121-127. <http://yurvisnyk.in.ua/index.php/yuridichnij-visnik-4-2022.html>

22. Ратушна Б. П., Музика Я. І. Розумні строки виконавчого провадження як елемент права на справедливий суд (в світлі практики ЄСПЛ та Конституційного суду України). *Право і суспільство*. № 6. 2022 р. С. 97-101.

23. Ратушна Б. П. Правові особливості виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2022. С. 130-133. http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf. 11

24. Цебенко С. Б. Всесвітні міжнародні стандарти з прав людини, прийняті Організацією Об'єднаних Націй. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 424-427.

25. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник : Київ: ФОП Голембовська О.О. , 2018. 168 с.

ДОДАТКИ

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Конвенцію ратифіковано Законом [№ 475/97-ВР від 17.07.97](#) р.

Дата набрання чинності для України: 11. 09. 1997 р.

з поправками, внесеними відповідно до положень [Протоколів № 11, 14](#) та [15](#) з [Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13](#) та 16

Текст Конвенції представлено з поправками, відповідно до положень Протоколу [№ 15](#) (GETS no. 213) з дати набуття ним чинності 1 серпня 2021 та Протоколу [№ 14](#) (GETS по. 194), з дати набуття ним чинності 1 червня 2010 року.

До тексту Конвенції раніше вносилися поправки відповідно до положень Протоколу № 3 (ETS No. 45), який набрав чинності 21 вересня 1970 року, Протоколу № 5 (ETS No. 55), який набрав чинності 20 грудня 1971 року, і Протоколу № 8 (ETS No. 118), який набрав чинності 1 січня 1990 року, і цей текст також включив текст Протоколу [№ 2](#) (ETS No. 44), який відповідно до [пункту 3](#) статті 5 цього Протоколу був складовою частиною Конвенції з моменту набрання ним чинності 21 вересня 1970 року. Всі положення, що їх було змінено або доповнено згідно з цими Протоколами, замінюються Протоколом [№ 11](#) (ETS No. 155) з 1 листопада 1998 року - дати набрання ним чинності. З цієї дати Протокол [№ 9](#) (ETS No. 140), який набрав чинності 1 жовтня 1994 року, було скасовано, а Протокол [№ 10](#) (ETS по. 146) втратив своє значення.

Поточний стан підписів та ратифікацій Конвенції та Протоколів до неї, а також повний перелік заяв та застережень, доступний на веб-сайті www.conventions.coe.int.

Лише англійський та французький тексти Конвенції є автентичними. Цей переклад не є офіційним текстом Конвенції.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

Рим, 4.XI.1950

Уряди держав - членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію,

беручи до уваги [Загальну декларацію прав людини](#), проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав,

беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод,

знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з

одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать,

сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у [Загальній декларації](#),

підтверджуючи, що Високі Договірні Сторони, відповідно до принципу субсидіарності, несуть основну відповідальність за захист прав і свобод, визначених цією Конвенцією та протоколами до неї, і що при цьому вони наділені свободою розсуду, яка підлягає наглядовій юрисдикції з боку Європейського суду з прав людини, створеного за цією Конвенцією, домовилися про таке:

СТАТТЯ 1

Зобов'язання поважати права людини

Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в [розділі I](#) цієї Конвенції.

РОЗДІЛ I ПРАВА І СВОБОДИ

СТАТТЯ 2

Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- a) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- c) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

СТАТТЯ 3

Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

СТАТТЯ 4

Заборона рабства і примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.
3. Для цілей цієї статті значення терміна "примусова чи обов'язкова праця" не поширюється:

a) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями [статті 5](#) цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;

b) на будь-яку службу військового характеру або - у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, - службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;

c) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю добробуту суспільства;

d) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

СТАТТЯ 5

Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

a) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

СТАТТЯ 6

Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського

порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

в) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

г) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, - одержувати безоплатну допомогу перекладача.

СТАТТЯ 7

Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

СТАТТЯ 8

Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

СТАТТЯ 9

Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або

переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

СТАТТЯ 10

Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

СТАТТЯ 11

Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

СТАТТЯ 12

Право на шлюб

Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

СТАТТЯ 13

Право на ефективний засіб правового захисту

Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

СТАТТЯ 14

Заборона дискримінації

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

СТАТТЯ 15

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від [статті 2](#), крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від [статей 3, 4](#) (пункт 1) і 7.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

СТАТТЯ 16

Обмеження політичної діяльності іноземців

Жодне з положень [статей 10, 11 і 14](#) не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців.

СТАТТЯ 17

Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

СТАТТЯ 18

Межі застосування обмежень прав

Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

РОЗДІЛ II

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

СТАТТЯ 19

Створення Суду

Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та Протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який далі називається "Суд". Він функціонує на постійній основі.

СТАТТЯ 20

Кількість суддів

Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін.

СТАТТЯ 21

Посадові критерії

1. Судді повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності.

2. Кандидати повинні бути молодше 65 років станом на день подання Парламентською Асамблеєю запиту щодо списку з трьох кандидатів згідно [статті 22](#).

3. Судді беруть участь у роботі Суду в особистій якості.

4. Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися жодною діяльністю, що є несумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі; усі питання, що виникають внаслідок застосування цього пункту, вирішуються Судом.

СТАТТЯ 22

Вибори суддів

Судді обираються Парламентською Асамблеєю від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з трьох кандидатів, запропонованих відповідною Високою Договірною Стороною.

СТАТТЯ 23

Строк повноважень і звільнення з посади

1. Судді обираються строком на дев'ять років. Вони не можуть бути переобрані.

2. Судді обіймають посаду доти, доки їх не замінять. Проте вони продовжують вести ті справи, які вже є в їхньому провадженні.

3. Жодний суддя не може бути звільнений з посади, якщо тільки інші судді більшістю у дві третини голосів не ухвалять рішення про його невідповідність установленим вимогам.

СТАТТЯ 24

Секретаріат і доповідачі

1. Суд має Секретаріат, функції та організація якого визначені [Регламентом Суду](#).

2. Коли Суд засідає у складі одного судді, Суд користується допомогою доповідачів, які здійснюють свої функції під керівництвом Голови Суду. Вони входять до складу Секретаріату суду-

СТАТТЯ 25

Пленарні засідання Суду

Суд на пленарних засіданнях:

a) обирає Голову Суду та одного чи двох заступників Голови Суду строком на три роки; вони можуть бути переобрані;

b) створює Палати на встановлений строк;

c) обирає Голів Палат; вони можуть бути переобрані;

d) приймає [Регламент Суду](#);

e) обирає Секретаря Суду та одного чи більше його заступників;

f) звертається з будь-яким клопотанням згідно з [пунктом 2](#) статті 26.

СТАТТЯ 26

Одноособовий склад Суду, комітети, Палати й Велика Палата

1. Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі одного судді, комітетами у складі трьох суддів, Палатами у складі семи суддів і Великою Палатою у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.

2. За клопотанням пленарного засідання Суду Комітет Міністрів може одностайним рішенням і на встановлений строк зменшити кількість суддів у складі Палат до п'яти.

3. Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

4. Суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, є ex officio членом Палати або Великої Палати. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участі у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя.

5. До складу Великої Палати входять також Голова Суду, заступники Голови, Голови Палат і інші судді, яких визначено відповідно до [Регламенту Суду](#). Якщо справа передається до Великої Палати згідно зі [статтею 43](#), у Великій Палаті не може засідати жодний суддя з Палати, яка прийняла рішення у справі, за винятком голови Палати і судді, який засідав від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі.

СТАТТЯ 27

Компетенція суддів, які засідають одноособово

1. Суддя, який засідає одноособово, може визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ заяву, подану згідно зі [статтею 34](#), якщо таку ухвалу може бути винесено без додаткового вивчення.

2. Ця ухвала є остаточною.

3. Якщо суддя, який засідає одноособово, не оголошує заяву неприйнятною або не вилучає її з реєстру справ, то цей суддя передає її до комітету або Палати для подальшого розгляду.

СТАТТЯ 28

Компетенція комітетів

1. Стосовно заяви, поданої відповідно до [статті 34](#), комітет може одностайним голосуванням:

а) оголосити її неприйнятною або вилучити її з реєстру справ, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення; або

б) оголосити її прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання стосовно тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду.

2. Ухвали та рішення, передбачені [пунктом 1](#), є остаточними.

3. Якщо суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, не є членом комітету, комітет може на будь-якій стадії провадження запросити цього суддю зайняти місце одного з членів комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, у тому числі те, чи заперечувала ця Сторона проти застосування процедури, передбаченої [підпунктом "b"](#) пункту 1.

СТАТТЯ 29

Рішення Палат щодо прийнятності та суті заяв

1. Якщо згідно зі [статтею 27](#) чи [статтею 28](#) не винесено жодної ухвали, або згідно зі [статтею 28](#) не постановлено жодного рішення, Палата приймає рішення щодо

прийнятності і суті індивідуальних заяв, поданих згідно зі [статтею 34](#). Ухвалу щодо прийнятності може бути винесено окремо.

2. Палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних заяв, поданих згідно зі [статтею 33](#). Ухвала щодо прийнятності виносить окремо, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

СТАТТЯ 30

Відмова від розгляду справи на користь Великої Палати

Якщо справа, яку розглядає Палата, порушує істотні питання щодо тлумачення Конвенції чи Протоколів до неї, або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може мати наслідком несумісність із рішенням, постановленим Судом раніше, Палата може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на користь Великої Палати.

СТАТТЯ 31

Повноваження Великої Палати

Велика Палата:

а) приймає рішення щодо заяв, поданих згідно зі [статтею 33](#) чи [статтею 34](#), якщо Палата відмовилася від розгляду справи згідно зі [статтею 30](#) або якщо справу було передано їй на розгляд згідно зі [статтею 43](#);

б) приймає рішення з питань, поданих Суду Комітетом Міністрів згідно з [пунктом 4](#) статті 46; та

с) розглядає запити про надання консультативних висновків, подані згідно зі [статтею 47](#).

СТАТТЯ 32

Юрисдикція Суду

1. Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та Протоколів до неї, подані йому на розгляд згідно зі [статтями 33, 34, 46 і 47](#).

2. У випадку виникнення спору щодо юрисдикції Суду спір вирішує сам Суд.

СТАТТЯ 33

Міждержавні справи

Будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та Протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною.

СТАТТЯ 34

Індивідуальні заяви

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

СТАТТЯ 35

Умови прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі [статтею 34](#), якщо вона:

а) є анонімною; або

б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану відповідно до [статті 34](#), якщо він вважає:

а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або Протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви; або

б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і Протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті.

4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

СТАТТЯ 36

Участь третьої сторони

1. У всіх справах, які розглядає Палата або Велика Палата, Висока Договірна Сторона, громадянин якої є заявником, має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

2. В інтересах належного здійснення правосуддя Голова Суду може запропонувати будь-якій Високій Договірній Стороні, яка не є стороною в справі, чи будь-якій заінтересованій особі, яка не є заявником, подати свої письмові зауваження або взяти участь у слуханнях.

3. У всіх справах, які розглядає Палата або Велика Палата, Комісар Ради Європи з прав людини має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

СТАТТЯ 37

Вилучення заяв з реєстру справ

1. Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

а) що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або

б) що спір уже вирішено; або

с) що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї.

2. Суд може прийняти рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо він вважає, що це виправдано обставинами.

СТАТТЯ 38

Розгляд справи

Суд розглядає справу разом з представниками сторін і, у разі необхідності, проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані Високі Договірні Сторони створюють усі необхідні умови.

СТАТТЯ 39

Дружнє врегулювання

1. На будь-якій стадії провадження Суд може надати себе в розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та Протоколи до неї.

2. Процедура, що здійснюється відповідно до [пункту 1](#), є конфіденційною.

3. У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, шляхом винесення ухвали, яка містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення.

4. Це рішення передається Комітету Міністрів, який здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, викладених в ухвалі.

СТАТТЯ 40

Слухання у відкритому засіданні та доступ до документів

1. Слухання проводяться у відкритому засіданні, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

2. Доступ до документів, переданих до Секретаріату, є відкритим, якщо Голова Суду не вирішить інакше.

СТАТТЯ 41

Справедлива сатисфакція

Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.

СТАТТЯ 42

Рішення Палат

Рішення Палат стають остаточними відповідно до [пункту 2](#) статті 44.

СТАТТЯ 43

Передання справи на розгляд Великої Палати

1. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати.

2. Колегія у складі п'яти суддів Великої Палати приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї або важливе питання загального значення.

3. Якщо колегія приймає клопотання, Велика Палата вирішує справу шляхом постановлення рішення.

СТАТТЯ 44

Остаточні рішення у справі

1. Рішення Великої Палати є остаточним.

2. Рішення Палати стає остаточним:

а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати; або

б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої Палати не було заявлено; або

с) якщо колегія Великої Палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої Палати згідно зі [статтею 43](#).

3. Остаточне рішення опубліковується.

СТАТТЯ 45

Умотивованість рішень у справі та ухвал

1. Рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають бути вмотивовані.

2. Якщо рішення у справі повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

СТАТТЯ 46

Обов'язкова сила рішень та їх виконання

1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітету Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.

3. Якщо Комітет Міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду за вирішенням питання тлумачення. Рішення про передачу питання на розгляд Суду ухвалюється більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

4. Якщо Комітет Міністрів вважає, що Висока Договірна Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цій Стороні та шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цієї Стороною свого зобов'язання згідно з [пунктом 1](#).

5. Якщо Суд встановлює порушення [пункту 1](#), він передає справу Комітету Міністрів з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення [пункту 1](#), він передає справу Комітету Міністрів, який закриває розгляд справи.

СТАТТЯ 47

Консультативні висновки

1. Суд може, на запит Комітету Міністрів, надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції та Протоколів до неї.

2. Такі висновки не поширюються на питання, що стосуються змісту чи обсягу прав і свобод, визначених у [розділі I](#) Конвенції та Протоколах до неї, чи на будь-які інші питання, які Суд або Комітет Міністрів може розглядати внаслідок будь-якого провадження, що може бути порушене відповідно до Конвенції.

3. Рішення Комітету Міністрів про подання запиту щодо консультативного висновку Суду ухвалюються більшістю голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

СТАТТЯ 48

Консультативна компетенція Суду

Суд вирішує, чи належить запит Комітету Міністрів щодо надання консультативного висновку до його компетенції, визначеної в [статті 47](#).

СТАТТЯ 49

Умотивованість консультативних висновків

1. Консультативні висновки Суду мають бути вмотивовані.
2. Якщо консультативний висновок повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.
3. Консультативні висновки Суду передаються Комітетові Міністрів.

СТАТТЯ 50

Витрати на забезпечення діяльності Суду

Витрати на забезпечення діяльності Суду покладено на Раду Європи.

СТАТТЯ 51

Привілеї та імунітети суддів

Судді під час виконання своїх обов'язків користуються привілеями та імунітетами, передбаченими у статті 40 [Статуту Ради Європи](#) та угодах, укладених згідно з цією статтею.

РОЗДІЛ III ІНШІ ПОЛОЖЕННЯ

СТАТТЯ 52

Запити Генерального секретаря

На запит Генерального секретаря Ради Європи будь-яка Висока Договірна Сторона надає роз'яснення стосовно того, яким чином її національне право забезпечує ефективне виконання будь-якого з положень цієї Конвенції.

СТАТТЯ 53

Гарантія визнаних прав людини

Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи применшує будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є.

СТАТТЯ 54

Повноваження Комітету Міністрів

Ніщо в цій Конвенції не зменшує обсяг повноважень Комітету Міністрів, наданих йому [Статутом Ради Європи](#).

СТАТТЯ 55

Відмова від інших засобів урегулювання спорів

Високі Договірні Сторони погоджуються, що без спеціальної домовленості вони не користуватимуться існуючими між ними чинними договорами, конвенціями або деклараціями для вирішення - шляхом звернення - спору, який виникає внаслідок тлумачення або застосування цієї Конвенції, засобами врегулювання спорів, не передбаченими цією Конвенцією.

СТАТТЯ 56

Територіальне застосування

1. Будь-яка держава може при ратифікації чи будь-коли після цього заявити шляхом повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи про те, що дія цієї Конвенції поширюється, з урахуванням [пункту 4](#) цієї статті, на всі чи деякі з територій, за міжнародні відносини яких вона є відповідальною.

2. Дія Конвенції поширюється на територію або території, визначені в повідомленні, з тридцятого дня після отримання цього повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

3. Однак положення цієї Конвенції застосовуються до таких територій з належним урахуванням місцевих вимог.

4. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до [пункту 1](#) цієї статті, може будь-коли після цього оголосити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати скарги від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі [статтею 34](#) Конвенції.

СТАТТЯ 57

Застереження

1. Будь-яка держава може при підписанні цієї Конвенції або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти зробити застереження стосовно будь-якого окремого положення Конвенції з огляду на те, що будь-який чинний на той час на її території закон не відповідає цьому положенню. Застереження загального характеру згідно із цією статтею не дозволяються.

2. Будь-яке застереження, зроблене згідно із цією статтею, має містити стислий виклад відповідного закону.

СТАТТЯ 58

Денонсація

1. Висока Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію тільки зі спливом п'ятирічного строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи, який інформує про це інші Високі Договірні Сторони.

2. Така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка перестає бути членом Ради Європи, перестає бути і стороною цієї Конвенції на тих самих умовах.

4. Відповідно до положень попередніх пунктів, Конвенція може бути денонсована стосовно будь-якої території, на яку поширювалася її дія згідно із заявою, зробленою на підставі [статті 56](#).

СТАТТЯ 59

Підписання і ратифікація

1. Ця Конвенція відкрита для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

2. До цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз.

3. Ця Конвенція набирає чинності після депонування десяти ратифікаційних грамот.

4. Стосовно будь-якого підписанта цієї Конвенції, що ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.

5. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради Європи про набрання Конвенцією чинності, про Високі Договірні Сторони, які ратифікували її, та про подальше депонування ратифікаційних грамот.

Учинено в Римі 4 листопада 1950 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному підписантові.

Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, що не включені до Конвенції та першого Протоколу до неї Страсбург, 16. 09. 1963 р.

Уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цей Протокол, сповнені рішучості вжити заходів для колективного забезпечення здійснення деяких прав і свобод, які не включені до розділу I Конвенції про захист прав людини та основних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року (далі “Конвенція”), і в статтях 1-3 Першого протоколу до Конвенції, підписаного в Парижі 20 березня 1952 року, домовилися про таке:

Стаття 1

Заборона ув’язнення за борг

Нікого не може бути позбавлено волі лише на підставі неспроможності виконати своє договірне зобов’язання.

Стаття 2

Свобода пересування

1. Кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, в межах цієї території має право на свободу пересування і свободу вибору місця проживання.

2. Кожен є вільним залишати будь-яку країну, включаючи свою власну.

3. На здійснення цих прав не встановлюються жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для забезпечення громадського порядку, запобігання злочинам, для охорони здоров’я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб.

4. Права, викладені в пункті 1, також можуть у певних місцевостях підлягати обмеженням, що встановлені згідно із законом і виправдовуються суспільними інтересами в демократичному суспільстві.

Стаття 3

Заборона вислання громадян

1. Нікого не може бути вислано, шляхом застосування індивідуальних або колективних заходів, з території держави, громадянином якої він є.

2. Нікого не може бути позбавлено права в'їзду на територію держави, громадянином якої він є.

Стаття 4

Заборона колективного вислання іноземців

Колективне вислання іноземців заборонено.

Стаття 5

Територіальне застосування

1. Будь-яка Висока Договірна Сторона може при підписанні чи ратифікації цього Протоколу або будь-коли після цього надіслати Генеральному секретареві Ради Європи заяву, в якій зазначаються межі застосування нею положень цього Протоколу до територій, що зазначені в цій заяві і за міжнародні відносини яких вона несе відповідальність.

2. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка надіслала заяву на підставі попереднього пункту, може час від часу робити інші заяви про зміну умов будь-якої попередньої заяви чи про припинення застосування положень цього Протоколу щодо будь-якої території.

3. Заява, зроблена згідно з цією статтею, вважається такою, що зроблена відповідно до пункту 1 статті 56 Конвенції.

4. Територія будь-якої держави, до якої цей Протокол застосовується на підставі його ратифікації або прийняття цією державою, і кожна територія, до якої цей Протокол застосовується на підставі заяви, зробленої такою державою згідно з цією статтею, розглядаються як окремі території для цілей посилок у статтях 2 і 3 на територію держави.

5. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 чи 2 цієї статті, може будь-коли після цього заявити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати заяви від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції стосовно всіх або деяких зі статей 1-4 цього Протоколу.

Стаття 6

Зв'язок із Конвенцією

Високі Договірні Сторони розглядають положення статей 1-5 цього Протоколу як додаткові статті Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 7

Підписання та ратифікація

1. Цей Протокол відкритий для підписання членами Ради Європи, які підписали Конвенцію; він ратифікується одночасно з ратифікацією Конвенції або після її ратифікації. Протокол набирає чинності після здачі на зберігання п'яти ратифікаційних грамот. Для тих держав, які підписали цей Протокол і які ратифікуватимуть його після набрання ним чинності, Протокол набирає чинності з дня здачі на зберігання їхніх ратифікаційних грамот. 2.

Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи, який повідомляє всіх членів Ради про тих, хто здійснив ратифікацію. На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені представники, підписали цей Протокол.

Вчинено у Страсбурзі шістнадцятого дня вересня місяця 1963 року англійською і французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цього Протоколу кожній державі, яка його підписала.

Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо скасування смертної кари Страсбург, 28. 04. 1983 р.

Держави – члени Ради Європи, які підписали цей Протокол до Конвенції про захист прав людини та основних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року (далі “Конвенція”), вважаючи, що розвиток подій у кількох державах – членах Ради Європи відображає загальну тенденцію до скасування смертної кари, домовилися про таке:

Стаття 1

Скасування смертної кари

Смертна кара скасовується. Нікого не може бути засуджено до такого покарання або страчено.

Стаття 2

Смертна кара під час війни

Держава може передбачити у своєму законодавстві смертну кару за діяння, вчинені під час війни або неминучої загрози війни; таке покарання застосовується тільки у випадках, передбачених законом і згідно з його положеннями. Держава повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про відповідні положення цього закону.

Стаття 3

Заборона відступу від зобов'язань

Жодні відступи від положень цього Протоколу на підставі статті 15 Конвенції не допускаються.

Стаття 4

Заборона застережень

Жодні застереження щодо положень цього Протоколу на підставі статті 57 Конвенції не допускаються.

Стаття 5

Територіальне застосування

1. Будь-яка держава при підписанні чи здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття чи схвалення може зазначити територію чи території, до яких застосовуватиметься цей Протокол.

2. Будь-яка держава може будь-коли після цього надіслати на ім'я Генерального секретаря Ради Європи заяву про поширення дії цього Протоколу на будь-яку іншу територію, зазначену в цій заяві. Щодо такої території Протокол набирає чинності 40 41 в перший день місяця, що настає після дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена на підставі двох попередніх пунктів, може бути відкликана щодо будь-якої території, зазначеної в цій заяві, у повідомленні на ім'я Генерального секретаря. Відкликання набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 6

Зв'язок із Конвенцією

Держави-учасниці розглядають положення статей 1-5 цього Протоколу як додаткові статті Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 7

Підписання та ратифікація

Цей Протокол відкрито для підписання державами – членами Ради Європи, які підписали Конвенцію. Він ратифікується, приймається чи схвалюється. Держава – член Ради Європи не може ратифікувати, прийняти чи схвалити цей Протокол, якщо вона одночасно або раніше не ратифікувала Конвенцію. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи схвалення здаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

Стаття 8

Набрання чинності

1. Цей Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати, коли п'ять держав – членів Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу згідно з положеннями статті 7.

2. Для будь-якої держави-члена, яка висловить свою згоду на обов'язковість для неї цього Протоколу після набрання ним чинності, Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи схвалення.

Стаття 9

Функції депозитарію

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє держави – члени Ради про:

- a) будь-яке підписання;
- b) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або будь-якого документа про прийняття чи затвердження;
- c) будь-яку дату набрання чинності цим Протоколом згідно зі статтями 5 і 8;
- d) будь-яку іншу дію, будь-яке повідомлення або сповіщення, які стосуються цього Протоколу. На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені представники, підписали цей Протокол.

Вчинено у Страсбурзі двадцять восьмого дня квітня місяця 1983 року англійською і французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії цього Протоколу кожній державі – членів Ради Європи.

Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод Страсбург, 22. 11. 1984 р.

Держави – члени Ради Європи, які підписали цей Протокол, сповнені рішучості вжити нових заходів для колективного забезпечення здійснення деяких прав і свобод за допомогою Конвенції про захист прав людини та основних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року (далі “Конвенція”), домовилися про таке:

Стаття 1

Процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців

1. Іноземець, який законно проживає на території держави, не може бути висланий за її межі інакше ніж на виконання рішення, прийнятого відповідно до закону, і повинен мати можливість:

- a) наводити аргументи проти свого вислання;
- b) вимагати перегляду своєї справи; і
- c) бути представленим з цією метою перед компетентним органом або перед особою чи особами, призначеними цим органом.

2. Іноземець може бути висланий до здійснення своїх прав, передбачених у підпунктах а, б та с пункту 1 цієї статті, якщо таке вислання є необхідним в інтересах публічного порядку або зумовлюється міркуваннями національної безпеки.

Стаття 2

Право на оскарження у кримінальних справах

1. Кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку.

Здійснення цього права, включаючи підстави, на яких воно може бути здійснене, регулюється законом.

2. Із цього права можуть робитися винятки для незначних правопорушень, як це передбачено законом, або в разі коли відповідну особу судив у першій інстанції найвищий суд, або коли її було визнано винною і засуджено після оскарження виправдального вироку. **Стаття**

3

Відшкодування в разі незаконного засудження

Якщо остаточним рішенням особу було засуджено за вчинення кримінального правопорушення і якщо винесений їй вирок було потім скасовано або її було помилувано на підставі нового чи нововиявленого факту, який беззаперечно доводить наявність судової помилки, то ця особа, яка зазнала покарання в результаті такого засудження, одержує відшкодування згідно із законом або практикою відповідної держави, якщо тільки не буде доведено, що зазначений невідомий факт не було свого часу виявлено повністю або частково з вини цієї особи.

Стаття 4

Право не бути притягненим до суду або покараним двічі

1. Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави.

2. Положення попереднього пункту не перешкоджають повторному розгляду справи згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нових або нововиявлених фактів чи суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результати розгляду справи.

3. Жодні відступи від положень цієї статті на підставі статті 15 Конвенції не допускаються.

Стаття 5

Рівноправність кожного з подружжя

Кожен із подружжя має рівні цивільні права та обов'язки у відносинах між собою і зі своїми дітьми, а також щодо одруження, перебування в шлюбі та щодо його розірвання. Ця стаття не перешкоджає державам вживати таких заходів, що є необхідними в інтересах дітей.

Стаття 6

Територіальне застосування

1. Будь-яка держава при підписанні чи здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття чи схвалення може зазначити територію або території, на які

поширюватиметься дія цього Протоколу, і встановити межі застосування нею його положень до такої території або таких територій.

2. Будь-яка держава може будь-коли після цього надіслати на ім'я Генерального секретаря Ради Європи заяву про поширення дії цього Протоколу на будь-яку іншу територію, зазначену в цій заяві. Щодо такої території Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом двомісячного строку з дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена на підставі двох попередніх пунктів, може бути відкликана щодо будь-якої території, зазначеної в цій заяві, або змінена у повідомленні на ім'я Генерального секретаря. Відкликання або зміна заяви набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом двомісячного строку з дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

4. Заява, зроблена згідно з цією статтею, розглядається як така, що зроблена відповідно до пункту 1 статті 56 Конвенції.

5. Територія будь-якої держави, до якої цей Протокол застосовується на підставі його ратифікації, прийняття або схвалення цією державою, і кожна територія, до якої цей Протокол застосовується на підставі заяви, зробленої такою державою згідно з цією статтею, можуть розглядатися як окремі території для цілей посилання в статті 1 на територію держави.

6. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 чи 2 цієї статті, може будь-коли після цього заявити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати заяви від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції стосовно статей 1-5 цього Протоколу.

Стаття 7

Зв'язок із Конвенцією

Держави-учасниці розглядають положення статей 1-6 цього Протоколу як додаткові статті Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 8

Підписання та ратифікація

Цей Протокол відкрито для підписання державами – членами Ради Європи, які підписали Конвенцію. Він підлягає ратифікації, прийняттю чи схваленню. Держава – член Ради Європи не може ратифікувати, прийняти або схвалити цей Протокол, якщо вона одночасно або раніше не ратифікувала Конвенцію. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи схвалення здаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

Стаття 9

Набрання чинності

1. Цей Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом двомісячного строку з дати, коли сім держав – членів Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу згідно з положеннями статті 8.

2. Для будь-якої держави-члена, яка висловить свою згоду на обов'язковість для неї цього Протоколу, Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає зі спливом двомісячного строку з дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи схвалення.

Стаття 10

Функції депозитарію

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всі держави – членів Ради Європи про:

- a) будь-яке підписання;
- b) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або будь-якого документа про прийняття чи схвалення;
- c) будь-яку дату набрання чинності цим Протоколом згідно зі статтями 6 і 9;
- d) будь-яку іншу дію, будь-яке повідомлення або будь-яку заяву, що стосуються цього Протоколу.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені представники, підписали цей Протокол.

Вчинено у Страсбурзі двадцять другого дня листопада місяця 1984 року англійською і французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії цього Протоколу кожній державі – членові Ради Європи.

Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод Рим, 4. 11. 2000 р.

Держави – члени Ради Європи, які підписали цей Протокол, беручи до уваги основоположний принцип, відповідно до якого всі особи є рівними перед законом і мають право на рівний захист за законом; будучи сповненими рішучості вжити подальших заходів для сприяння рівності всіх осіб шляхом колективного застосування загальної заборони дискримінації за допомогою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 року (далі – Конвенція); знову підтверджуючи, що принцип недискримінації не стоїть на заваді Державам - учасникам уживати заходів для сприяння повній та реальній рівності, якщо ці заходи є об'єктивно й обґрунтовано виправданими, домовилися про таке:

Стаття 1

Загальна заборона дискримінації

1. Здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою.

2. Ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якою ознакою, наприклад за тими, які зазначено в пункті 1.

Стаття 2

Територіальне застосування

1. Будь-яка держава під час підписання або депонування своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття чи схвалення може точно визначити територію чи території, до яких застосовується цей Протокол.

2. Будь-яка держава будь-коли в подальшому за допомогою заяви, адресованої Генеральному секретарю Ради Європи, може поширити застосування цього Протоколу на будь-яку іншу територію, точно визначену в цій заяві. Стосовно такої території Протокол набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку від дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена на підставі двох попередніх пунктів, може бути відкликана або змінена стосовно будь-якої території, точно визначеної в цій заяві, за допомогою повідомлення, адресованого Генеральному секретарю Ради Європи. Відкликання або зміна набувають чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

4. Заява, зроблена згідно із цією статтею, вважається такою, що зроблена відповідно до пункту 1 статті 56 Конвенції.

5. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 чи 2 цієї статті, може будь-коли в подальшому заявити від імені однієї чи більш ніж однієї території, якої стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати заяви від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції стосовно статті 1 цього Протоколу.

Стаття 3

Зв'язок з Конвенцією

У відносинах між Держави-учасницями положення статей 1 та 2 цього Протоколу вважаються додатковими статтями Конвенції й усі положення Конвенції застосовуються відповідно.

Стаття 4

Підписання та ратифікація

Цей Протокол відкритий для підписання державами – членами Ради Європи, які підписали Конвенцію. Він підлягає ратифікації, прийняттю чи схваленню. Держава – член Ради Європи не може ратифікувати, прийняти чи схвалити цього Протоколу, якщо вона раніше або одночасно не ратифікувала Конвенції. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи схвалення здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 5

Набуття чинності

1. Цей Протокол набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку від дати, коли десять держав – членів Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу згідно з положеннями статті 4.

2. Стосовно будь-якої держави-члена, яка в подальшому висловлює свою згоду на обов'язковість для неї цього Протоколу, Протокол набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку від дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи схвалення.

Стаття 6

Функції депозитарію

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всім державам – членам Ради Європи:

- a) про будь-яке підписання;
- b) про здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти чи будь-якого документа про прийняття чи схвалення;
- c) про будь-яку дату набуття чинності цим Протоколом згідно зі статтями 2 та 5;
- d) про будь-яку іншу дію, повідомлення чи сповіщення, що стосується цього Протоколу.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені, підписали цей Протокол. Учинено в Римі 4 листопада 2000 року англійською та французькою мовами, причому обидва тексти є автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії цього Протоколу кожній державі – члену Ради Європи.

Протокол № 13 до Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин,

Вільнюс, 3.V.2002

Держави – учасниці Ради Європи, які підписали цей Протокол, переконані, що право кожної людини на життя є основоположною цінністю в демократичному суспільстві і що скасування смертної кари є суттєвим для захисту цього права та для повного визнання людської гідності; бажаючи посилити захист права на життя, гарантованого Конвенцією про захист прав

та основних свобод людини, підписаною в Римі 4 листопада 1950 року (далі – “Конвенція”); відзначаючи, що Протокол N 6 до Конвенції, який стосується скасування смертної кари, підписаний у Страсбурзі 28 квітня 1983 року, не виключає смертну кару відносно дій, скоєних під час війни або неминучої загрози війни; сповнені рішучості зробити останній крок для скасування смертної кари за будь-яких обставин домовилися про таке:

Стаття 1

Скасування смертної кари

Смертна кара скасовується. Жодна людина не може бути засуджена до такого покарання або страчена.

Стаття 2

Заборона відхилень

Жодні відхилення від положень цього Протоколу на підставі статті 15 Конвенції не допускаються.

Стаття 3

Заборона застережень

Жодні застереження до положень цього Протоколу на підставі статті 57 Конвенції не допускаються.

Стаття 4

Територіальне застосування

1. Будь-яка держава під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття або затвердження може визначити територію або території, до яких застосовуватиметься цей Протокол.

2. Будь-яка держава може у подальшому в будь-який час шляхом заяви на ім'я Генерального секретаря Ради Європи поширити дію цього Протоколу на будь-яку іншу територію, визначену в цій заяві. Для такої території Протокол набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена відповідно до двох попередніх пунктів, може стосовно будь-якої території, визначеної в цій заяві, бути відкликана або змінена шляхом подання відповідного повідомлення на ім'я Генерального секретаря. Відкликання або зміна набувають чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 5

Зв'язок з Конвенцією

Держави-учасниці розглядають положення статей 1-4 цього Протоколу як додаткові статті до Конвенції, і всі положення Конвенції застосовуються відповідним чином.

Стаття 6

Підписання і ратифікація

Цей Протокол відкритий для підписання державами-учасницями Ради Європи, які підписали Конвенцію. Він підлягає ратифікації, прийняттю або схваленню. Держава-учасниця Ради Європи не може ратифікувати, прийняти або схвалити цей Протокол без попередньої або одночасної ратифікації Конвенції. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття або схвалення здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 7

Набуття чинності

1. Цей Протокол набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду з дня, коли десять держав-учасниць Ради Європи висловлять свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу відповідно до положень статті 6.

2. Для будь-якої держави-учасниці, яка згодом висловить свою згоду на обов'язковість для неї цього Протоколу, Протокол набуває чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду з дня здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про прийняття або схвалення.

Стаття 8

Функції депозитарію

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всі держави-учасниці Ради Європи про

- а) будь-яке підписання;
- б) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або документа про прийняття або схвалення;
- с) будь-яку дату набуття чинності цим Протоколом відповідно до статей 4 і 7 ;
- д) будь-яку іншу дію, повідомлення або заяву, які стосуються цього Протоколу.

На посвідчення чого нижчепідписані, належним чином на те уповноважені представники підписали цей Протокол.

Вчинено у Вільнюсі 3 травня 2002 року англійською і французькою мовами, причому обидва тексти є рівно автентичними, в одному примірнику, який зберігатиметься в архівах Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає завірені копії кожній державі-учасниці Ради Європи.

Протокол № 14-bis

до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Страсбург, 13.05. 2004 р.

Держави – члени Ради Європи, які підписали цей Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної в м. Рим 4 листопада 1950 року (далі – Конвенція),

беручи до уваги Протокол 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції, відкритий для підписання Комітетом міністрів Ради Європи в м. Страсбург 13 травня 2004 р.;

беручи до уваги Висновок 271 (2009), ухвалений Парламентською Асамблеєю Ради Європи 30 квітня 2009 р.;

зважаючи на невідкладну потребу впровадити певні додаткові процедури до Конвенції для збереження й поліпшення ефективності її контрольної системи на тривалий період, у світлі дедалі більшої завантаженості Європейського суду з прав людини та Комітету міністрів Ради Європи;

зважаючи, зокрема, на потребу забезпечити Судові можливість і далі відігравати свою провідну роль у захисті прав людини в Європі,

домовилися про таке:

Стаття 1

Для Високих Договірних Сторін Конвенції, які є зобов'язаними цим Протоколом, Конвенція має редакцію, передбачену в статтях 2-4.

Стаття 2

1. Назву статті 25 Конвенції викласти в такій редакції:

"Стаття 25. Канцелярія, юридичні секретарі та доповідачі".

2. Наприкінці статті 25 Конвенції додати новий пункт 2 у такій редакції:

"2. Коли Суд засідає одноособово, Судові надають допомогу доповідачі, які діють під керівництвом Голови Суду. Вони входять до складу канцелярії Суду".

Стаття 3

1. Назву статті 27 Конвенції викласти в такій редакції:

"Стаття 27. Одноособовий склад Суду, комітети, палати й Велика палата".

2. Пункт 1 статті 27 Конвенції викласти в такій редакції:

"Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі одного судді, комітетами - у складі трьох суддів, палатами - у складі семи суддів та Великою палатою - у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк".

3. До статті 27 Конвенції додати новий пункт 2 у такій редакції:

"2. Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю обрано".

4. Пункти 2 і 3 статті 27 Конвенції вважати відповідно пунктами 3 та 4.

Стаття 4

Статтю 28 Конвенції викласти в такій редакції:

"Стаття 28. Компетенція суддів, які засідають одноособово, та комітетів

1. Суддя, який засідає одноособово, може оголосити неприйнятною або вилучити з реєстру справ заяву, подану згідно зі статтею 34 у випадках, коли таке рішення може бути прийнято без додаткового вивчення.

2. Таке рішення є остаточним.

3. Якщо суддя, який засідає одноособово, не оголошує заяву неприйнятною або не вилучає її з реєстру справ, то цей суддя передає її до комітету або палати для дальшого розгляду.

4. Щодо заяви, поданої згідно зі статтею 34, комітет одностайним голосуванням може:

а) оголосити її неприйнятною або вилучити її з реєстру справ і у випадках, коли таку ухвалу щодо прийнятності може бути прийнято без додаткового вивчення, або

б) оголосити її прийнятною та водночас прийняти рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї вже є предметом усталеної практики Суду.

5. Ухвали щодо прийнятності й рішення по суті за пунктом 4 є остаточними.

6. Якщо суддя, обраний від відповідної Високої Договірної Сторони, не є членом комітету, комітет може на будь-якій стадії провадження запропонувати цьому судді зайняти місце одного із членів комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, у тому числі те, чи висловила Сторона заперечення щодо застосування процедури, визначеної підпунктом "b" пункту 4".

Стаття 5

1. Цей Протокол є відкритим для підписання державами – членами Ради Європи, що підписали Конвенцію, які можуть висловити свою згоду на обов'язковість шляхом:

а) підписання без застережень щодо ратифікації, прийняття чи затвердження або

б) підписання, що підлягає ратифікації, прийняттю чи затвердженню, з подальшою ратифікацією, прийняттям чи затвердженням.

2. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи затвердження здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 6

1. Цей Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку від дати, коли три Високі Договірні Сторони Конвенції висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу згідно з положеннями статті 5.

2. Щодо будь-якої Високої Договірної Сторони, яка згодом висловлює свою згоду на обов'язковість для неї цього Протоколу, Протокол набирає чинності для цієї Високої Договірної Сторони в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку від дати висловлення її згоди на обов'язковість для неї Протоколу згідно з положеннями статті 5.

Стаття 7

До набрання цим Протоколом чинності відповідно до умов, установлених згідно зі статтею 6, Висока Договірна Сторона Конвенції, яка підписала або ратифікувала Протокол, будь-коли може заявити, що положення цього Протоколу застосовуються до неї на тимчасовій основі. Така заява набирає чинності в перший день місяця, що настає після дати її отримання Генеральним секретарем Ради Європи.

Стаття 8

1. Від дати набрання чинності цим Протоколом або застосування його на тимчасовій основі положення цього Протоколу застосовуються до всіх заяв, що перебувають на розгляді Суду щодо всіх Високих Договірних Сторін, для яких він є чинним або застосовується на тимчасовій основі.

2. Цей Протокол не застосовується до будь-якої індивідуальної заяви, висунутої проти двох чи більше Високих Договірних Сторін, якщо щодо них Протокол є чинним або застосовується на тимчасовій основі чи відповідні положення Протоколу № 14 застосовуються на тимчасовій основі.

Стаття 9

Цей Протокол утрачає чинність або перестає застосовуватися на тимчасовій основі з дати набрання чинності Протоколом 14 до Конвенції.

Стаття 10

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всім державам – членам Ради Європи про:

- а) будь-яке підписання;
- б) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи затвердження;
- с) дату набрання чинності цим Протоколом згідно зі статтею 6;
- д) будь-яку заяву, зроблену згідно зі статтею 7, а також
- е) будь-яку іншу дію, повідомлення чи сповіщення, що стосуються цього Протоколу.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином не те вповноважені, підписали цей Протокол.

Учинено в м. Страсбург 27 травня 2009 р. англійською та французькою мовами, причому обидва тексти є рівноавтентичними, в одному примірнику, який здається на зберігання в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії кожній державі - члену Ради Європи.

Регламент Європейського суду з прав людини

Європейський суд з прав людини, беручи до уваги Конвенцію про захист прав людини та основних свобод і протоколи до неї, приймає цей Регламент.

Правило 1 (Визначення)

Для цілей цього Регламенту, якщо контекстом не вимагається інше:

- a) термін "Конвенція" означає Конвенцію про захист прав людини та основних свобод і протоколи до неї;
- b) вираз "Пленум Суду" означає пленарне засідання Європейського суду з прав людини;
- c) термін "Велика палата" означає Велику палату у складі сімнадцяти суддів, створену відповідно до пункту 1 статті 27 Конвенції;
- d) термін "секція" означає палату, створену Пленумом Суду на встановлений строк відповідно до підпункту (b) статті 26 Конвенції, а вираз "голова секції" означає суддю, обраного Пленумом Суду відповідно до підпункту (c) статті 26 Конвенції головою такої секції;
- e) термін "палата" означає будь-яку палату у складі семи суддів, створену відповідно до пункту 1 статті 27 Конвенції, а вираз "голова палати" означає суддю, що головує в такій палаті;
- f) термін "комісія" означає комісію у складі трьох суддів, створену відповідно до пункту 1 статті 27 Конвенції;
- g) термін "Суд" означає Пленум Суду, Велику палату, секцію, палату, комісію або колегію у складі п'яти суддів, про яку йдеться в пункті 2 статті 43 Конвенції;
- h) вираз "суддя ad hoc" означає будь-яку особу, крім обраного судді, яка обирається Договірною Стороною для участі в розгляді справи у складі Великої палати або палати згідно з пунктом 2 статті 27 Конвенції;
- i) терміни "суддя" і "судді" означають суддів, обраних Парламентською Асамблеєю Ради Європи, або суддів ad hoc;
- j) термін "суддя-доповідач" означає суддю, призначеного виконувати завдання, передбачені в правилах 48 та 49;
- k) термін "делегат" означає суддю, якого палата призначила членом делегації, а вираз "керівник делегації" означає делегата, якого палата призначила керівником її делегації;
- l) термін "делегатія" означає орган, до складу якого входять делегати, члени канцелярії Суду чи будь-які інші особи, яким палата доручила допомагати делегації в її роботі;
- m) термін "секретар" означає Секретаря Суду або секретаря секції, відповідно до контексту;
- n) терміни "сторона" і "сторони" означають:
  - Договірні Сторони, що є заявником та відповідачем;

- заявника (особу, неурядову організацію або групу осіб), що подав скаргу відповідно до статті 34 Конвенції;

о) вираз "третя сторона" означає будь-яку Договірну державу чи будь-яку заінтересовану особу, яка, як передбачено в пунктах 1 та 2 статті 36 Конвенції, здійснила своє право викласти міркування в письмовій формі чи брати участь у слуханні або якій було запропоновано зробити це;

р) термін "слухання" (в однині та множині) означає усне провадження, яке здійснюється для вирішення питання про прийнятність заяви та/або розгляд її по суті або у зв'язку з клопотанням про перегляд судового рішення, надання тлумачення судового рішення чи консультативного висновку;

q) вираз "Комітет міністрів" означає Комітет міністрів Ради Європи;

г) вирази "колишній Суд" та "Комісія" означають, відповідно, Європейський суд та Європейську комісію з прав людини, що були створені згідно з колишньою статтею 19 Конвенції.

Розділ I

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОБОТА СУДУ

Глава I

Судді

Правило 2

(Обчислення строку повноважень суддів)

1. Тривалість строку повноважень обраного судді обчислюється від дня його обрання. Проте, якщо суддя переобирається зі спливом строку повноважень або обирається замість судді, строк повноважень якого вже сплив або майже сплив, тривалість строку його повноважень у кожному випадку обчислюється від дати спливу цього строку.

2. Відповідно до пункту 5 статті 23 Конвенції, суддя, обраний для заміни судді, строк повноважень якого не сплив, обіймає посаду протягом решти строку повноважень свого попередника.

3. Відповідно до пункту 7 статті 23 Конвенції, обраний суддя обіймає посаду доти, доки його наступник складе присягу або зробить заяву, передбачену правилом 3.

Правило 3

(Присяга або урочиста заява)

1. Перед тим як заступити на посаду, кожний обраний суддя на першому пленарному засіданні Суду, на якому він буде присутній після обрання, або, в разі необхідності, перед Головою Суду складає таку присягу чи робить таку урочисту заяву:

"Присягаю," – або "Урочисто заявляю," – "що виконуватиму функції судді чесно, незалежно та безсторонньо і зберігатиму таємницю всіх обговорень".

2. Ця дія має бути зафіксована в протоколі.

Правило 4 **(Несумісність діяльності)**

Відповідно до пункту 3 статті 21 Конвенції, упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися ніякою політичною, адміністративною чи професійною діяльністю, несумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або вимогами виконання посадових обов'язків на постійній основі. Кожний суддя має повідомити Голову Суду про будь-яку іншу діяльність. Усі питання, які виникають у разі виникнення незгоди між Головою та заінтересованим суддею, вирішуються Пленумом Суду.

Правило 5 **(Старшинство)**

1. Обрані судді розташовуються в порядку старшинства за Головою і заступниками Голови Суду та головами секцій за датою свого обрання; у разі переобрання, навіть якщо це відбулося не одразу, зараховується тривалість строку, протягом якого цей суддя раніше обіймав посаду судді.

2. Старшинство заступників Голови Суду, обраних на посаду в один і той самий день, визначається за тривалістю строку, протягом якого вони виконували функції судді. При однаковій тривалості строку, протягом якого вони виконували функції судді, старшинство визначається за віком. Це саме правило застосовується щодо голів секцій.

3. Старшинство суддів, які виконували функції судді протягом однакового строку, визначається за віком.

4. Старшинство суддів *ad hoc* визначається за їхнім віком після обраних суддів.

Правило 6 **(Відставка)**

Про відставку судді має бути повідомлено Голову Суду, який передає це повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи. Згідно з положеннями пункту 4 (в кінці) правила 24 та пункту 3 правила 26, відставка означає, що з'являється вакансія судді.

Правило 7 **(Звільнення з посади)**

Жоден суддя не може бути звільнений з посади доти, доки інші судді на пленарному засіданні більшістю у дві третини голосів обраних суддів, що заступили на посаду, не приймуть рішення про те, що він перестав відповідати вимогам. Пленум Суду має спершу заслухати його. Будь-який суддя може ініціювати процедуру звільнення з посади.

Глава II
Головування в Суді і роль бюро Суду
Правило 8

(Вибори Голови і заступників Голови Суду та голів і заступників голів секцій)

1. На пленарних засіданнях Суду обирається його Голова, двоє заступників Голови та голови секцій строком на три роки за умови, що цей строк не перевищуватиме тривалості строку їхніх повноважень. Вони можуть бути переобрані.

2. У кожній секції таким самим чином обирається строком на три роки, що може поновлюватися, заступник голови, який заміняє голову секції, якщо останній не може виконувати своїх обов'язків.

3. Голови та заступники голів продовжують виконувати свої функції до обрання своїх наступників.

4. Якщо Голова або заступник Голови перестає бути членом Суду або подає у відставку до звичайного спливу строку повноважень, Пленум Суду або відповідна секція, залежно від обставин, обирає наступника на решту строку повноважень.

5. Вибори, про які йдеться в цьому правилі, проводяться шляхом таємного голосування, у них мають право брати участь лише присутні обрані судді. Якщо жоден суддя не набере абсолютної більшості голосів присутніх обраних суддів, проводиться голосування щодо двох суддів, які набрали найбільшу кількість голосів. За рівної кількості голосів перевага надається судді, який має старшинство згідно з правилом 5.

Правило 9
(Функції Голови Суду)

1. Голова спрямовує діяльність Суду та здійснює адміністративні функції. Він представляє Суд, і на нього, зокрема, покладається відповідальність за зв'язки з керівними органами Ради Європи.

2. Голова головує на пленарних засіданнях Суду, засіданнях Великої палати та засіданнях колегії з п'яти суддів.

3. Голова не бере участі в розгляді справ, які слухаються палатами, крім випадків, коли він є суддею, обраним від відповідної Договірної Сторони.

Правило 9А
(Роль бюро)

1. а) Суд має бюро, членами якого є Голова Суду, заступники Голови Суду і голови секцій. У випадку, якщо заступник Голови Суду або голова секції не в змозі бути присутнім на засіданні бюро, тоді замість нього на засіданні має бути присутній заступник голови цієї секції

або, у разі неможливості такої заміни, - член цієї секції, наступний за порядком старшинства, встановленим правилом 5.

b) Бюро має право вимагати присутності на своєму засіданні будь-якого іншого члена Суду чи будь-якої іншої особи, якщо вважає таку присутність необхідною.

2. Роботі бюро допомагають Секретар і заступник Секретаря Суду.

3. Завдання бюро - допомагати Голові Суду виконувати його функції зі спрямування роботи та адміністрування Суду. У зв'язку з цим Голова Суду може порушити перед бюро будь-яке адміністративне чи позасудове питання, яке належить до компетенції Голови Суду.

4. Бюро також сприяє координації дій між секціями Суду.

5. Перед тим як видати практичні рекомендації, відповідно до правила 32, та ухвалити загальні правила, розроблені Секретарем Суду згідно з пунктом 4 правила 17, Голова Суду може проконсультуватися з бюро.

6. Бюро має право доповідати Пленуму Суду з будь-якого питання. Воно також може висловлювати Пленуму свої пропозиції.

7. Засідання бюро протоколюються, після чого протоколи, виконані обома офіційними мовами Суду, роздаються суддям Суду. Секретар бюро призначається Секретарем Суду за погодженням з Головою Суду.

Правило 10

(Функції заступників Голови Суду)

Заступники Голови допомагають Голові Суду. Вони заміщають Голову у випадках, коли останній не може виконувати своїх обов'язків, або коли посада Голови є вакантною, або на прохання Голови. Вони також діють як голови секцій.

Правило 11

(Заміщення Голови та заступників Голови)

Якщо Голова і заступник Голови одночасно не можуть виконувати своїх обов'язків або ж їхні посади є одночасно вакантними, посаду Голови Суду має обійняти голова секції або, якщо такого немає, один з обраних суддів у порядку старшинства, передбаченому в правилі 5.

Правило 12

(Головування в секціях та палатах)

Голови секцій головують на засіданнях секцій та палат, членами яких вони є, і спрямовують роботу цих секцій. Заступники голів секцій посідають їхнє місце, якщо вони не можуть виконувати своїх обов'язків, або якщо посада голови цієї секції є вакантною, або на прохання голови секції. Якщо й вони не можуть цього зробити, тоді їхнє місце посідають судді секцій та палат у порядку старшинства, передбаченому в правилі 5.

Правило 13

(Неможливість головування)

Судді Суду не можуть головувати у випадках, коли стороною у справі є Договірна держава, громадянами якої вони є або від якої вони були обрані.

Правило 14

(Збалансованість представництва за ознакою статі)

Стосовно здійснення призначень на підставі цієї та наступної глав цього Регламенту Суд проводить політику, що має на меті забезпечення розумної збалансованості представництва за ознакою статі.

Глава III

КАНЦЕЛЯРІЯ

Правило 15

(Вибори Секретаря Суду)

1. На пленарному засіданні Суду обирається його Секретар. Кандидати повинні мати високі моральні якості та володіти знаннями в галузі права, управління, знати мови і мати досвід, необхідний для виконання посадових обов'язків.

2. Секретар Суду обирається на п'ятирічний строк і може бути переобраний. Секретар не може бути звільнений з посади, якщо інші судді, що зібралися на пленарному засіданні, більшістю у дві третини голосів обраних суддів не приймуть рішення про те, що він перестав відповідати встановленим вимогам. Пленум Суду має спершу заслухати його. Будь-який суддя може ініціювати процедуру звільнення з посади.

3. Вибори, про які йдеться у цьому правилі, проводяться шляхом таємного голосування, у них мають право брати участь лише присутні обрані судді. Якщо жоден кандидат не набере абсолютної більшості голосів присутніх обраних суддів, голосування проводиться щодо двох кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів. При рівній кількості голосів перевага надається передовсім жінці, якщо вона є серед кандидатів, а потім - старшому за віком кандидатів.

4. Перед тим як заступити на посаду, Секретар складає таку присягу чи робить таку урочисту заяву перед Пленумом Суду або, якщо в цьому є потреба, перед Головою Суду:

"Присягаю," – або "Урочисто заявляю," – "що буду віддано, розсудливо і сумлінно виконувати покладені на мене обов'язки Секретаря Європейського суду з прав людини".

Ця дія має бути зафіксована в протоколі.

Правило 16

(Вибори заступників Секретаря Суду)

1. На пленарному засіданні Суду також обираються два заступники Секретаря, згідно з умовами, у такий спосіб та на такий строк, як це передбачено попереднім правилом. Процедура звільнення з посади, передбачена для Секретаря Суду, застосовується у такий самий спосіб. Стосовно обох цих питань Суд спершу консультується із секретарем.

2. Перед тим як заступити на посаду, заступник Секретаря складає присягу чи робить урочисту заяву перед Пленумом Суду або, якщо в цьому є потреба, перед Головою Суду, подібно до того, як це передбачено стосовно Секретаря. Ця дія має бути зафіксована в протоколі.

Правило 17 **(Функції Секретаря Суду)**

1. Секретар допомагає Судові у виконанні його функцій, на нього покладається відповідальність за організацію та роботу канцелярії Суду під керівництвом Голови Суду.

2. У віданні Секретаря перебувають усі архіви Суду, через нього проходять усі повідомлення та сповіщення, що відправляються Судом або надходять на його адресу у зв'язку зі справами, які передані або мають бути передані до Суду.

3. Згідно з обов'язком діяти на власний розсуд, що впливає із його повноважень, Секретар відповідає на запити про надання інформації стосовно діяльності Суду, зокрема на запитання преси.

4. Робота канцелярії регулюється загальними правилами, розробленими Секретарем та затвердженими Головою Суду.

Правило 18 **(Організація та робота канцелярії)**

1. Канцелярія складається із канцелярій секцій, відповідно до кількості створених Судом секцій, та управлінь, необхідних для надання правових та адміністративних послуг, що вимагаються Судом.

2. Секретар секції допомагає секції здійснювати її функції, йому може допомагати заступник секретаря секції.

3. Службовців канцелярії, в тому числі секретарів із правових питань, але не Секретаря Суду та його заступників, призначає Генеральний секретар Ради Європи за погодженням з Головою Суду або із Секретарем, що діє за вказівками Голови.

Глава IV **Робота Суду** **Правило 19** **(Місцезнаходження Суду)**

1. Місцезнаходженням Суду є місцезнаходження Ради Європи у Страсбурзі. Проте, якщо Суд вважатиме за доцільне, він може здійснювати свої функції будь-де на території держав - членів Ради Європи.

2. На будь-якому етапі розгляду заяви Суд може прийняти рішення про те, що йому або одному чи кільком із його членів необхідно виконати слідчі дії чи будь-яку іншу функцію в якомусь іншому місці.

Правило 20 **(Пленарні засідання Суду)**

1. Пленарні засідання Суду скликаються його Головою, коли цього вимагає виконання функцій Суду згідно з Конвенцією та цим Регламентом. Голова скликає пленарне засідання, якщо принаймні третина членів Суду вимагає цього та в будь-який інший час, щоб один раз на рік розглянути адміністративні питання.

2. Кворум Пленуму Суду складається із двох третин обраних суддів, що заступили на посаду.

3. За відсутності кворуму Голова переносить засідання.

Правило 21 **(Інші засідання Суду)**

1. Велика палата, палати та комісії працюють на постійній основі. Проте за пропозицією Голови Суд може щороку визначати періоди засідань.

2. У невідкладних випадках Велика палата і палати можуть скликатися їхніми головами в позасесійний період.

Правило 22 **(Наради суддів)**

1. Суд проводить свої наради за закритими дверима. Наради Суду мають бути таємними.

2. В нарадах беруть участь лише судді. Можуть бути присутніми Секретар Суду або особа, призначена замість нього, а також інші працівники канцелярії та перекладачі, допомога яких вважається необхідною. Присутність жодної іншої особи не допускається без спеціальної ухвали Суду.

3. До початку голосування з будь-якого питання в Суді Голова може попросити суддів викласти їхню думку з цього приводу.

Правило 23 **(Голосування)**

1. Ухвали Суду виносяться більшістю голосів присутніх суддів. За однакової кількості голосів проводиться повторне голосування, а якщо голоси знову поділилися порівну,

вирішальним є голос Голови. Цей пункт застосовується у випадках, коли цим Регламентом не передбачено інше.

2. Ухвали та судові рішення Великої палати і палат виносяться більшістю голосів присутніх суддів. При остаточному голосуванні щодо прийнятності та по суті справ утримуватися не дозволяється.

3. Як правило, голосування проводиться підняттям рук. Голова може проводити поіменне голосування в порядку, зворотному до порядку старшинства.

4. Будь-яке питання, що виноситься на голосування, має бути чітко сформульоване.

Глава V

Палати

Правило 24[5]

(Склад Великої палати)

1. Велика палата складається із сімнадцяти суддів та принаймні трьох підмінних суддів.

2. а) До складу Великої палати входять Голова та заступники Голови Суду і голови секцій. Якщо заступник Голови Суду або голова секції не може брати участь у розгляді справи у складі Великої палати, його заміняє заступник голови відповідної секції.

б) Суддя, обраний від Договірної Сторони, якої стосується справа, або, коли це доцільно, суддя, призначений з огляду на правило 29 чи правило 30, засідає як член Великої палати за посадою згідно з пунктами 2 і 3 статті 27 Конвенції.

с) У справах, переданих на розгляд Великої палати на підставі статті 30 Конвенції, до складу Великої палати також входять члени палати, яка відмовилася від юрисдикції.

д) У справах, переданих на розгляд Великої палати на підставі статті 43 Конвенції, до складу Великої палати не може входити суддя, який брав участь у складі первісної палати в її нарадах щодо прийнятності або конкретних обставин справи, за винятком голови цієї палати та судді, який брав участь у таких нарадах від Високої Договірної Сторони, якої стосувалася справа.

е) Судді та підмінні судді, які мають доповнити склад Великої палати у кожній справі, переданій на її розгляд, призначаються з-поміж решти суддів шляхом жеребкування, яке проводить Голова Суду в присутності Секретаря. Методика жеребкування встановлюється на пленарному засіданні Суду, з належним урахуванням необхідності забезпечення "географічної" збалансованості складу Суду, що має відображати різні системи права Договірних Сторін.

3. Якщо той чи інший суддя не може брати участі в слуханні, його заміщає підмінний Суддя в порядку, в якому його обирали б згідно з пунктом 2 (е) цього правила. У разі

необхідності, Голова Суду може упродовж судового провадження призначити додаткових підмінних суддів, відповідно до пункту 2 (е) вище.

4. Судді та підмінні судді, призначені згідно з викладеними вище положеннями, надалі братимуть участь у складі Великої палати в розгляді справи доти, доки провадження не буде завершено. Якщо вони брали участь у розгляді справи по суті, тоді навіть після закінчення строку їхніх повноважень вони й далі займатимуться цією справою.

5. а) Колегія у складі п'яти суддів Великої палати, покликана розглядати клопотання, подані за статтею 43 Конвенції, складається із:

- Голови Суду,

- голів або, якщо вони не можуть брати участі в слуханні, заступників голів відповідних секцій - крім тієї, з якої було сформовано палату, що розглядала справу, передати яку на розгляд до Великої палати просить подавець клопотання;

- додаткового судді, визначеного за ротацією з-поміж суддів, - крім тих, що розглядали цю справу в палаті.

б) Суддя, обраний від Договірної Сторони, якої стосується дана справа, або суддя, який є її громадянином, не може бути членом колегії.

с) Будь-якого члена колегії, що не може брати участі в розгляді, замінює інший суддя, який не брав участі у розгляді цієї справи в палаті і який призначається за ротацією.

Правило 25

(Створення секцій)

1. Палати, передбачені в підпункті (b) статті 26 Конвенції (які в цьому Регламенті називаються "секціями"), створюються на пленарному засіданні Суду, за пропозицією його Голови, строком на три роки, відлік якого починається з дня виборів керівництва Суду, передбаченого в правилі 8. Має бути створено принаймні чотири секції.

2. Кожний суддя є членом однієї із секцій. Склад секцій має бути збалансований "географічно" та за ознакою статі й має відображати різні системи права Договірних Сторін.

3. Якщо суддя перестає бути членом Суду до спливу строку, на який було створено секцію, місце цього судді в секції посідає його наступник – член Суду.

4. У виняткових випадках голова Суду вносить зміни до складу секцій, якщо цього вимагають обставини.

5. За пропозицією Голови на пленарному засіданні Суду може бути створено додаткову секцію.

Правило 26

(Створення палат)

1. Палати у складі семи суддів, передбачені пунктом 1 статті 27 Конвенції для розгляду справ, що передаються до Суду, створюються зі складу секцій таким чином:

а) За умови дотримання пункту 2 цього правила та пункту 4 правила 28 (останнє речення), до складу палати в кожному випадку входять голова секції та суддя, обраний від Договірної Сторони, якої стосується справа. Якщо цей суддя не є членом секції, якій було доручено розгляд даної заяви згідно з правилом 51 чи 52, тоді він бере участь у розгляді як член палати за посадою, згідно з пунктом 2 статті 27 Конвенції. У разі неможливості участі цього судді в розгляді або якщо його відведено, застосовується правило 29.

б) Інші члени палати призначаються головою секції за ротацією з-поміж членів відповідної секції.

в) Члени секції, яких не призначено в такий спосіб, беруть участь у розгляді як підмінні судді.

2. Голова палати може звільнити суддю, обраного від Договірної Сторони, якої стосується справа, або, коли це доцільно, суддю *ad hoc*, призначеного згідно з правилами 29 і 30, від необхідності бути присутнім на засіданнях, присвячених підготовчим або процедурним питанням. Для цілей таких засідань вважається, що відповідна Договірна Сторона вже призначила замість цього судді першого підмінного суддю, як цього вимагає пункт 1 правила 29.

3. Навіть після закінчення строку своїх повноважень судді й далі залучаються до проваджень у справах, у розгляді яких по суті вони брали участь.

Правило 27

(Комісії)

1. Комісії у складі трьох суддів, які належать до тієї самої секції, створюються згідно з пунктом 1 статті 27 Конвенції. Після консультацій із головами секцій Голова Суду вирішує, яку кількість комісій має бути створено.

2. Комісії створюються строком на дванадцять місяців зі складу членів кожної секції за ротацією, за винятком голови секції.

3. Судді секції, що не є членами комісії, можуть бути призначені замість тих членів комісії, які не можуть брати участі в засіданнях.

4. Кожна комісія очолюється членом секції, який має в ній старшинство.

Правило 28

(Неможливість брати участь у розгляді справи, відведення або звільнення від участі)

1. Суддя, який не може брати участі в засіданнях, до яких його залучено, повинен якнайшвидше повідомити про це голову палати.

2. Суддя не може брати участі в розгляді справи, у якій він особисто заінтересований, або якщо він раніше діяв як довірена особа, адвокат або радник сторони чи особи, заінтересованої в цій справі, або як член суду чи слідчої групи, або в будь-якій іншій якості.

3. Якщо суддю відведено на підставі однієї зі згаданих причин або з якоїсь особливої причини, він повідомляє про це голову палати, який має звільнити його від розгляду цієї справи.

4. Якщо голова палати вважає, що є підстава для відведення судді, він має проконсультуватися з цим суддею, а в разі виникнення незгоди це питання вирішується палатою. Після заслуховування думки судді, про якого йдеться, палата проводить нараду й голосування без присутності цього судді. Для цілей проведення палатою наради й голосування, такого суддю заміняє перший підмінний суддя в палаті. Таке саме правило застосовується, якщо суддя засідає від Договірної Сторони, якої стосується справа. У такому випадку вважається, що ця Договірна Сторона вже призначила першого підмінного суддю для участі в засіданні замість відведеного судді, відповідно до пункту 1 правила 29.

Правило 29 **(Судді ad hoc)**

1. а) Якщо суддя, обраний від Договірної Сторони, якої стосується справа, не може брати участі в роботі палати, чи його відведено, чи звільнено, чи якщо взагалі немає такого судді, голова палати пропонує цій стороні повідомити його, чи бажає вона призначити суддею для розгляду справи або іншого обраного суддю, або суддю ad hoc, і якщо так, то одночасно повідомити ім'я призначеної особи.

б) Це саме правило застосовується, коли особа, призначена таким чином, не може брати участі в розгляді або її відведено.

с) Суддя ad hoc повинен мати належну кваліфікацію, згідно з пунктом 1 статті 21 Конвенції; не повинні існувати будь-які з підстав, згаданих у правилі 28 цього Регламенту, які перешкоджали б йому взяти участь у розгляді справи; і він повинен задовольняти всі критерії, які дають йому змогу бути завжди готовим, залишатися в розпорядженні Суду та присутнім на засіданнях, як це передбачено пунктом 5 цього правила.

2. Якщо Договірна Сторона, якої стосується справа, не надішле відповіді упродовж тридцяти днів або строку, подовженого для неї головою палати, вважається, що вона відмовилася від права призначити суддю ad hoc. Презумпція щодо відмови від такого права набуває чинності також у разі, якщо Договірна Сторона, якої стосується справа, вже двічі призначала на посаду судді ad hoc осіб, яких палата визнала такими, що не задовольняють умови, викладені в підпункті (с) пункту 1 цього правила.

3. Голова палати може вирішити не пропонувати Договірній Стороні, якої стосується справа, робити призначення згідно з підпунктом (а) пункту 1 цього правила доти, доки вона не

одержить повідомлення про заяву відповідно до пункту 2 правила 54 цього Регламенту. У такому випадку доти, доки не відбудеться згаданого призначення, вважається, що Договірна Сторона вже призначила першого підмінного суддю замість обраного судді.

4. На початку першого засідання, на якому має розглядатися справа після призначення судді ad hoc, він складає присягу або робить урочисту заяву, передбачену правилом 3. Ця дія фіксується в протоколі.

5. Судді ad hoc мають бути готовими до виконання функцій за розпорядженням Суду та, за умов дотримання пункту 2 правила 26, до участі в засіданнях палати.

Правило 30

(Спільний інтерес)

1. Якщо дві чи більше Договірних Сторін - заявників чи відповідачів - мають спільний інтерес, голова палати може запропонувати їм призначити, за згодою між ними, одного суддю, обраного від однієї з цих Договірних Сторін, як суддю їхнього спільного інтересу, який розглядатиме справу за посадою. Якщо сторони не можуть дійти згоди, голова обирає суддю їхнього спільного інтересу шляхом жеребкування з-поміж кандидатур суддів, запропонованих сторонами.

2. Голова палати може не пропонувати залученим у справу Договірним Сторонам призначити суддю згідно з пунктом 1 цього правила доти, доки вони не одержать повідомлення про заяву відповідно до пункту 2 правила 54 цього Регламенту.

3. Якщо між цими Договірними Сторонами виникає спір щодо наявності спільного інтересу чи щодо будь-якого пов'язаного з цим питання, спір розв'язує палата, одержавши у разі необхідності письмові зауваження від зазначених Сторін.

Розділ II

ПРОЦЕС

Глава I

Загальні правила

Правило 31

(Можливість відступів при розгляді конкретних справ)

Положення цього розділу не перешкоджають Суду після консультацій зі сторонами відступати від цих положень при розгляді конкретної справи, коли це доцільно.

Правило 32

(Практичні рекомендації)

Голова Суду може видавати практичні рекомендації, в основному стосовно таких питань, як з'явлення на слухання та подання документів у справі для іншої сторони.

Правило 33[9]

(Відкритий характер документів)

1. Усі документи, що надійшли до канцелярії у зв'язку із заявою, за винятком поданих з приводу переговорів щодо дружнього врегулювання, як це передбачено правилом 62, мають бути доступними для громадськості, якщо, з причин, викладених у пункті 2 цього правила, голова палати не вирішить інакше - з власної ініціативи або за клопотанням сторони чи іншої заінтересованої особи.

2. Доступ громадськості до документа чи будь-якої його частини може бути обмежений в інтересах моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін чи в разі крайньої необхідності, якщо, на думку голови, в особливих випадках публічність доступу може зашкодити інтересам правосуддя.

3. У клопотанні, поданому відповідно до пункту 1 цього правила, мають бути наведені причини для закриття доступу громадськості до документів і зазначено, чи це стосується всіх документів, чи лише деяких із них.

4. Винесені палатою ухвали та рішення стають доступними для громадськості. Суд періодично оприлюднює загальну інформацію про рішення, ухвалені комісіями згідно з пунктом 2 правила 53.

Правило 34

(Використання мов)

1. Офіційними мовами в Суді є англійська та французька мови.

2. До прийняття ухвали щодо прийнятності заяви все спілкування із заявниками, про яких ідеться у статті 34 Конвенції, або з їхніми представниками, а також оформлення документів у справі для іншої сторони здійснюються якщо не однією з офіційних мов Суду, то однією з офіційних мов Договірних Сторін.

3. а) Усе спілкування та оформлення документів у справі для іншої сторони, що подаються заявниками або їхніми представниками стосовно слухання чи після того, як справу було оголошено прийнятною, здійснюються однією з офіційних мов Суду, якщо голова палати не санкціонує продовження використання офіційної мови Договірної Сторони.

б) Якщо такий дозвіл надано, секретар має досягти необхідної домовленості щодо письмового або усного перекладу зауважень чи тверджень.

4. а) Усе спілкування та оформлення документів у справі для іншої сторони, що подаються Договірними Сторонами або третіми сторонами, здійснюються однією з офіційних мов Суду. Голова палати може надати дозвіл на використання неофіційної мови.

b) Якщо такий дозвіл надано, на сторону, що звернулася з таким проханням, покладається відповідальність за забезпечення перекладу та відшкодування витрат за переклад англійською або французькою мовою усних аргументів чи письмових заяв.

5. Голова палати може запропонувати Договірній Стороні-відповідачеві забезпечити переклад її письмових клопотань офіційною мовою цієї сторони для того, щоб полегшити заявникові розуміння цих клопотань.

6. Будь-який свідок, експерт або інша особа, що постає перед Судом, може використовувати свою рідну мову, якщо не володіє достатньою мірою однією з офіційних мов. У такому випадку секретар має досягти необхідної домовленості щодо письмового або усного перекладу.

Правило 35

(Представництво Договірних Сторін)

Договірні Сторони мають бути представлені довіреними особами, яким надають допомогу адвокати чи радники.

Правило 36[10]

(Представництво заявників)

1. Особа, неурядова організація або група осіб може – особисто або через представника – попередньо подати заяву згідно зі статтею 34 Конвенції.

2. Після повідомлення Договірної Сторони-відповідача про надходження заяви, згідно з пунктом 2 (b) правила 54, необхідно забезпечити представництво заявника відповідно до пункту 4 цього правила, якщо голова палати не вирішить інакше.

3. У такий спосіб заявник має бути представлений на будь-якому слуханні, що проводиться за рішенням палати, якщо у порядку винятку голова палати не надасть заявникові дозвіл представляти свою справу особисто, але, за необхідності, з допомогою адвоката чи іншого затвердженого представника.

4. а) Представником, що виступає від імені заявника, згідно з пунктами 2 і 3 цього правила, є адвокат, який має дозвіл займатися адвокатською діяльністю в будь-якій із Договірних Сторін і проживає на території однієї з них, чи будь-яка інша особа, кандидатуру якої погоджено з головою палати.

b) Якщо, за виняткових обставин і на будь-якому етапі процесу, голова палати вирішує, що, з огляду на обставини чи поведінку адвоката або іншої особи, призначеної згідно з попередніми підпунктами, даний представник не може надалі здійснювати такі функції чи надавати допомогу заявникові і що заявникові слід шукати альтернативного представника, голова палати може видати відповідне розпорядження.

5. а) Адвокат чи інший затверджений представник, або сам заявник, якщо він звертається з проханням дозволити йому представляти свою справу особисто, повинен, навіть якщо такий дозвіл надається відповідно до умов наступного підпункту, достатньою мірою розуміти одну з офіційних мов Суду.

б) Якщо він не має достатніх навичок висловлюватися однією з офіційних мов Суду, тоді, згідно з пунктом 3 правила 34, голова палати може надати йому дозвіл користуватися однією з офіційних мов Договірних Сторін.

Правило 37

(Повідомлення, сповіщення та виклики)

1. Повідомлення чи сповіщення, надіслані довіреним особам або адвокатам сторін, вважаються такими, що надіслані самим сторонам.

2. Якщо повідомлення, сповіщення або виклик надіслано особі, яка не є довіреною особою чи адвокатом сторони, і Суд вважає за необхідне в такому випадку отримати допомогу уряду держави, на території якої має здійснитися це повідомлення, сповіщення або виклик, тоді з відповідним проханням Голова Суду звертається безпосередньо до цього Уряду.

Правило 38

(Письмовий змагальний процес)

1. Зауваження в письмовій формі чи інші документи не можуть подаватися після строку, встановленого головою палати або суддею-доповідачем, – залежно від обставин, відповідно до цього Регламенту. Жодні зауваження в письмовій формі чи інші документи, подані після встановленого строку або подані з порушенням практичних рекомендацій, про які йдеться в правилі 32, не можуть бути долучені до справи, якщо голова палати не вирішить інакше.

2. Дата відправлення, зазначена на документі, а якщо її немає, то фактична дата його отримання канцелярією береться до уваги для встановлення строку, про який ідеться в пункті 1.

Правило 38А

(Розгляд процедурних питань)

Процедурні питання, які мають вирішуватися палатою, вирішуються під час розгляду справи, якщо голова палати не видав іншого розпорядження з цього приводу.

Правило 39

(Тимчасові заходи)

1. Палата або, коли це доцільно, її голова може – на прохання сторони чи будь-якої іншої заінтересованої особи або з власної ініціативи – вказати сторонам, який тимчасовий

захід, на її думку, слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі.

2. Повідомлення про ці заходи негайно передається до Комітету міністрів.

3. Палата може вимагати від сторін надання інформації стосовно будь-якого питання, пов'язаного із здійсненням будь-якого тимчасового заходу, визначеного нею.

Правило 40

(Термінове сповіщення про Заяву)

У невідкладних випадках і з дозволу голови палати Секретар може, без шкоди для процедурних заходів, будь-якими наявними засобами поінформувати Договірну Сторону, якої стосується ця заява, про надходження заяви та стисло викласти її суть.

Правило 41[13]

(Черговість розгляду заяв)

Заяви розглядаються в порядку, що визначається їх готовністю до розгляду. Однак палата або її голова може визначати першочерговість розгляду тієї чи іншої заяви.

Правило 42 (колишнє правило 43)

(Об'єднання та одночасний розгляд заяв)

1. На прохання сторін або на власний розсуд палата може видати наказ про об'єднання двох чи більше заяв.

2. Після консультацій зі сторонами голова палати може видати наказ про те, щоб провадження за заявами, переданими до тієї самої палати, проводилися одночасно, незалежно від винесення палатою ухвали про об'єднання заяв.

Правило 43 (колишнє правило 44)

(Вилучення з реєстру та поновлення в реєстрі)

1. На будь-якому етапі провадження Суд має право прийняти ухвалу про вилучення заяви із реєстру справ, відповідно до статті 37 Конвенції.

2. Якщо Договірна Сторона-заявник повідомляє Секретаря про свій намір не наполягати на дальшому розгляді справи, палата може вилучити заяву з реєстру справ Суду, згідно зі статтею 37 Конвенції, якщо інша заінтересована у справі Договірна Сторона чи Сторони погодяться з припиненням справи.

3. Ухвала про вилучення з реєстру заяви, оголошеної прийнятною, виноситься у формі судового рішення. Одразу після того, як це рішення стає остаточним, голова палати передає його до Комітету міністрів для здійснення ним, згідно з пунктом 2 статті 46 Конвенції, нагляду за виконанням будь-яких зобов'язань, що можуть братися у зв'язку з припиненням, дружнім врегулюванням чи вирішенням справи.

4. Після вилучення заяви Суд на свій власний розсуд вирішує питання щодо витрат. Якщо питання про витрати вирішене в ухвалі про вилучення з реєстру заяви, яку не було визнано прийнятною, голова палати передає ухвалу до Комітету міністрів.

5. Суд може поновити заяву в реєстрі, якщо дійде висновку, що це виправдано винятковими обставинами.

Правило 44

(Вступ у справу третьої сторони)

1. а) Разом з повідомленням Договірної Сторони-відповідача, згідно з пунктом 2 (b) правила 54, про заяву, подану на підставі статті 34 Конвенції, копія цієї заяви передається Секретарем Суду будь-якій іншій Договірній Стороні, громадянином якої є заявник у даній справі. Так само Секретар Суду повідомляє таку Договірну Сторону про рішення щодо проведення усного слухання у справі.

б) Якщо, згідно з пунктом 1 статті 36 Конвенції, Договірна Сторона має намір здійснити своє право подати письмові зауваження або взяти участь у слуханнях, вона повідомляє про це в письмовій формі Секретаря Суду не пізніше ніж упродовж дванадцяти тижнів після передання заяви чи повідомлення про неї, про що йдеться у попередньому підпункті. За виняткових обставин голова палати може встановити для цього будь-який інший строк.

2. а) Одразу після повідомлення Договірної Сторони-відповідача про заяву, як це передбачено пунктом 1 правила 51 або пунктом 2 (b) правила 54, голова палати, керуючись інтересами належного здійснення правосуддя і положенням пункту 2 статті 36 Конвенції, може запропонувати або надати дозвіл тій чи іншій Договірній Стороні, яка не є стороною в розгляді, або тій чи іншій заінтересованій особі, яка не є заявником, подати свої міркування в письмовій формі або, у виняткових випадках, взяти участь у слуханні.

б) Клопотання про надання зазначеного дозволу має бути належним чином обґрунтоване і подане в письмовій формі однією з офіційних мов, як це передбачено пунктом 4 правила 34, не пізніше ніж упродовж дванадцяти тижнів після повідомлення Договірної Сторони про заяву. За виняткових обставин голова палати може встановити для цього будь-який інший строк.

3. а) У справах, які має розглядати Велика палата, початком строку, про який ідеться в попередніх пунктах, є момент повідомлення сторін про рішення палати, відповідно до пункту 1 правила 72, про відмову юрисдикції на користь Великої палати або про рішення колегії суддів Великої палати, ухвалене згідно з пунктом 2 правила 73, про задоволення клопотання сторони щодо передання справи до Великої палати.

b) Як виняток, передбачені цим правилом встановлені строки можуть бути подовжені головою палати, якщо для цього наведено достатні підстави.

4. Будь-яка пропозиція або надання дозволу, про які йдеться в пункті 2 (а) цього правила, має відповідати умовам, а також строкам, які встановлює голова палати. У разі недодержання таких умов голова палати може прийняти рішення не долучати зауважень до матеріалів справи або обмежити участь у слуханні тією мірою, якою він вважає за необхідне.

5. Письмові зауваження, подані відповідно до цього правила, мають бути виконані однією з офіційних мов, як це передбачено пунктом 4 правила 34. Секретар передає ці зауваження сторонам у справі, які мають право – з дотриманням встановлених головою палати умов, у тому числі щодо встановлених ним строків, - подати у відповідь свої письмові зауваження або, якщо це доречно, відповісти на них під час слухання.

Глава II

Початок провадження у справі

Правило 45

(Підписи)

1. Будь-яка заява, подана згідно зі статтями 33 чи 34 Конвенції, оформляється письмово і підписується заявником або представником заявника.

2. Якщо заяву подано неурядовою організацією або групою осіб, її підписують особи, уповноважені представляти цю організацію чи групу. Палата або відповідна комісія вирішує питання про те, чи є повноважними особи, які підписали цю заяву.

3. Якщо заявники представлені, відповідно до правила 36, їхній представник (представники) має надати довіреність або письмове підтвердження повноважень виступати від імені заявників.

Правило 46

(Зміст міждержавної заяви)

Будь-яка Договірна Сторона або сторони, що мають намір порушити справу перед Судом згідно зі статтею 33 Конвенції, подають до канцелярії заяву, яка має містити:

- a) найменування Договірної Сторони, проти якої подається заява;
- b) виклад фактів;
- c) виклад стверджуваного порушення (порушень) Конвенції та відповідних аргументів;
- d) підтвердження відповідності критеріям прийнятності (вичерпання національних засобів захисту та правило щодо шестимісячного строку), викладених у пункті 1 статті 35 Конвенції;
- e) предмет заяви та загального зазначення вимог справедливої сатисфакції, згідно зі статтею 41 Конвенції, від імені сторони чи сторін, що вважають себе потерпілими; та

- f) ім'я та адресу особи (осіб), призначеної довіреною особою;
- i) має супроводжуватися;
- g) копіями будь-яких відповідних документів, зокрема рішень – судових чи несудових – стосовно предмета заяви.

Правило 47

(Зміст індивідуальної заяви)

1. Кожна заява, про яку йдеться у статті 34 Конвенції, подається на бланку, наданому канцелярією, якщо голова відповідної секції не вирішить інакше. Вона має містити:

- a) ім'я, дату народження, громадянство, стать, рід занять та адресу заявника;
- b) ім'я, рід занять та адресу довіреної особи, якщо така є;
- c) найменування Договірної Сторони або сторін, проти яких подається заява;
- d) стислий виклад фактів;
- e) стислий виклад стверджуваного порушення (порушень) Конвенції та відповідних аргументів;
- f) підтвердження про дотримання заявником критеріїв прийнятності (вичерпання національних засобів правового захисту і правило щодо шестимісячного строку), викладених у пункті 1 статті 35 Конвенції;

- g) предмет заяви;
- i) має супроводжуватися;
- h) копіями будь-яких відповідних документів, зокрема рішень – судових чи несудових – стосовно предмета заяви.

2. Крім того, заявники повинні:

- a) надати інформацію, особливо документи і рішення, зазначені вище в пункті 1 (h), що змогли б довести відповідність критеріям прийнятності (вичерпання національних засобів правового захисту і правило щодо шестимісячного строку), викладеним у пункті 1 статті 35 Конвенції; та
- b) зазначити, чи подали вони свої скарги на розгляд за будь-якою іншою процедурою міжнародного розслідування чи врегулювання.

3. Заявники, які не бажають розкривати свою особу перед громадськістю, мають це зазначити і також викласти причини на виправдання такого відступу від звичайного порядку доступу громадськості до інформації щодо провадження в Суді. Голова палати може надати дозвіл на анонімність у виняткових і належним чином виправданих випадках.

4. Недодержання вимог, викладених вище в пунктах 1 і 2, може спричинитися до відмови в реєстрації та в розгляді справи Судом.

5. Датою прийняття заяви, як правило, вважається дата першого повідомлення від заявника, в якому було викладено, принаймні у стислій формі, предмет заяви. Проте за наявності достатніх підстав Суд може вирішити, що датою прийняття заяви має вважатися інша дата.

6. Заявники мають повідомляти Суд про будь-які зміни щодо адреси та інших обставин, які стосуються заяви.

Глава III

Судді-доповідачі

Правило 48

(Міждержавні заяви)

1. Якщо заяву подано згідно зі статтею 33 Конвенції, палата, створена для розгляду цієї справи, призначає одного або більше суддів зі свого складу суддею-доповідачем (судьями-доповідачами), який, після отримання письмових зауважень від Договірних Сторін, яких стосується справа, подає доповідь про прийнятність заяви.

2. Суддя-доповідач (судді-доповідачі) подає ті доповіді, проекти та інші документи, які можуть допомогти палаті та її голові у виконанні ними своїх функцій.

Правило 49

(Індивідуальні заяви)

1. Якщо заяву подано згідно зі статтею 34 Конвенції, голова секції, до якої передано справу, має призначити суддю-доповідача, який перевірятиме заяву.

2. а) При розгляді заяв судді-доповідачі:

i) можуть зажадати від сторін подати в межах встановленого строку будь-яку фактичну інформацію, документи чи інші необхідні, на їхню думку, матеріали;

ii) беручи до уваги розпорядження голови секції про те, щоб справа була розглянута палатою, вони вирішують, хто має розглядати заяву – комісія чи палата.

b) якщо, на думку судді-доповідача, подані заявником матеріали вже самі по собі достатні для висновку про неприйнятність заяви або необхідність її вилучення з реєстру Суду, ця заява розглядається комісією, якщо немає якихось особливих підстав, що не дозволяють цього.

3. Суддя-доповідач подає ті доповіді, проекти та інші документи, які можуть допомогти комісії, палаті або її голові у виконанні ними своїх функцій.

Правило 50

(Проведення у Великій палаті)

Якщо справу подано до Великої палати, згідно зі статтею 30 або статтею 43 Конвенції, голова Великої палати призначає суддею-доповідачем одного, а якщо йдеться про міждержавну заяву, - одного або більше членів Великої палати.

Глава IV

Проведення щодо прийнятності

Міждержавні заяви

Правило 51[18]

(Передання заяви на розгляд і подальша процедура)

1. Якщо заяву подано згідно зі статтею 33 Конвенції, Голова Суду негайно повідомляє про надходження заяви Договірну Сторону-відповідача і передає заяву до однієї із секцій.

2. Відповідно до пункту 1 (а) правила 26, судді, обрані від Договірної Сторони-заявника та Договірної Сторони-відповідача, за посадою входять до складу палати, сформованої для розгляду справи. Правило 30 застосовується у випадку, якщо заяву було подано кількома Договірними Сторонами або якщо заяви з таким самим предметом, подані кількома Договірними Сторонами, розглядаються разом відповідно до пункту 2 правила 43.

3. Після передання справи до секції голова секції створює палату, відповідно до пункту 1 правила 26, і пропонує Договірній Стороні-відповідачеві подати у письмовій формі зауваження щодо прийнятності заяви. Отримані таким чином зауваження Секретар доводить до відома Договірної Сторони-заявника, яка у відповідь може подати свої зауваження в письмовій формі.

4. До прийняття рішення щодо прийнятності заяви палата або її голова можуть запропонувати сторонам подати додаткові зауваження в письмовій формі.

5. Слухання щодо прийнятності проводиться у випадку, коли одна чи більше Договірних Сторін, яких це стосується, вимагають цього або коли палата вирішить так на власний розсуд.

6. Перед призначенням письмової і, коли це доцільно, усної процедури голова палати проводить консультації зі сторонами.

Індивідуальні заяви

Правило 52

(Передання заяв до секцій)

1. Кожну заяву, подану згідно зі статтею 34 Конвенції, Голова Суду передає до секції, намагаючись при цьому забезпечити рівномірний розподіл справ між секціями.

2. Відповідно до пункту 1 правила 26, голова відповідної секції створює палату у складі семи суддів, як це передбачено пунктом 1 статті 27 Конвенції.

3. До створення палати відповідно до попереднього пункту голова секції здійснює повноваження, які цим Регламентом покладаються на голову палати.

Правило 53

(Процедура в комісії)

1. Суддя-доповідач та суддя, обраний від відповідної Договірної Сторони, якщо вони не є членами комісії, можуть бути запрошені до участі в нарадах комісії.

2. Відповідно до статті 28 Конвенції, Комісія може – одноголосним голосуванням – визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ Суду заяву, якщо така ухвала може бути винесена без додаткового вивчення. Ця ухвала є остаточною. Заявника сповіщають листом про рішення комісії.

3. Якщо жодної ухвали згідно з пунктом 2 цього правила не винесено, заява передається для розгляду до палати, створеної відповідно до пункту 2 правила 52.

Правило 54

(Процедура в палаті)

1. Палата може одразу визнати заяву неприйнятною або вилучити її з реєстру справ Суду.

2. В альтернативному випадку палата або її голова може вирішити:

a) зажадати від сторін фактичну інформацію, документи чи інші необхідні, на їхню думку, матеріали;

b) повідомити про заяву Договірну Сторону-відповідача і попросити цю сторону подати письмові зауваження з приводу заяви, а після одержання її відповіді попросити заявника подати свої зауваження у відповідь;

c) запропонувати сторонам подати додаткові зауваження в письмовій формі.

3. До винесення ухвали щодо прийнятності палата, якщо вона вважає, що цього вимагають її функції згідно з Конвенцією, може вирішити, на прохання сторони або з власної ініціативи, провести слухання. У такому випадку, якщо палата, як виняток, не вирішить інакше, сторонам також пропонується подати питання, які виникають стосовно суті заяви.

Правило 54А

(Спільний розгляд прийнятності заяви та справи по суті)

1. Вирішуючи повідомити про заяву Договірну Сторону-відповідача, згідно з підпунктом (b) пункту 2 правила 54, палата також може прийняти рішення про одночасний розгляд прийнятності заяви та по суті справи, відповідно до пункту 3 статті 29 Конвенції. У такому випадку сторонам пропонується додати до своїх зауважень будь-які свої доводи стосовно справедливої сатисфакції та пропозиції щодо дружнього врегулювання.

2. Якщо дружнього врегулювання чи іншого вирішення не досягнуто і палата переконалася, на підставі аргументів сторін, що справа прийнятна і готова для розгляду по суті, тоді палата невідкладно ухвалює рішення, до якого включається ухвала палати щодо прийнятності.

3. Якщо палата вважає за доцільне, вона може, проінформувавши сторони, невідкладно, без попереднього застосування процедури, згаданої у пункті 2 вище, перейти до ухвалення рішення, до якого включається її ухвала щодо прийнятності.

Міждержавні та індивідуальні заяви

Правило 55

(Твердження про неприйнятність)

Будь-які заперечення щодо неприйнятності, наскільки дозволяють їхній характер та обставини, мають бути винесені Договірною Стороною-відповідачем у тих її письмових та усних зауваженнях щодо прийнятності заяви, що подаються відповідно до правила 51 або 54, залежно від обставин.

Правило 56

(Ухвала палати)

1. В ухвалі палати має бути зазначено, як її було винесено – одноголосно чи більшістю голосів; ухвала має бути вмотивована.

2. Секретар повідомляє ухвалу палати заявникові. Ухвала також повідомляється Договірній Стороні чи сторонам, яких це стосується, а також тій чи іншій третій стороні – тобто тим сторонам, яких раніше інформували про заяву відповідно до цього Регламенту.

Правило 57

(Мова, якою виноситься ухвала)

1. Усі ухвали палат виносяться або англійською, або французькою мовою, окрім випадку, коли Суд вирішує, що дана ухвала має бути винесена обома офіційними мовами.

2. Опублікування таких ухвал в офіційних матеріалах Суду, як передбачено в правилі 78, здійснюється обома офіційними мовами Суду.

Глава V

Проведення після прийняття заяви

Правило 58

(Міждержавні заяви)

1. Якщо палата вирішила прийняти заяву, подану згідно зі статтею 33 Конвенції, голова палати після консультацій із заінтересованими Договірними Сторонами встановлює строк подання письмових зауважень по суті справи та надання додаткових доказів. Проте за

згодою заінтересованих Договірних Сторін голова може видати розпорядження про те, що можна обійтися без письмової процедури.

2. Має бути проведене слухання по суті справи, якщо одна чи більше заінтересованих Договірних Сторін вимагають цього або якщо палата вирішить так з власної ініціативи. Голова палати призначає усну процедуру.

Правило 59

(Індивідуальні заяви)

1. Після оголошення заяви, поданої згідно зі статтею 34 Конвенції, прийнятною палата або її голова може попросити сторони подати додаткові докази та письмові зауваження.

2. За відсутності іншої умови, сторонам надається однаковий строк для подання зауважень.

3. За клопотанням сторони або з власної ініціативи палата може вирішити, якщо вона вважає, що цього вимагають її функції згідно з Конвенцією, провести слухання по суті.

4. Голова палати призначає, коли це необхідно, письмову та усну процедуру.

Правило 60

(Вимоги справедливої сатисфакції)

1. Будь-яка вимога, яку заявник – Договірна Сторона або заявник побажає висунути, щоб отримати справедливу сатисфакцію відповідно до статті 41 Конвенції, має бути викладена в письмових зауваженнях по суті, якщо голова палати не видасть розпорядження вчинити інакше, або - якщо такі письмові зауваження не подаються – у спеціальному документі, що подається не пізніше ніж через два місяці після проголошення заяви прийнятною.

2. Має бути наведено детальний перелік претензій з відповідними документами чи посвідками, що підтверджують вимогу, без наявності яких палата може відхилити вимогу повністю або частково.

3. Будь-коли під час провадження палата може запропонувати стороні подати міркування щодо позову з вимогою справедливої сатисфакції.

Правило 61 вилучено

Правило 62[24]

(Дружнє врегулювання)

1. Як тільки заяву визнано прийнятною, Секретар, діючи за вказівками палати або її голови, налагоджує зв'язок зі сторонами з метою забезпечення дружнього врегулювання спору, відповідно до пункту 1 (b) статті 38 Конвенції. Палата вживає заходів, які вважаються доцільними для сприяння такому врегулюванню.

2. Відповідно до пункту 2 статті 38 Конвенції, переговори стосовно дружнього врегулювання мають бути конфіденційними і не повинні впливати на доводи сторін у змагальному процесі. У змагальному процесі не можна посилалися або розраховувати на жодні письмові чи усні повідомлення, на пропозиції чи поступки, які було зроблено в рамках спроби досягнення дружнього врегулювання.

3. Якщо Секретар повідомить палату про те, що сторони погодилися на дружнє врегулювання, палата, пересвідчившись у тому, що врегулювання було досягнуте на основі поваги до прав людини, як визначено в Конвенції та протоколах до неї, вилучає справу з реєстру справ Суду на підставі пункту 3 правила 44.

4. Пункти 2 і 3 застосовуються з урахуванням відповідних змін до процедури, передбаченої правилом 54А.

Глава VI

Слухання

Правило 63[25]

(Відкритий характер слухань)

1. Слухання мають бути відкритими, якщо, з огляду на виняткові обставини і керуючись положенням пункту 2 цього правила, палата - з власної ініціативи або на прохання сторони чи іншої заінтересованої особи - не вирішить інакше.

2. Преса та відвідувачі можуть не допускатися в зал засідань протягом усього слухання або якоїсь його частини в інтересах збереження моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх чи захист приватного життя сторін, чи в разі крайньої необхідності, якщо, на думку голови, в особливих випадках публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

3. У клопотанні про забезпечення закритості слухання, поданому на підставі пункту 1 цього правила, мають бути наведені відповідні причини і зазначено, чи це стосується всього слухання, чи лише його частини.

Правило 641

(Проведення слухань)

1. Голова палати організовує і спрямовує слухання та визначає порядок, у якому присутні на засіданні запрошуюються до виступу.

2. Будь-який суддя має право ставити запитання будь-якій особі, присутній на засіданні палати.

Правило 65

(Нез'явлення на слухання)

Якщо сторона чи будь-яка інша особа, що має бути присутньою на слуханні, не з'явиться або відмовляється зробити це, тоді, незважаючи на таку обставину, палата може продовжувати слухання, але за умови, якщо вона впевнена, що це відповідатиме вимогам належного здійснення правосуддя.

Правила 66 - 69 вилучено

Правило 70[26]

(Стенографічний запис слухання)

1. За розпорядженням голови палати, секретареві може бути доручено ведення стенографічного запису слухання. Такий стенографічний запис містить:

- a) склад палати;
- b) список осіб, присутніх на слуханні в палаті;
- c) тексти подань, поставлені запитання та відповіді на них;
- d) текст ухвали, оголошеної під час слухання.

2. Якщо увесь стенографічний запис або його частина виконані неофіційною мовою, секретар має організувати його переклад на одну з офіційних мов.

3. Представники сторін отримують примірник стенографічного запису для того, щоб під контролем секретаря чи голови палати внести виправлення, але ці виправлення ні в якому разі не повинні вплинути на зміст і суть сказаного. Секретар, відповідно до вказівок голови, має визначити час, що відводиться з цією метою.

4. Стенографічний запис після внесення виправлень підписується головою палати і секретарем і стає складовою частиною засвідчених матеріалів у справі.

Глава VII

Провадження у Великій палаті

Правило 71[27]

(Застосовність процедурних положень)

1. Положення, що регулюють провадження в палатах, застосовуються, після внесення необхідних змін, до провадження у Великій палаті.

2. Повноваження, які надаються палаті положеннями пункту 3 правила 54 та пункту 3 правила 59 стосовно проведення слухання, можуть, під час провадження у Великій палаті, також здійснюватися головою Великої палати.

Правило 72

(Відмова палати від юрисдикції на користь Великої палати)

1. Відповідно до статті 30 Конвенції, якщо справа, яка перебуває на розгляді в палаті, порушує серйозне питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може призвести до результату, несумісного з

рішенням, постановленим Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення рішення відмовитися від своєї юрисдикції на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього відповідно до пункту 2 цього правила. Умотивувати рішення щодо відмови від юрисдикції немає потреби.

2. Секретар повідомляє сторони про намір палати відмовитися від своєї юрисдикції. Сторони мають один місяць від дати цього повідомлення, упродовж якого вони можуть надіслати до канцелярії належним чином вмотивоване заперечення. Палата вважатиме недійсним заперечення, що не відповідає цим умовам.

Правило 73

(Клопотання сторони про передання справи до Великої палати)

1. Відповідно до статті 43 Конвенції, будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, упродовж трьох місяців від дати постановлення рішення палатою надіслати до канцелярії письмове клопотання щодо передання справи до Великої палати. У своєму клопотанні сторона має зазначити важливе питання, що стосується тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї, або важливе питання загального значення, яке, на її думку, вимагає розгляду Великою палатою.

2. Колегія у складі п'яти суддів Великої палати, створена відповідно до пункту 6 правила 24, розглядає клопотання виключно на підставі наявних матеріалів у справі. Вона задовольняє клопотання лише в тому разі, коли вважає, що справа дійсно порушує таке питання чи проблему. Умотивувати відмову щодо клопотання немає потреби.

3. Якщо колегія задовольняє клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом постановлення судового рішення.

Глава VIII

Судові рішення

Правило 74

(Зміст судового рішення)

1. Судове рішення, згідно зі статтями 42 і 44 Конвенції, має містити:

- a) імена голови та інших суддів, що входять до складу палати, яка постановила рішення, а також імена секретаря чи заступника секретаря;
- b) дати постановлення рішення та його проголошення;
- c) опис сторін;
- d) імена довірених осіб, адвокатів чи радників сторін;
- e) виклад перебігу процесу;
- f) факти у справі;
- g) стислий виклад подань сторін;

- h) умотивування з погляду права;
- i) резолютивні положення рішення;
- j) ухвали щодо відшкодування витрат, якщо така є;
- k) зазначення кількості суддів, що складають більшість;
- l) коли це доцільно, зазначення того, який текст є автентичним.

2. Будь-який суддя, що брав участь у розгляді справи, має право додати до рішення або свою окрему думку, що збігається чи розходиться з рішенням, або просто констатацію своєї незгоди.

Правило 75

(Постанова про справедливу сатисфакцію)

1. Якщо палата виявить, що було порушення Конвенції, в тому самому рішенні вона приймає постанову щодо застосування статті 41 Конвенції, якщо це питання, порушене відповідно до правила 60, готове для винесення постанови. Якщо питання не готове для винесення постанови, палата має відкласти його повністю або частково та призначити подальшу процедуру.

2. З метою прийняття постанови щодо застосування статті 41 Конвенції палата має, наскільки це можливо, складатися із тих суддів, які розглядали справу по суті. Якщо виявиться неможливим сформувати палату в первісному складі, голова Суду повинен доповнити або сформувати палату шляхом жеребкування.

3. Проголошуючи постанову про справедливу сатисфакцію згідно зі статтею 41 Конвенції, палата може розпорядитися про те, що – у разі коли розрахунок не буде проведено в межах зазначеного строку, – на суми, призначені до сплати як відшкодування, мають нараховуватися відсотки.

4. Якщо Суд буде поінформовано про досягнення угоди між потерпілою стороною та Договірною Стороною, відповідальною за порушення, він має перевірити, чи справедливий характер має ця угода, і якщо виявиться, що угода є справедливою, він вилучає справу з реєстру відповідно до пункту 3 правила 43.

Правило 76

(Мова, якою виноситься судове рішення)

1. Усі рішення виносяться або англійською, або французькою мовою, окрім випадку, коли Суд вирішує винести рішення обома офіційними мовами.

2. Опублікування рішень в офіційних матеріалах Суду, як передбачено у правилі 78, здійснюється обома офіційними мовами Суду.

Правило 77

(Підписання, проголошення та повідомлення судового рішення)

1. Рішення підписуються головою палати і секретарем.
2. Рішення проголошується головою палати або, за його дорученням, іншим суддею у відкритому слуханні. Довірені особи та представники сторін мають бути вчасно повідомлені про дату цього слухання. Інакше проголошенням рішення вважатиметься повідомлення, передбачене в пункті 3 цього правила.
3. Рішення передається до Комітету міністрів. Секретар надсилає завірені копії сторонам, Генеральному секретареві Ради Європи, третій стороні чи іншій безпосередньо заінтересованій особі. Оригінал, належним чином підписаний та скріплений печаткою, здається на зберігання до архіву Суду.

Правило 78

(Опублікування судових рішень та інших документів)

Відповідно до пункту 3 статті 44 Конвенції, остаточні рішення Суду публікуються в належній формі, відповідальність за їх опублікування покладається на Секретаря. Крім того, Секретар є також відповідальним за опублікування офіційних матеріалів з вибраними судовими рішеннями, ухвалами та будь-яким документом, який Голова Суду вважає за корисне опублікувати.

Правило 79

(Клопотання про тлумачення судового рішення)

1. Сторона може подати клопотання з приводу тлумачення судового рішення впродовж одного року після проголошення цього рішення.
2. Клопотання подається до канцелярії. У ньому має бути чітко зазначено, який саме момент чи які саме моменти у викладі рішення потребують тлумачення.
3. Попередній склад палати з власної ініціативи може прийняти рішення відхилити клопотання, мотивуючи це тим, що немає підстав для розгляду. Якщо неможливо сформувати палату в попередньому складі, голова палати доповнює або повністю формує її шляхом жеребкування.
4. Якщо палата не відхилить клопотання, секретар повідомляє про нього іншу сторону чи сторони і пропонує їм подати письмові зауваження в межах строку, встановленого головою палати. Голова палати також призначає дату слухання, якщо палата вирішить проводити його. Палата вирішує питання шляхом постановлення судового рішення.

Правило 80

(Клопотання про перегляд судового рішення)

1. Будь-яка сторона в разі виявлення факту, який за своїм характером міг би мати вирішальне значення і який у той час, коли проголошувалося судове рішення, був невідомий Суду і підставно не міг бути відомий цій стороні, може впродовж шестимісячного строку

після того, як ця сторона дізналася про такий факт, звернутися до Суду з клопотанням переглянути це рішення.

2. У клопотанні має бути зазначено, яке саме рішення потребує перегляду, та має міститися інформація, необхідна для підтвердження того, що було дотримано умов, викладених у пункті 1. До нього додаються копії всіх підтверджувальних документів. Клопотання та підтверджувальні документи подаються до канцелярії.

3. Попередній склад палати з власної ініціативи може прийняти рішення відхилити клопотання, мотивуючи це тим, що немає підстав для розгляду. Якщо неможливо сформувати палату в попередньому складі, голова палати доповнює або повністю формує її шляхом жеребкування.

4. Якщо палата не відхилить клопотання, Секретар повідомляє про нього іншу сторону чи сторони і пропонує їм подати письмові зауваження в межах строку, встановленого головою палати. Голова палати також призначає дату слухання, якщо палата вирішить проводити його. Палата вирішує це питання шляхом ухвалення судового рішення.

Правило 81

(Виправлення помилок в ухвалах і судових рішеннях)

Незалежно від положень щодо перегляду судових рішень та поновлення заяв у реєстрі справ Суд може, з власної ініціативи або за клопотанням сторони, поданим протягом одного місяця від дати проголошення ухвали або судового рішення, виправити описки, неточності в підрахунках чи явні помилки.

Глава IX

Консультативні висновки

Правило 82

У провадженнях з приводу надання консультативних висновків, крім положень статей 47, 48 та 49 Конвенції, Суд застосовує і подальші положення. Він також застосовує інші положення цього Регламенту такою мірою, наскільки він вважає це за доцільне.

Правило 83

Клопотання про надання консультативного висновку подається до канцелярії. У клопотанні має бути повно і точно викладене питання, з якого Суд має надати висновок, а також:

а) дата, коли Комітет міністрів ухвалив рішення, про яке йдеться в пункті 3 статті 47 Конвенції;

б) імена та адреси особи або осіб, призначених Комітетом міністрів для того, щоб надати Суду роз'яснення, які можуть йому знадобитися.

Разом із клопотанням подаються всі документи, що можуть прояснити це питання.

Правило 84

1. Після отримання клопотання секретар передає його копію всім членам Суду.
2. Секретар інформує Договірні Сторони про те, що Суд готовий отримувати їхні письмові зауваження.

Правило 85

1. Голова Суду встановлює строк подання письмових зауважень чи інших документів.
2. Письмові зауваження або інші документи подаються до канцелярії. Секретар передає їхні копії всім членам Суду, Комітетові міністрів та кожній із Договірних Сторін.

Правило 86

Після завершення письмової процедури голова Суду вирішує, чи потрібно надати можливість Договірним Сторонам, які подали письмові зауваження, викласти їх під час усного розгляду, призначеного з цією метою.

Правило 87

Якщо Суд вважає, що клопотання про надання консультативного висновку виходить за межі його консультативної компетенції, визначеної в статті 47 Конвенції, він має засвідчити це у вмотивованій ухвалі.

Правило 88

1. Консультативні висновки затверджуються більшістю голосів Пленуму Суду. У висновках має бути зазначено кількість суддів, що складають більшість.
2. Будь-який суддя, якщо він цього бажає, може додати до висновку Суду або свою окрему думку, що збігається чи розходиться з консультативним висновком, або просто констатацію своєї незгоди.

Правило 89

Консультативний висновок зачитує голова Суду або уповноважений ним суддя у відкритому засіданні, однією з двох офіційних мов, із завчасним повідомленням про це Комітету міністрів та кожної з Договірних Сторін.

Правило 90

Висновок, а також будь-яка ухвала, прийнята згідно з правилом 84, мають бути підписані Головою Суду і Секретарем. Оригінал, належним чином підписаний і скріплений печаткою, здається на зберігання до архіву Суду. Секретар надсилає засвідчені копії Комітетові міністрів, Договірним Сторонам та Генеральному секретареві Ради Європи.

Глава X

Правова допомога

Правило 91

1. Голова палати може – або на прохання заявника, що подає заяву згідно зі статтею 34 Конвенції, або з власної ініціативи – надати заявникові безоплатну правову допомогу у зв'язку із наданням роз'яснень у справі з моменту, коли від Договірної Сторони-відповідача отримано письмові зауваження щодо прийнятності цієї справи, відповідно до пункту 2 (b) правила 54, або зі спливом строку їх подання.

2. За умови дотримання правила 96, якщо заявникові було надано правову допомогу у зв'язку з наданням роз'яснень у справі перед палатою, цей грант залишається в силі також і для цілей представництва заявника перед Великою палатою.

Правило 92

Правова допомога може бути надана лише тоді, коли голова палати переконається в тому, що:

- a) вона є необхідною для належного ведення справи в палаті;
- b) заявникові бракує достатніх коштів, щоб оплатити вартість усіх або частини витрат.

Правило 93

1. Для того щоб визначити, чи бракує заявникам достатніх коштів для оплати вартості всіх або частини витрат, їм необхідно заповнити бланк декларації, де мають бути зазначені дані про їхні доходи, про наявність нерухомості та фінансових зобов'язань стосовно утриманців чи про будь-які інші фінансові зобов'язання. Така декларація має бути засвідчена відповідним національним органом чи органами.

2. Заінтересованим Договірним Сторонам пропонується подати свої письмові зауваження.

3. Після отримання інформації, зазначеної вище в пунктах 1 і 2, голова палати вирішує, чи має бути надана правова допомога. Секретар повідомляє про це відповідні сторони.

Правило 94

1. Гонорари сплачуються адвокатам або іншим особам, призначеним відповідно до пункту 4 правила 36. Коли це доцільно, гонорар може бути сплачений більш як одному такому представникові.

2. Правова допомога може надаватися не лише для сплати гонорарів за представництво, а може також охоплювати дорожні витрати, прожитковий мінімум та інші необхідні витрати, яких зазнають заявник або призначений представник.

Правило 95

В ухвалі про надання правової допомоги секретар зазначає:

- a) розмір гонорарів, що мають бути сплачені відповідно до чинної розрахункової таблиці правової допомоги;
- b) загальну суму витрат, що мають бути оплачені.

Правило 96

Якщо голова палати переконається в тому, що умови, викладені в правилі 92, більше не виконуються, він може в будь-який час відкликати грант правової допомоги або змінити суму виплат.

Розділ III

ПЕРЕХІДНІ ПРАВИЛА

Правило 97

(Строк повноважень суддів)

Строк повноважень суддів, які були членами Суду на день набрання чинності Протоколом 11 до Конвенції, обчислюється з цієї дати.

Правило 98

(Головування в секціях)

Упродовж трирічного строку з моменту набрання чинності Протоколом 11 до Конвенції:

- a) двоє голів секцій, які не є одночасно заступниками голови Суду, та заступники голів секцій обираються на посаду строком на 18 місяців;
- b) заступники голів секцій не можуть бути одразу переобрані на новий строк.

Правило 99

(Взаємозв'язок між Судом та Комісією)

1. При розгляді справ, що постають перед Судом згідно з пунктами 4 і 5 статті 5 Протоколу 11 до Конвенції, Суд може запропонувати Комісії делегувати одного чи більше її членів для участі в розгляді справи в Суді.

2. При розгляді справ, про які йшлося в попередньому пункті, Суд бере до уваги доповідь Комісії, затверджену згідно з колишньою статтею 31 Конвенції.

3. Якщо голова палати не вирішить інакше, доступ громадськості до зазначеної доповіді має бути забезпечено через секретаря – по можливості якнайшвидше після того, як справу було порушено в Суді.

4. Інші справи, що складають реєстр справ Комісії, в тому числі меморандуми та зауваження у справах, порушених у Суді за пунктами 2 – 5 статті 5 Протоколу 11, мають залишатися конфіденційними, якщо голова палати не вирішить інакше.

5. У справах, щодо яких Комісія збрала докази, але не змогла прийняти доповідь відповідно до колишньої статті 31 Конвенції, Суд бере до уваги ті стенографічні записи, документацію та думку представників Комісії, що впливають із розслідування.

Правило 100

(Провадження в палаті та у Великій палаті)

1. З приводу справ, переданих до Суду згідно з пунктом 4 статті 5 Протоколу 11 до Конвенції, колегія Великої палати, створена відповідно до пункту 6[29] правила 24, виключно на підставі наявних матеріалів у справі вирішує, хто має розглядати справу – палата чи Велика палата.

2. Якщо справа вирішується палатою, судові рішення палати, відповідно до пункту 4 статті 5 Протоколу 11, має бути остаточним, і правило 73 не застосовується.

3. Справи, передані до Суду згідно з пунктом 5 статті 5 Протоколу 11, голова Суду передає до Великої палати.

4. Для розгляду кожної справи, переданої до Великої палати згідно з пунктом 5 статті 5 Протоколу 11, склад Великої палати має бути доповнений суддями, призначеними за ротацією в межах однієї з груп, зазначених у пункті 31 правила 24, причому справи передаються в групи на альтернативній основі.

Правило 101

(Надання правової допомоги)

На підставі правила 96, у справах, порушених у Суді згідно з пунктами 2 – 5 статті 5 Протоколу 11 до Конвенції, правова допомога, надана заявникові для провадження в Комісії чи в колишньому Суді, залишається в силі також і для цілей його представництва в Суді.

Правило 102

(Клопотання про тлумачення або перегляд судового рішення)

1. Коли сторона звертається з клопотанням щодо тлумачення або перегляду рішення, проголошеного колишнім Судом, голова Суду передає клопотання до однієї із секцій, відповідно до умов, викладених у правилі 51 або 52, залежно від обставин.

2. Незважаючи на пункт 3 правила 79 та пункт 3 правила 80, голова відповідної секції створює нову палату для розгляду цього клопотання.

3. До складу палати, що має бути створена, входять за посадою:

а) голова секції;

та, незалежно від того, чи входять вони до складу відповідної секції,

б) суддя, обраний від будь-якої заінтересованої Договірної Сторони, або, якщо він не може брати участь у розгляді, будь-який суддя, призначений згідно з правилом 29;

с) будь-який суддя Суду, що входив до складу попередньої палати, яка проголошувала рішення колишнього Суду.

4. а) Інших членів палати голова секції визначає шляхом жеребкування з-поміж членів відповідної секції.

б) Члени секції, яких не було призначено в такий спосіб, беруть участь у розгляді справи як підмінні судді.

Розділ IV
ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Правило 103

(Зміна або призупинення правила)

1. Будь-які поправки до положень цього Регламенту приймаються більшістю голосів членів Суду на пленарному засіданні за умови внесення попередньої пропозиції. Письмове повідомлення про запроповану поправку має бути надіслане Секретареві принаймні за один місяць до засідання, на якому проводитиметься обговорення. Після отримання такого повідомлення Секретар, по можливості якнайшвидше, повідомляє всіх членів Суду.

2. Будь-яке правило, що стосується внутрішнього розпорядку роботи Суду, може бути призупинене на пропозицію, без попереднього повідомлення, за умови, що заінтересована палата прийме ухвалу одностайно. В такому разі призупинення правила застосовується обмежено, лише з конкретною метою, для якої це було запропоновано.

Правило 104

(Набрання Регламентом чинності)

Цей Регламент набирає чинності з 1 листопада 1998 року.

ДОДАТОК ДО РЕГЛАМЕНТУ

(стосовно розслідувань)

Правило А1

(Заходи розслідування)

1. Палата має право, за клопотанням сторони або з власної ініціативи, вжити будь-який захід розслідування, який, на її думку, може допомогти з'ясуванню фактів у справі. Крім того, палата може звернутися до сторони з проханням подати документальні докази, а також вирішити заслухати як свідка або експерта чи в будь-якій іншій якості особу, докази або твердження якої, на її погляд, можуть допомогти у виконанні такого завдання.

2. Палата може також звернутися до будь-якої особи чи інституції на власний вибір з проханням висловити думку або підготувати письмове повідомлення з приводу того чи іншого питання, якщо вона вважає це за необхідне у даній справі.

3. Після того як справу оголошено прийнятною або, за виняткових обставин, до моменту винесення ухвали щодо прийнятності справи, палата може делегувати одного чи кількох своїх членів або інших суддів Суду для з'ясування обставин і фактів, розслідування на місці чи отримання доказів у якийсь інший спосіб. Палата може також доручити тій чи іншій особі чи інституції на власний вибір надавати такій делегації допомогу у визначений палатою спосіб.

4. Положення цього розділу стосовно здійснюваних делегацією заходів розслідування застосовуються, *mutatis mutandis*, до будь-якого такого провадження, яке здійснює сама ця палата.

5. Провадження, яке становить частину того чи іншого розслідування, здійснюваного палатою чи її делегацією, має бути закритим, за винятком випадків, коли голова палати або керівник делегації вирішує інакше.

6. Голова палати може, якщо вважає за потрібне, запропонувати або надати дозвіл тій чи іншій третій стороні взяти участь у заході розслідування. Голова встановлює умови такої участі і може обмежити її, якщо таких умов не дотримано.

Правило А2

(Зобов'язання сторін стосовно заходів розслідування)

1. Заявник та відповідна Договірна Сторона надають Суду допомогу, необхідну для здійснення того чи іншого заходу розслідування.

2. Договірна Сторона, на території якої делегація проводить розслідування на місці, створює для делегації відповідні умови для роботи і надає необхідну допомогу для належного проведення заходів. Зокрема, Договірна Сторона робить все необхідне для забезпечення пересування делегації в межах своєї території та піклується про всі необхідні заходи безпеки щодо її членів. Договірна Сторона повинна вжити заходів для виключення можливості негативних наслідків для особи чи організації, яка надає делегації будь-який доказ чи допомогу.

Правило А3

(Нез'явлення до делегації)

Якщо сторона чи будь-яка інша особа, що має бути заслухана перед делегацією, не з'являється або відмовляється зробити це, тоді, незважаючи на таку обставину, делегація має право продовжувати здійснення своїх заходів, якщо вона переконана в тому, що ця обставина не суперечить належному здійсненню правосуддя.

Правило А4

(Здійснення делегацією заходів розслідування)

1. Делегати здійснюють відповідні повноваження, які надані палаті Конвенцією або цим Регламентом, та забезпечують розслідування.

2. Перед здійсненням заходів розслідування керівник делегації може прийняти рішення про проведення підготовчого засідання зі сторонами чи їхніми представниками.

Правило А5

(Виклик свідків, експертів та інших осіб при проведенні делегацією заходів розслідування)

1. Виклик свідків, експертів та інших осіб, які мають бути заслухані делегацією, здійснює Секретар Суду.

2. У виклику має бути зазначено:

а) справа, у зв'язку з якою здійснюється виклик;

б) предмет розслідування, експертизи чи іншого заходу, що здійснюється за розпорядженням палати або голови палати;

с) умови грошового забезпечення, яке має надаватися викликаним особам.

3. Наскільки це можливо, сторони мають надавати достатню інформацію, необхідну для встановлення особи свідків, експертів чи інших осіб, які підлягають виклику, а також їхні адреси.

4. Згідно з пунктом 2 правила 37, Договірна Сторона, на території якої проживає свідок, повинна забезпечити вручення повістки про виклик, яка надійшла з палати. У разі неможливості такого вручення Договірна Сторона має у письмовій формі навести причини. Після цього Договірна Сторона вживає всіх необхідних заходів для забезпечення явки викликаних осіб, що перебувають під її юрисдикцією і контролем.

5. Керівник делегації може зажадати присутності свідків, експертів та інших осіб під час проведення делегацією заходів розслідування на місці. Договірна Сторона, на території якої проводиться розслідування, має, у разі надходження відповідного прохання, вжити всіх необхідних заходів для забезпечення такої присутності.

6. Якщо на прохання чи від імені Договірної Сторони викликано свідка, експерта чи іншу особу, витрати на забезпечення їхньої явки несе ця Сторона, крім випадків, коли палата вирішує інакше. У разі якщо особа, що підлягає виклику, перебуває під вартою в Договірній державі, на території якої делегація здійснює розслідування на місці, витрати на забезпечення явки цієї особи несе Договірна Сторона, за винятком випадків, коли палата вирішує інакше. У всіх інших випадках палата вирішує, чи має такі витрати нести Рада Європи, чи їх повинен компенсувати заявник або третя сторона, на клопотання яких чи від імені яких забезпечувалася явка цієї особи. У будь-якому випадку прийнятний розмір таких витрат визначає голова палати.

Правило А6

(Присяга чи офіційна заява свідків та експертів перед даванням показань)

1. Після встановлення особи і перед даванням показань кожний свідок складає присягу чи робить таку офіційну заяву:

"Присягаю," – або "Офіційно заявляю, згідно зі своєю честю і совістю," – "що говоритиму правду, всю правду і нічого, крім правди".

Цей акт фіксується у протоколі.

2. Після встановлення особи і перед виконанням свого завдання для делегації кожний експерт складає присягу чи робить таку офіційну заяву:

"Присягаю," – або "Офіційно заявляю," – "що виконуватиму свої функції експерта чесно й сумлінно".

Цей акт фіксується у протоколі.

Правило А7

(Заслуховування делегацією свідків, експертів та інших осіб)

1. Будь-який делегат має право ставити запитання уповноваженим особам, адвокатам чи радникам сторін, заявникові, свідкам та експертам, а також будь-якій іншій особі, присутній на засіданні делегації.

2. Свідки, експерти та інші особи, присутні на засіданні делегації, можуть бути опитані уповноваженими особами, адвокатами чи радниками сторін, за умови, що опитування здійснюється під контролем керівника делегації. У разі висунення заперечення проти поставленого запитання рішення приймає керівник делегації.

3. Крім випадків, коли існують виняткові обставини, та зі згоди керівника делегації, свідки, експерти й інші особи, яких має заслухати делегація, допускаються на заслуховування лише після того, як вони дали показання.

4. Щодо свідків, експертів та інших осіб, які мають бути заслухані за відсутності сторін у справі, керівник делегації має право встановлювати певний порядок, якщо цього вимагають інтереси належного здійснення правосуддя.

5. У разі виникнення спору у зв'язку з відведенням свідка чи експерта, рішення приймає керівник делегації. З метою одержання інформації делегація має право заслухати особу, яка не правоможна давати показання як свідок чи експерт.

Правило А8

(Стенографічний запис провадження, здійснюваного делегацією)

1. Будь-яке провадження стосовно заходу розслідування делегації має бути зафіксоване у вигляді стенографічного звіту, який готує Секретар. У такому звіті має бути зазначено:

- a) склад делегації;
- b) список тих, хто був присутнім на засіданні делегації, тобто уповноважених осіб, адвокатів та радників залучених у справу сторін;
- c) прізвища, імена, опис та адреса кожного свідка, експерта чи іншої заслуханої особи;
- d) текст поданих показань, поставлених запитань і наданих відповідей;
- e) текст ухвали, винесеної під час провадження, здійснюваного делегацією чи її керівником.

2. Якщо увесь стенографічний звіт або його частину виконано неофіційною мовою, Секретар вживає заходів для його перекладу на одну з офіційних мов Суду.

3. Представники сторін мають одержати копію стенографічного звіту для внесення правок, проте за умови, що це відбуватиметься під контролем Секретаря або керівника делегації і що в жодному разі такі правки не спотворюватимуть змісту й логіки сказаного. Стосовно цієї процедури секретар встановлює строки, керуючись вказівками керівника делегації.

4. Після внесення правок стенографічний звіт підписують керівник делегації та Секретар, після чого він стає офіційним документом у справі.

ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ [32]

Клопотання про вжиття тимчасових заходів

(Правило 39 Регламенту Суду)

Заявники або їхні юридичні представники[33], які звертаються з клопотанням про вжиття тимчасового заходу, як це передбачено правилом 39 Регламенту Суду, повинні дотримати вимог, викладених нижче.

У разі невиконання цих вимог Суд не зможе належним чином і вчасно розглянути такі клопотання.

I. Клопотання, що мають передаватися факсимільним зв'язком, електронною поштою або кур'єром

У невідкладних випадках, зокрема, коли у справі йдеться про екстрадицію чи депортацію, передбачені правилом 39, клопотання про вжиття тимчасових заходів мають відправлятися факсимільним зв'язком, електронною поштою[34] або кур'єром. Якщо це можливо, таке клопотання має бути викладене однією з офіційних мов Договірних Сторін. Титульна сторінка клопотання має завжди містити такий напис жирним шрифтом: **"Rule 39 - Urgent/Article 39 - Urgent"**

Факсом або електронною поштою клопотання відправляються у межах робочого часу[35], за винятком випадків, коли забезпечити це абсолютно неможливо. Якщо клопотання надсилається електронною поштою, одночасно має бути відправлена і його друкована копія. Такі клопотання не слід відправляти звичайною поштою, з огляду на ризик, що вони не надійдуть до Суду своєчасно, а отже, не будуть розглянуті належним чином.

Якщо упродовж очікуваного часу Суд не відповів на термінове клопотання, надіслане згідно з правилом 39, заявникам чи їхнім представникам слід зателефонувати в робочий час до канцелярії Суду.

II. Своєчасне подання клопотань

Клопотання про вжиття тимчасових заходів слід надсилати до Суду якомога швидше після ухвалення остаточного рішення національним органом, для того щоб Суд і канцелярія мали достатньо часу для вивчення даного питання.

Однак у справах стосовно екстрадиції чи депортації, заходи з виконання яких можуть вживатися одразу після винесення національним органом остаточного рішення, рекомендується подати відповідні документи чи матеріали, пов'язані з таким клопотанням, ще до моменту прийняття остаточного рішення.

Заявники та їхні представники мають пам'ятати про ймовірну неможливість вчасного і належного розгляду клопотань, надісланих в останній момент.

III. Супровідна інформація

Клопотання обов'язково мають супроводжуватися всіма необхідними допоміжними документами, серед яких, зокрема, мають бути рішення відповідних національних судів, органів чи інших суб'єктів, а також інші матеріали, які розглядаються як такі, що обґрунтовують твердження заявника.

У випадку, коли справа вже перебуває на розгляді Суду, у клопотанні має бути зазначений номер відповідної заяви.

У випадках, коли йдеться про екстрадицію чи депортацію, клопотання має містити інформацію про очікувану дату і час такого заходу, адресу заявника чи місце його ув'язнення та офіційний номер-посилання його справи.

ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ

Початок провадження у справі

(Індивідуальні заяви, передбачені статтею 34 Конвенції)

I. Загальні положення

1. Заява, передбачена статтею 34 Конвенції, подається у письмовій формі. Жодна заява не може бути зроблена по телефону.

2. Заява має бути надіслана на таку адресу:

The Registrar

European Court of Human Rights

Council of Europe

F - 67075 STRASBOURG CEDEX.

3. Заява, як правило, подається у вигляді заповненого бланка [38], про який ідеться в пункті 1 правила 47 Регламенту Суду. Однак заявник має право ознайомити Суд зі своїми скаргами листовно.

4. Якщо заяву не подано на офіційному бланку або якщо ознайомчий лист не містить усієї інформації, про яку йдеться у правилі 47, канцелярія Суду може попросити заявника заповнити згаданий бланк і надіслати його до канцелярії, як правило, упродовж 6 тижнів від дати відповідного листа з канцелярії.

5. Заявник має право подати заяву, надіславши її факсимільним зв'язком (факсом)[39]. Однак тоді він повинен надіслати підписаний оригінал заяви поштою упродовж 5 днів після відправлення факсу.

6. Дата отримання заяви канцелярією Суду фіксується штампом для реєстрації вхідних документів.

7. Заявник має знати, що дата першого повідомлення, в якому викладено предмет заяви, вважається датою, яка враховується для цілей дотримання положення пункту 1 статті 35 Конвенції стосовно шестимісячного строку.

8. Одержавши перше повідомлення, в якому викладено предмет заяви, канцелярія заводить справу, номер якої має згадуватися у всій подальшій кореспонденції. Про це заявник повідомляється листом. Канцелярія також може звернутися до заявника з проханням надати додаткову інформацію чи документи.

9. а) У листуванні з канцелярією Суду заявник повинен виявляти сумлінність.

б) Затримка з відповідями чи ненадання відповіді може вважатися ознакою того, що заявник не заінтересований у подальшій підтримці своєї заяви.

10. Невиконання вимог, викладених у пунктах 1 і 2 правила 47, і ненадання додаткової інформації на запит канцелярії (див. пункт 8) може призвести до того, що Суд не розглядатиме заяву.

11. Якщо упродовж року заявник не повернув бланк заяви або не відповів на той чи інший лист, надісланий йому канцелярією, матеріали справи знищуються.

II. Форма і зміст

12. Заява має містити всю інформацію, якої вимагає правило 47, і супроводжуватися документами, про які йдеться в пункті 1 (h) цього правила.

13. Текст заяви має бути написаний розбірливо; бажано, щоб заява була у друкованій формі.

14. Якщо, у виняткових випадках, заява перевищує 10 сторінок (без урахування тих, які містять перелік доданих документів), заявник повинен також подати стислий виклад змісту заяви.

15. Якщо заявник, обґрунтовуючи свою заяву, подає документи, оригінали цих документів подавати не потрібно. При цьому має додаватися перелік цих документів у

порядку датування, з послідовною нумерацією біля їхніх скорочених найменувань (наприклад: лист, наказ, судове рішення, апеляція тощо).

16. Заявник, якщо якась інша його заява вже перебуває на розгляді в Суді, повинен поінформувати про це канцелярію, повідомивши номер цієї заяви.

17. а) Якщо заявник не бажає розкривати свою особу, він має повідомити причини цього у відповідному письмовому проханні, згідно з пунктом 3 правила 47.

б) Заявник має також зазначити, чи бажає він, у разі надання головою палати дозволу на анонімність заяви, позначення своєї особи ініціалами чи однією літерою (наприклад, "X", "Y", "Z" тощо).

ПРАКТИЧНА РЕКОМЕНДАЦІЯ

Письмовий змагальний процес

I. Подання змагальних паперів

Загальні положення

1. Змагальні папери мають бути подані до канцелярії у межах строку, встановленого відповідно до правила 38, та з дотриманням вимог пункту 2 цього правила.

2. Дата надходження змагальних паперів чи інших документів до канцелярії Суду фіксується на цих документах штампом для реєстрації вхідних документів.

3. Усі змагальні папери, а також усі додані до них документи мають подаватися в трьох примірниках, які надсилаються до канцелярії Суду поштою, і один, за можливості, факсом.

4. Таємні документи мають надсилатися рекомендованим листом.

5. Змагальні папери, подані без запиту з канцелярії, до матеріалів справи не долучаються, за винятком випадків, коли голова палати вирішує інакше (див. пункт 1 правила 38).

Відправлення факсом

6. Сторона має право подати до Суду змагальні папери чи інші документи, відправивши їх факсимільним зв'язком (факсом).

7. Прізвище особи, яка підписала змагальні папери, вдруковується на них для уможливлення ідентифікації.

II. Форма і зміст

Форма

8. У змагальному папері має бути зазначено:

а) номер заяви і назва справи;

б) назва, що відображає характер змісту паперу (наприклад: зауваження щодо прийнятності [та суті справи]; відповідь на зауваження Уряду/заявника стосовно

прийнятності [та суті справи]; додаткові зауваження щодо прийнятності [та суті справи]; меморандум тощо).

9. Крім того, змагальний папір, як правило, має бути:

- a) виконаний на аркуші розміром А4 з полями, не менше ніж 3,5 см;
- b) написаний розбірливо і, бажано, поданий у друкованій формі;
- c) з усіма числовими виразами, наведеними у вигляді цифр;
- d) з послідовно пронумерованими сторінками;
- e) має містити пронумеровані пункти;
- f) має бути поділений на розділи та/або містити підзаголовки відповідно до форми і стилю ухвал і рішень Суду ("Щодо фактів" / "Національне право [та практика]" / "Оскарження" / "Щодо права"; далі, якщо цього потребують обставини, мають іти розділи "Попереднє заперечення щодо..."; "Стверджуване порушення статті...", якщо таке є);
- g) має містити окремий розділ з відповіддю на запитання, поставлене Судом, чи на аргументи іншої сторони;
- h) має містити посилання на кожний документ або доказ, згадуваний у змагальному папері чи долучений до нього.

10. Якщо обсяг змагального паперу перевищує 30 сторінок, разом з ним має також подаватися стислий виклад його змісту.

11. Якщо разом зі змагальними паперами сторона подає документи та/або інші речові докази, кожний такий доказ має міститися в переліку, що додається окремо.

Зміст

12. Змагальний папір сторони, поданий після повідомлення про надходження заяви, має містити:

- a) будь-які зауваження, які сторона бажає зробити стосовно фактів справи; однак,
  - i) якщо сторона не оспорує факти, наведені у підготовленому канцелярією викладі обставин справи, вона повинна обмежитися короткою констатацією такої своєї позиції;
  - ii) якщо сторона оспорує лише частину фактів, викладених канцелярією, чи бажає доповнити їх, вона повинна обмежитися викладом зауважень стосовно таких конкретних фактів;
  - iii) якщо сторона заперечує згадані факти або частину фактів, наведених іншою стороною, вона повинна чітко зазначити, які факти вона не оспорує, і обмежитися зауваженнями стосовно оспорюваних нею фактів;
- b) правові аргументи, які стосуються, по-перше, питання прийнятності і, по-друге, суті справи; однак,

i) якщо стороні поставлено конкретні запитання стосовно фактичного чи правового аспекту справи, ця сторона повинна, незалежно від положень правила 55, обмежитися своїми аргументами у відповідь на такі запитання;

ii) якщо у змагальному папері міститься відповідь на аргументи іншої сторони, такі доводи мають адресуватися у відповідь на конкретні аргументи і наводитися в порядку, встановленому вище.

13. а) Змагальний папір сторони, поданий після прийняття заяви, має містити:

i) коротко сформульовану позицію сторони стосовно фактів справи, у вигляді, в якому їх викладено в ухвалі щодо прийнятності заяви;

ii) правові аргументи по суті справи;

iii) відповіді на конкретні запитання, поставлені Судом стосовно фактичних чи правових аспектів справи.

б) Заявник, який подає вимоги справедливої сатисфакції, повинен водночас дотримати вимог, викладених у практичній рекомендації щодо подання вимог справедливої сатисфакції.

14. З огляду на конфіденційність переговорів стосовно дружнього врегулювання (див. пункт 2 статті 38 Конвенції та пункт 2 правила 62), усі доводи і документи, що мають на меті забезпечення дружнього врегулювання, подаються окремо від письмово оформлених змагальних паперів.

15. У матеріалах, поданих в рамках змагального процесу, не має бути жодних посилань на пропозиції, поступки чи інші заяви, подані у зв'язку з процесом дружнього врегулювання.

III. Строки

Загальні положення

16. Кожна сторона повинна подбати про те, щоб змагальні папери та будь-які супровідні документи чи докази вчасно надійшли до канцелярії Суду.

Подовження строків

17. На прохання сторони строк, встановлений відповідно до правила 38, може бути подовжено.

18. Сторона, яка домагається подовження строку, передбаченого для подання змагальних паперів, повинна подати відповідне прохання одразу після того, як їй стали відомі обставини, що є підставою для такого подовження, і неодмінно до спливу цього строку. Сторона має повідомити причину такої затримки.

19. У разі задоволення прохання рішення про подовження строку чинне для всіх сторін, для яких спливає строк, включаючи ті сторони, які не зверталися з таким проханням.

IV. Невиконання вимог щодо змагальних паперів

20. Якщо сторона не подала змагальних паперів згідно з вимогами, викладеними у пунктах 8 - 15 цієї практичної рекомендації, голова палати може повторно зажадати від такої сторони подання змагальних паперів на дотримання цих вимог.

21. Невиконання зазначених умов може призвести до того, що змагальні папери вважатимуться поданими з порушенням встановленого для цього порядку (див. пункт 1 правила 38 Регламенту Суду).

Навчальне видання

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
Навчальний посібник

РАТУШНА Богдана Петрівна